

III
13.854

ASTASE GEORGESCU

CRAIOVA

— CERCETĂRI ISTORICE —

I.

TÂRGUL CRAIOVEI

1 9 3 6

„RAMURI“ — CRAIOVA

ANASTASE GEORGESCU

CRAIOVA

— CERCETĂRI ISTORICE —

I.
TÂRGUL CRAIOVEI

1 9 3 6

„RAMURI“ — CRAIOVA

CRAIOVA

CERCETARI ISTORICE

"marginea sudestică" a unui deal înclinat, a cărui pantă coborând dincolo de poartele deservului Vălcăneșilor până la mănăstirea a Jiuului de mijloc, se întinde străvechiul și atotbucur Craiova?

Spunându-se din toate timpurile a acestui oraș, cași vechimea sa, au ademenit de sigur pe cercetători cu laia originală. Astfel, după o lungă și interesantă peregrinație întreținută de diversele surse, am ajuns la următoarea concluzie:

Veneratului nostru profesor

D-lui NICOLAE IORGA

Craiova este, de sigur, un oraș străvechi, al un trecut care vârat se pierde în nebulă vechimilor apuse. Craiova și-a atins vârstă de peste două milenii, din care până în sec. XIII, în afară de ceea ce se știe azi. Și în acest timp nu s-a pierdut nici un document care să-l ateste pe adevărat, și despre care — unele — câteva nume — n'avem decât numele și peste extremă a trecutului. Existenta, Craiova a trecut de numărare ori de câte ori s-a învârtit; iar în toată această perioadă, nu există ea să fi fost distrusă, pentru că dacă ar fi fost așa, din ea nu s-ar fi putut afla nimic. Când e vorba de originea Craiovei, se cade să spunem că precizăm de care origini este vorba? Fără îndoială, la originea Craiovei, care trec dincolo de limitele noastre, trebuie desigur să renunțăm; cum se renunță însă la orice muncă bazată pe ipoteze, ce nu se pot cădea de cădea documentelor.

Craiova preistorică

Studiul, cercetătorul obiectiv, cu celălalt căut de puțin exercitat, este acela care dă naștere la o nouă Craiova — cea veche.

CRAIOVA

CERCETĂRI ISTORICE

Pe marginea apuseană a unui podiș întins, a cărui pantă merge coborînd domol, dela poalele dealului Vâlcăneștilor până la lunca mlăștinoasă a Jiului de mijloc, se întinde străvechiul și însemnatul oraș *Craiova*.

Insemnătatea din toate timpurile a acestui oraș, cași vechimea lui legendară, au ademenit de sigur pe cercetători cu taina originilor sale. Astfel,—după sensul și valoarea istorică a mijloacelor de investigațiune întrebuințate—s’au născut fie *legendele* cu poezia lor mistică, fie diversele „*ipoteze istorice*” cu construcția lor adesea romantică.

Craiova este, de sigur, un oraș străvechiu, cu un trecut care cu adevărat se pierde în negurile vremurilor apuse. Craiova și-a schimbat, desigur, de mai multe ori numele, până în sec. XIII, când a luat pe acela pe care îl are azi. Și în neconținută mișcare a popoarelor străvechi, care s’au perindat pe aici, și despre care—pentru unele—câteva numai—n’avem decât numele și nește extrem de vagi urme de existență, *Craiova* a trecut de nenumărate ori dintr’o stăpânire într’alta; iar în învălmășala năvălirilor, nu odată ea trebuie să fi fost distrusă, pentru a răsări apoi ca un Phönix din propria-i cenușă. Când e vorba deci de originile Craiovei, se cade ca mai întâiu să precizăm *de care origini este vorba?* Fiindcă, la cercetarea amănunțită a originilor care trec dincolo de limitele Proto-Istoriei, trebuie desigur să renunțăm; cum se renunță îndeobște la orice muncă bazată pe ipoteze, ce nu se pot cât-de-cât verifica documentar.

Craiova preistorică.

Totuși, cercetătorul obiectiv, cu ochiul cât de puțin exercitat, recunoaște dela cea d’întâiu privire că „vatra” Craiovei celei vechi

oleră înfățișarea unei tipice stațiuni preistorice. Botul de deal, cu terasa netedă pe care este așezată biserica Sf. Dumitru și „Casele bănești“¹⁾ din partea de miazăzi a acesteia; râpa, care în partea apuseană a terasei se afundă în rovinele de pe țărmul stâng al Jiului; puțința unei lesnicioase apărări, în părțile expuse, prin valuri și întărituri de pământ; toate aceste împrejurări sunt caracteristice stațiunilor neolitice și se întâlnesc la toate așezările omenești de acest fel și din această epocă—atât la noi, în basinul inferior al Dunării, cât și pe Nistru, pe Bug și pe Nipru. Este prin urmare cu neputință și este de neînchipuit, ca în această regiune a Jiului, unde asemenea „cetăți“, „cetățui“, sau „jidovii“, preistorice sunt semănate la tot pasul și în tot ținutul — și chiar prin locuri cu mult mai puțin favorizate; tocmai punctul cel mai caracteristic, punctul *tipic* pentru așezările neolitice, să fi rămas neocupat.

Dar ceea ce sporește încă și mai mult—extraordinar de mult—valoarea pozițiunii și însemnătatea acestei stațiuni, este prezența în imediata sa vecinătate a unei vaste scobituri, de formă aproape semicirculară, în suprafața netedă a podișului. Aceasta este *Valea Elca* de astăzi, foarte bogată în isvoare²⁾.

Unele din aceste isvoare, întrunite într'un mic pârâu, formau aproape în centrul acestei excavațiuni, un mic lac, care s'a păstrat în ființă până pela 1850³⁾; iar toată bogăția aceasta de apă la un loc, totdeauna la îndemâna locuitorilor stațiunii, la nevoie putea desigur spori în mod considerabil, posibilitățile de rezistență.

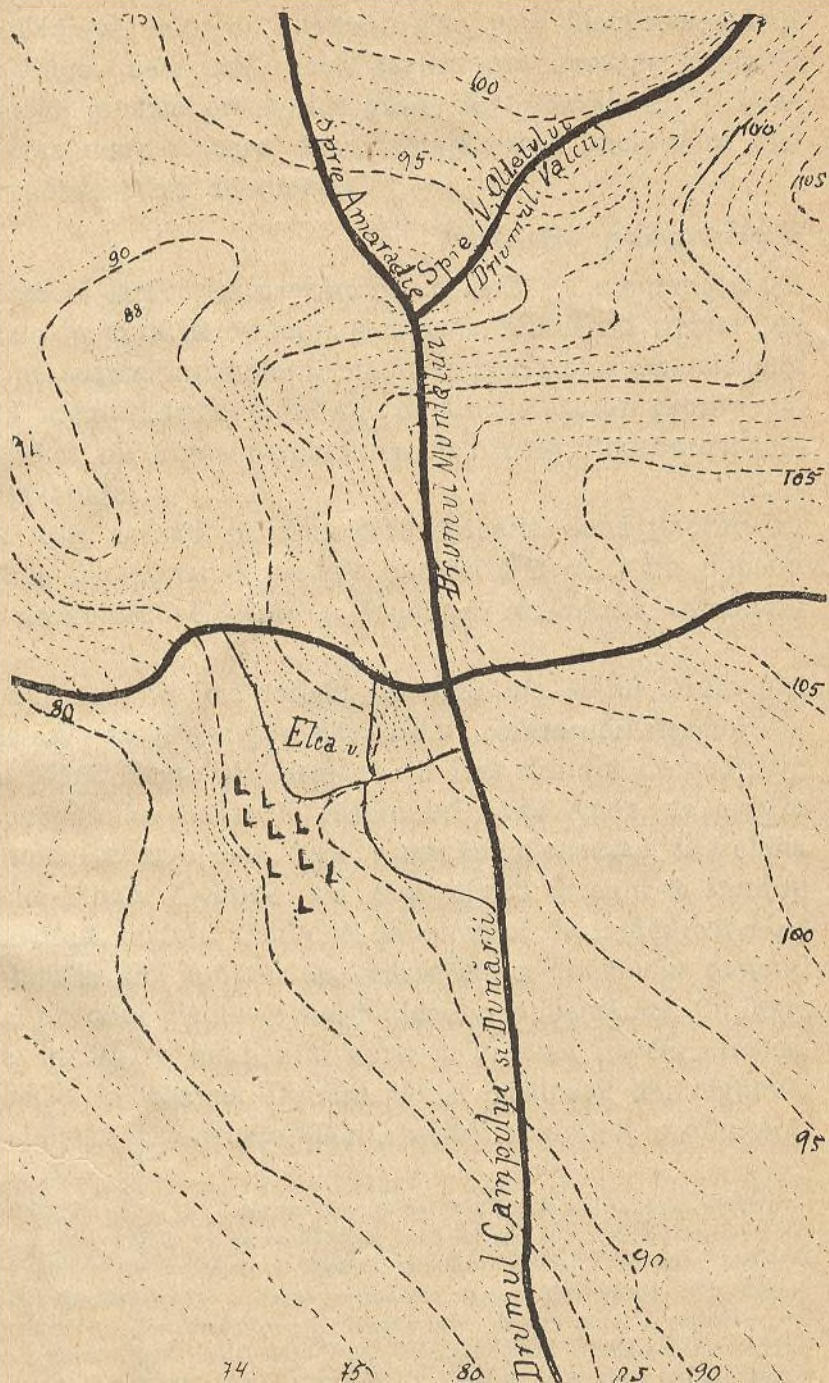
Această stațiune preistorică așezată aci, în aceste condițiuni extrem de favorabile din punct de vedere topografic, este originea directă, perzistentă și multimilenară a Craiovei de astăzi.

Din punct de vedere documentar, suntem deocamdată reduși numai la indicațiunea ce ni se dă de aspectul topografic al „*vetrei*“

1) „Banat-Haus“ Vd. Hurmuzachi, Documente VI. pag. 490—91 cf. *Arhivele Olteniei*, No. 29—30 pag. 13.

2) Astăzi chiar, multe din casele aflate sub pantă, în fundul văii ocupată de „*Piața Elca*“ nu au pivnițe; iar cele care au—mai cu seamă cele aflate sub panta de Nord a văii—sunt din când în când inundate de către isvoare subterane. La unele chiar solul este în mod permanent suprasăturat de apă, din care cauză nici nu mai sunt folosite.

3) Lacul este indicat într'unul din cele mai vechi planuri ale Craiovei, aflat într'o copie de asemenea veche la primăria Municipiului. Originalul planului se află la Academie, de pe care s'a scos în ultimul timp o a doua, foarte bună copie.

CRAIOVA PREISTORICĂ

resturi preistorice, găsite cu ocazia lucrărilor dela Biserica Sf. Dumitru.

Ţraiovei. Cercetări sistematice în această privinţă, nu s'au făcut niciodată în Craiova, cum de altfel nu s'au prea făcut nici aiurea în judeţul Doljiu, care sub acest raport este aproape virgin⁴⁾.

Cele câteva obiecte preistorice găsite *la întâmplare*, „în Craiova“ n'au prea mare valoare documentară—deşi unele sunt frumoase şi preţioase piese de muzeu.

Situaţia geografică.

Dacă această străveche aşezare omenească s'a menţinut şi s'a dezvoltat atâta în curs de veacuri şi milenii, faptul nu trebuie pus numaidecât pe seama întâmplării. Staţiunea îşi datoreşte perzistenţa sa, în cursul vremurilor, unei tot atât de fericite aşezări geografice, care i-a îngăduit nu numai perpetuarea vieţii ci şi o neconţinută şi uimitoare dezvoltare.

Craiova este aşezată pe linia care desparte două ţinuturi cu totul deosebite din punct de vedere natural şi deci, şi din punctul de vedere economic: *Câmpul şi Regiunea deluroasă, rezemată pe Munte.*

Cum, din timpuri imemorabile, *câmpia* din sudul Munteniei şi Olteniei de azi—ca prelungire naturală a „*coridorului stepelor*“⁵⁾, dela Nordul Mării Negre şi Caspice — a fost drumul de scurgere al multor popoare revărsate în răstimpuri către Apus, de marele rezervoriu omenesc care este Asia; aşezarea omenească, ce trebuia să devină mai târziu *Craiova*, s'a găsit dintru început la hotarul nu numai a două regiuni diferite, ci la punctul de întâlnire a *două lumi*, deosebite şi din punctul de vedere etnic, dar şi din punctul de vedere al nevoilor vieţii—şi mai totdeauna înduşmănite. Cu toate acestea, de îndată ce momentul critic al vreunei năvăliri trecea, atât nouii veniţi în câmpia Dunării cât şi băştinaşii din regiunile superioare simţeau nevoia apropierii, pentru schimbul produselor,

⁴⁾ În ultimul timp numai, d-l C. Negrescu, pe atunci (1927) prefect al judeţului, a intervenit cu bunăvoinţă şi a făcut posibile câteva cercetări în judeţ—şi mai cu seamă la Răcari—cercetări pe care împrejurările de mai târziu le opriseră, sau le-au încetinit. Deabia în campania verii trecute (1931) s'a putut ajunge la frumoase rezultate, în staţiunea romană de la Răcari.

⁵⁾ Se înţelege prin „*Coridorul Stepelor*“ marele drum de migraţiune a popoarelor din Asia Centrală spre Europa, pe la nordul Mării Negre, Caucazului şi Mării Caspice „...the corridor of the steppes—the great migrational route along which the Oriental hordes poured into Central Europe. It cannot be denied that the corridor existed...”. Rostovzeff, *Iranians & Greeks in South Russia*, (pag. 8).

specifice ținuturilor respective. Unii ofereau *peștele* bogatelor bălți din regiunea Dunării, pieile, fierul și alte produse, industrializate după școala deja străvechilor civilizațiuni asiatice; ceilalți dau în schimb: *sarea*, lemnul, poate aurul, cu care natura le înzestraseră țara în mod aproape exclusiv.

Între aceste populațiuni, care de abia trecuseră de la dușmănie, la raporturi încă pline de sfioase ezitări și reciprocă neîncredere, schimbul nu se făcea — cum de altfel nu se face nici azi pe aiurea, în situațiunile similare — în *lăuntrul* ținuturilor diferite; ci la punctele, mai favorizate de natura locului, *de pe granița comună* a regiunilor. Această linie de graniță s'a împodobit astfel, încet-încet, cu o salbă de stațiuni comerciale — mai mari sau mai mici, mai persistente sau mai trecătoare — după afluența oamenilor, după bogăția schimbului, după înlesnirile făcute acestui schimb și după siguranța oferită de stațiunea respectivă.

Din acest punct de vedere.... „Pre-Craiova“ stă în fruntea tuturilor stațiunilor similare.

Depresiunea aproape circulară, cam în mijlocul căreia se găsește Craiova, este locul de întâlnire al mai tuturilor drumurilor străvechi — drumuri mari, care străbat Oltenia în cruciș și curmeziș. Astfel, la răsărit de vatra orașului, un drum străvechiu de transhumanță — „*Drumul Muntenilor*“ — se îndreaptă spre Miază-Noapte și, de la actuala comună *Motocii*, urcă pe culmea *Dealului Vâlcăneștilor*. De aci el se desfășoară pe spinarea plaiului, care desparte basinul Jiului de acela al Oltului, trece printre izvoarele Gilortului și Oltețului, pe la Apus de *Poiana Nedeei* și se termină în Munții Sebeșului, la *Poiana Muierii*, din care cauză și numele său, începând de la Motoci înainte, este de „*Drumul Muierii*“.

În către Apus, un al doilea drum ia în răspăr apele Jiului și Motrului și apoi, pe buza podișului Mehedințean, în care Motrul și afluentul său Ușnița își taie albiile, el se desfășoară până întâlnește Dunărea la eșirea ei prin Porțile-de-fier. Acest drum, cel d'întăiu pe care-l menționează Istoria în această regiune, este collectorul tuturor drumurilor mai mici, al potecilor și colnicelor, care, mergând în susul Jiului sau al afluenților lui, cercetează plaiurile și iscodesc văile, pe marginea cărora, din vechiu, și-au găsit adăpos^t diferitele așezări omenești, până în creerii munților.

Trecând prin stațiunea pre-craioveană, drumul acesta străbatea odinioară aproape diametral depresiunea Jiiului de mijloc și, la eșirea din această depresiune, el se bifucă. Fiecare ramură se îndreptă spre câte un punct al Dunării, pe unde bălțile și mlaștinile luncii îngăduiau o comunicare mai lesnicioasă între locuitorii de pe ambele maluri ale fluviului — puncte care nu erau prea numeroase.

Intr'adevăr, țărmul stâng al marelui fluviu este captușit, în partea inferioară a basinului său, aproape pe toată lungimea sa, cu o fâșie mlaștinoasă — când mai lată, când mai îngustă — pricinuită în cea mai mare parte de neconținută dislocare a albiei spre țărmul drept. Lacuri — unele cu lungime de kilometri — brațe moarte, mlaștini, în care piciorul se afundă și apa piștește la fiecare pas, se întind ca o perdea, în general adăpostitoare împotriva atacurilor de la Sud. Pe alocurea însă, pe unde fâșia de mlaștini se subțiază prea mult sau se întrerupe, cum este de exemplu în Oltenia, în regiunea Calatutului și Corabiei, aceiași perdea de mlaștini este nespus de favorabilă — fie simplului contact între locuitorii ambelor regiuni despărțite de Dunăre, fie incursiunilor dușmănoase, — mai ales a celor pornite din câmpia oltenească. De aceea, în fața acestor „porțițe“ de la Sudul Olteniei, întâlnim încă din vremurile Proto-Istoriei, pe malul drept al Dunării, cetăți importante, ale căror nume au răsbătut până la noi, deși viața lor era în plină desfășurare încă de pe la jumătatea primului mileniu, înainte de Isus Christos. Cele două ramuri, străvechi și naturale, ale marelui drum, ce ieșea din depresiunea pre-craioveană și pornea spre Sud, se îndreptau: unul spre porțița din dreptul *Celeiului* (Sucidava-Malva), între lacul Potel și gura Oltului, unde se ațineau, pe țărmul drept, cetățile și orașele: *Oescus capitala Tribalilor*, având în dreapta și stânga pe: *Anasamus* (vicus) și *Siamaus* (vic); celă alt drum apuca spre Sud-Vest, pe lângă marginea podișului de la Vestul Olteniei și atingea Dunărea în fața *Bononiei* romane (*Budung*-ul sau *Budun*-ul secol. XIV 6) — adică *Vidinul* de astăzi.

Aci, în aceste excelente condițiuni geografice: pe granița naturală dintre *câmpia stepică* dela Sud, cu lumea ei adeseori

6) Hurmuz. I. (No. 106; No. 226).

exclusiv nomadă și „*terasa inferioară*“, a Dunării, acoperită cu păduri, a căror străveche existență o trădează toponimia și prăvăliile și poenile adăpostite ale căreia, belșugul ogoarelor întrețin viața și sporul unei populațiuni statornice și totdeauna numeroase. Aci, la o răscruce de drumuri mari și din vechi bătătorite, pe unde în timpurile de liniște se cernea prisosul producțiunilor și se făcea schimbul; aci a trăit și s'a dezvoltat străvechea și însemnata așezare omenească, ce trebuia, tocmai către mijlocul sec. XIII să devină *Craiova*.

Cum se va fi numit această așezare omenească în acele depărtate vremuri, nu o știe nimeni și probabil nu se va ști niciodată. Cași firea, cași numele, limba și istoria popoarelor cași s'au perindat pe aci; tot așa și numele acelei așezări a depărtaților noștri strămoși este și poate va rămâne taina vremurilor de mult apuse.

Cu toate acestea, un nume de origină hotărât geto-dacic străbate până la noi, ca fiind al unei însemnate așezări dacice printr-aceste meleaguri. Acest nume este *Pelendava*, ceea ce ar fi echivalent, în românește cu *Cetatea Neagră* ⁷⁾.

Firește că, *documentar*, nu suntem, cel puțin pentru moment îndreptățiți să identificăm *Pelendava* cu *Craiova*. Sunt însă îndicii că această „*dava*“ ⁸⁾ geto-dacică nu este prea departe de vechea vatră a actualului oraș. Astfel, comunitatea de atribut între *Pelendava* și *Gil-Pil* (Jiiul Negru) pe care „*dava*“ e așezată, poate să nu fie numaidecât întâmplătoare. Apoi distanța de la *Drubetis* la *Pelendava*, indicată atât de clar în *Tabela Peutingeriană*, cât de aproximativă ar fi, corespunde aproape exact cu Severin. *Craiova*, socotită pe vechiul *drum al „Cernețului“*, pe unde făcea mai înainte comunicația între aceste două puncte.

Intr'adevăr, *Tabela Peutingeriană* ne dă: 36.000 de pași, de la *Drubetis* la *Amutria* și 35.000 de pași de la *Amutria* la *Pelendava*, ceea ce face în total 71.000 de pași, de la *Drubetis* la *Pelendava*.

⁷⁾ Vd. *Jiiul și numele lui*, Arhivele Olteniei, (No. 47 — 48, pag. 1 — 4) și în *Brazda*, anul X, No. 7, pag. 44.

⁸⁾ La Geto-Daci, cuvântul «*Dava*» însemna *oraș*.

lendar. Pasul roman fiind egal cu 1,479 m⁹⁾, rezultă că această distanță, în km., este de 105 km., cam tot atât cât este distanța Craiova-Severin, pe drumul indicat¹⁰⁾.

Faptul că *Pelendava* își păstrează numele geto-dacic și după ce a fost învăluită de ocupațiunea romană, al cărei val de infiltrațiune spre Miază-Noapte de Dunăre s'a pornit, totuși, aproape cu două secole înainte de cucerirea Daciei de către Traian,¹¹⁾ dovedește că *Pelendava* era, chiar pe acele vremuri, o așezare omenească importantă, cu un trecut pe care ocupanții n'au găsit cu cale să-l ignoreze și cu un nume în deajuns de cunoscut, ca să fie respectat.

Mai mult încă: Se pare că ocupațiunea romană ar fi contribuit la dezvoltarea ulterioară a geto-daciceii „dave”, atât prin sporirea populațiunii, cu *elementul comercial* roman — obișnuitul premergător al legiunilor cuceritoare — cât și prin construcțiuni temeinice, care lăsau să se întrevadă veleitățile de permanentizare a influenței și predominării, mai întâi economice și mai pe urmă militare și politice.

Astăzi, în urma neconținutelor răscoliri ale suprafeței solului și în urma adâncilor prefaceri pe care le-a suferit ținutul acesta, bătut de toate furtunile năvălirilor, în decursul veacurilor, ar fi greu ca încă să se mai găsească urme de asemenea construcțiuni. Ruina trebuie să se fi întins peste tot încă de prin sec. IV—V, când influența romană încetase de mult. De fost, însă, urme de cons-

⁹⁾ Bouché Leclercq *Manuel des Institutions Romaines*, pag. 571 (ed. 1886).

¹⁰⁾ Iată distanțele actuale, după indicațiunile kilometrice ale oricărei hărți:

Craiova-Breasta (prin Mofleni-Crețești) 8 km.

Breasta-Mihăița Coțofeni 15 „

Coțofeni-Țânțaru (Mehedinți) 15 „

Țânțaru-Buicești-Podul Motrului 13 „

Podul Motrului-Strehaia 9 „

Strehaia-Severin (pe șosea) 45 „

105 „

¹¹⁾ D. Onciul, *Fazele dezvoltării istorice a Poporului Român*: „Raporturile pașnice cu Imperiul (roman) erau potrivite să favorizeze și un început de infiltrațiune latină, la nordul Dunării, încă înainte de așezarea stăpânirii romane, în această parte.

V. Pârvan, *Getica* pag. 94—95, 102—103 și 127—129 admite *strămutarea granițelor* Imperiului roman, la Nordul Dunării cu mai bine de 100 ani înainte de Traian, prin ofensiva lui Aelius Catus și biruințele lui Plautius Aelianus.

Cf. și *Inceputurile vieții Romane la gurile Dunării*, V. Pârvan, în *Țara noastră*, pag. 23 și Const. Moisil, *Din numismatica Olteniei*, în *Arhivele Olteniei* II, No. 6, pag. 85.

trucriuni romane trebuie să fi existat, cel puțin până prin sec. XVII. Ne-o atestă aceasta două străvechi ctitorii, d n vecinătatea Craiovei, în construcțiunea cărora s'a întrebuințat, chiar pe atunci *material roman*. Una este „Mănăstirea Bucovățului“ din satul Motleni, vechea biserică, părăsită în 1840, din cauza roaderii neconținute a Jiiului, pe malul căruia eră zidită și care-i dărmase clopotnița și o parte din chilii. *Temelia acestei biserici* care datează de pe la mijlocul veacului XVI, *este zidită în cea mai mare parte cu cărămidă și material roman*.

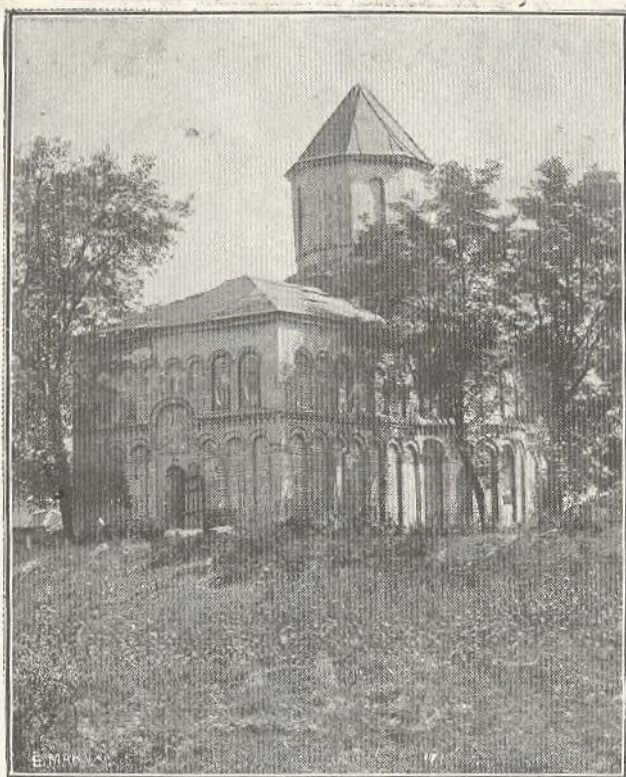
A doua, este vechea captațiune a apei din cișmeaua dela Popova. In anul 1910, marele proprietar craiovean, răposatul Dini Mihail, a dărmat vechea clădire a cișmelei care purta pe dânsa inscripția ctitorilor *Matei Vodă Basarab și soția sa Elina*, reclădind-o în acelaș loc, însă pe o nouă „vistirie“ și în forma în care se vede astăzi. Cu această ocaziune, s'au descoperit două alte captări anterioare: una, nu departe de spatele cișmelei, lucrată în lemn de stejar și în parte surpată; iar alta de zid, mai în susul isvorului și mult mai veche, ruinată desăvârșit și aproape cu totul împotmolită. În resturile *zidului* acesteia din urmă s'au găsit de asemenea, pe lângă urmele unui apeduct rudimentar, mai multe cărămizi romane.

Captarea cea mai nouă—„vistiria“ cea de lemn—este desigur dela finele sec. XVIII. Despre ea și purtarea de grijă a ei vorbește anaforaua lui Ipsilante din 1794¹²⁾ și „pitacul“ din 1797¹³⁾. Cea-lălaltă, „vistirie“, de zid, este desigur clădită la prima captare a isvorului, de strămoșul lui Matei Vodă Basarab. Existența celor *câteva exemplare numai* de cărămidă romană, arată că lucrarea s'a făcut și cu material de adunătură, pe care lucrătorii l'au întrebuințat, desigur apreciind soliditatea, caracteristică acestui material.

Ar fi—socotim—o naivitate să credem că acest material a fost adus de cine știe unde, pentru a fi întrebuințat aci la temelii

¹²⁾ Vd. *Arhivele Olteniei*, I, No. 4 din 1922: „...la Popova, în drumul Orevei trebuie ai pune una sută cinci zaci... împrejur de ai închidea, fiindcă apa este adusă pe zid deasupra pământului și de cumva închide, intrând vine și frământând zidu și vistiria de tot se stric. Trebuie a drege și podu ce este stricat în drumu Orevei, lângă Popova...» Actul, comunicat de d. T. G. Bulat, se găsește în dosarele Episcopiei de Râmnic.

¹³⁾ V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, VII, pag. 134: „...a 4-a (fântână) în drumul Orevei în marginea Craiovei, cu trei țevi...”

Biserica dela Mofleni.

Fântâna dela Popova
în vechea ei formă, dărâmată la 1915.

și captări de isvoare—toate în același ținut, vecin cu vechea Craiova. El trebuie să se fi aflat la îndemână și, deci, a fost adunat de prin împrejurimi.

Un al doilea nume, care străbate veacurile până la noi este *Nedeea*. Acest nume își are obârșia în epoca de probabilă potolire—relativă și vremelnică—a sbuciumului năvălirilor barbare, prin *alăturarea* și apoi *înfiltrarea*, cu caracter mult mai pașnic, a *Slavilor*. Acest nume slavon a fost întâia oară relevat și pus în discuțiune de marele răposat B. P. Hasdeu. Tradițiunea despre existența unui oraș foarte mare, cu numele de *Nedeea-Cetate*, menționat în basmele poporane din Muntenia, a fost pusă de Hasdeu în legătură cu *Legenda Craioviței*¹⁴). Această împreunare a condus pe Hasdeu la bănuiala că orașul Craiova, înainte de sec. XIII, ar fi fost clădit pe lângă balta Nedeea care se află astăzi lângă satul cu acelaș nume din sudul jud. Doljiu. De aci — crede Hasdeu — orașul s'ar fi strămutat, apoi, unde se află astăzi Craiova, lângă Jiul de mijloc.

După cum am spus și cu altă împrejurare¹⁵), fondul de adevăr, adică *existența reală a acestei „Nedeea Cetate“ nu se poate tăgădui*; pentru că un nume precis de oraș ca acesta nu s'ar putea născoci cu închipuirea, nici chiar de către făuritorii de basme. Cestiunea însă a *așezării* acestui oraș — atât de mare și vestit, încât faima lui, fie chiar exagerată de imaginația povestitorilor, să străbată veacurile — este mai greu de stabilit.

În tot cazul, acolo, unde a fost așezată de Hasdeu Nedeea-Cetate, lângă balta Nedeea din Dolj, și din punct de vedere istoric și din punct de vedere geografic și topografic este absolut imposibil de admis. Până în sec. VIII, timp de aproape o mie de ani, șesul oltenesc, cași întreaga câmpie dela Sudul Carpaților, a fost în bătaia năvălirilor și a frământărilor barbare. Pecenegii și mai ales Cumanii au mai întârziat pe aci, chiar până prin acest secol, legați fiind de pășunile bogate de pe lângă Dunăre, absolut indispensabile turmelor și hergheliilor, de care ei nu s'au despărțit nici

14) Vom reveni mai târziu asupra acestei legende.

15) Archivele Olteniei No. 37, 38/928 și extrasul.

după ce au trecut prin Peninsula Balcanică în Ungaria. Regiunea bălții Nedeea—cași întregul șes al Doljului—n'a avut, deci, în tot răstimpul acesta de aproape un mileniu, nici răgazul trebuincios, nici admosfera liniștită, în care ar fi fost posibilă statornicirea și desvoltarea unei așezări comerciale.

Fiindcă, după nume și înțelesul acestuia,¹⁶⁾ după însemnătatea și desvoltarea pe care i-o atribue faima basmelor. *Nedeea-Cetate nu poate să fi fost decât o străveche și puternică așezare comercială.*

Până prin veacul XIII, pe toată întinderea câmpiei dela sudul Carpaților, liniștirea ținutului nu putea veni decât dela Miază-Noapte.

Aci, de bine—de rău, se putuse din vreme înfiripa, menține și împuternici străvechi organizațiuni politice românești, cum era de pildă, în regiunea care ne interesează, Voevodatul Jiului¹⁷⁾. Ele ajunseră prin sec. XI atât de vestite încât „*Nibelungenlied*“—scrisă prin sec. XII—pomeneste de „*ducele Român din țara Vlahă*“, care s'ar învecina cu Pecenegii din câmpie.

Aci deci, sub scutul celui mai apropiat dintre acești potentăți din nordul câmpiei, care putea acoperi cu puterea sa și cu pacea consecventă acestei puteri o așezare comercială însemnată, trebuie căutată *Nedeea-Cetate*. Și locul cel mai potrivit este *răscrucea de drumuri dela marginea sudică a Voevodatului de pe Jiu*.

În afară de logică, sunt încă două elemente probative, pentru această ipoteză.

Pe marele drum de transhumanță, care se desfășoară pe coama

16) Azi se obișnuiește să se dea numele de «Nedee» unor târguri periodice cari se fac în diferite localități «la un an odată». Cuvântul însă, de origină slavonă «недѣя» bulg. = *duminecă, săptămână, interval de opt zile*, arată că, la origină, indica târguri *săptămânale*.

17) La începutul sec. XII se constată documentar, în Oltenia și în imediata ei vecinătate, următoarele:

Un voevodat al Meediei, în regiunea râurilor gemene: *Bela-Reca* (Mehadia) și *Cerna* (—reca); Un Voevodat al Jiului, care se întindea din Munții Hațegului și cursul superior al Jiului până în «*Țara Lotrului*» și, spre Sud, până unde îl lăsau împrejurările să se întindă în câmpie. Aci Voevodatul avea o stăpânire mai mult nominală și niște hotare sub influența fluctuațiilor vremii; apoi, la sud de *Țara Lotrului*, «*chenezatele*» lui Ion și *Farcaș* (ungurescul *farcaș* = românescul *lup* și slavonescul *vâlc*, de unde se trage numele județului *Vâlcea*); țara *Loviștea*, dincoace de Lotru, cedată dela Bela IV unui comite sas Conrad și în fine, la răsărit de Olt, Voevodatul lui *Seneslau* (Vd. pentru aceste înjghebări: *Granița Țării Românești cu Ardealul în sec. XVI (1520)* de Elena Eftimiu, Arh. Olteniei, No. 29—30; *Harta lui Fred. Schwantz* de I. C. Băcilă, Arh. Olten. 12—13 (1927); Hurm. I, pag. 250. *Diploma lui Bela IV (1247)*; Rev. Istorică an. XV, No. 4—6 pag. 191—192.

dealului Vâlcăneștilor, spre miază-noapte de Craiova—sus „*la gol*”, aproape deasupra izvoarelor Oltețului,—o mică terasă, tăiată aproape orizontal în clina de sus a muntelui, poartă numele de „*Nedeea*”. Aci—ca o moștenire a unor vremuri străvechi și necunoscute—se strâng și azi ciobanii tuturilor stânelor dimprejur, până la mari depărtări, pentru un târg anual între ei și—mai mult încă—pentru petrecere, păstrare și reînnoire de raporturi sociale. Faptul acesta firește că nu se petrece numai aci. Însă numele slavon, „*Nedee*”, cari aci este cu totul străin, de celelalte nume românești sau străvechi și netraductibile dimprejur, își are importanța sa, în lămurirea chestiunii, care ne preocupă. Hotărât că acest nume slavon, înlocuind pe unul mai vechiu, de care nimeni nu-și mai amintește, nu putea fi—nici el—inventat, ci numai *adus de aiurea de către ciobani*. Aceștia, coborînd și urcând de multe ori turmele lor pe „*Drumul Muierii*”, nu odată vor fi avut prilejul să-și schimbe produsele lor, cu altele de care aveau nevoie, și mai târziu să-și târguiască cele trebuincioase, la *Nedeea* de pe Jiu. Și nu era un alt loc de unde să poată împrumuta numirea aceasta, decât *de aci*, fiindcă în toată Oltenia—și afară din ea, la câmp—nu mai există o localitate cu acest nume.

Afară de aceasta, printre mlaștinile din lunca răsăriteană a Jiiului, în continuarea spre S.-E. a Drumului Cernețului, se strecura odinioară un drum vechiu care porta numele de „*Drumul Nedeei*”. Numele acesta n’avea nimic aface cu *Nedeea* de astăzi, cea de la sudul Doljiului, întrucât drumul cel vechiu era pe țărmul *stâng* al Jiiului, iar *Nedeea* de azi este pe țărmul drept; afară de aceasta, singurul drum posibil pornind din vechea Craiovă—printre mlaștinile de la sudul orașului—către Dunăre, nu este decât cel despre care am vorbit mai sus și care se bifurcă, trimițând o ramură spre *Oescus* (mai târziu *Drumul Orevei*) și alta spre *Bononia* (mai târziu *Drumul Diiului*).

De altfel cine vizitează *Nedeea* de astăzi și împrejurimile, se convinge repede că împrejurările topografice nu sunt și n’au fost niciodată prielnice pentru așezarea aci a unui mare oraș—cu vâlvă în vremurile lui și cu răsunet în tradițiunea de veacuri. „*Legenda*” Nedeei actuale este, în cea mai mare parte, o simplă broderie,

aproape actuală și ea, pe un fond tradițional, care pare a nu trece prea mult dincolo de începutul veacului XIX¹⁸⁾.

Fondul legendei, după cum se vede în notă, îl formează interpretarea dată următoarelor trei elemente : 1) Numele bălții „Marmorile“, și interpretarea acestui nume ; 2) numele de „Voevod“ dat unora din ctitorii vechii biserici în ruină, de la S.-V. bălții „Marmorile“ și 3) existența unei înălțimi nisipoase, a unei dune, astăzi complexamente ruinată de vânturi, foarte bogată însă în resturi de ceramică preistorică, din care cauză a și fost botezată cu numele de „Dealul cu oale“.

Cam acestea sunt datele și științele ce se pot dibui asupra Craiovei, până în sec. XIII, în decursul căruia ea primește numele pe care-l poartă și astăzi¹⁹⁾.

18) Bunăvoința incontestabilă și de lăudat a primului învățător din Nedeea, răposatu Petre Negulescu, a scos — mai din povestirile bătrânilor satului din vremea lui, mai din propriile sale cunoștințe cărturărești — următoarea așa zisă „legendă“ referitoare la originile comunei Nedeea și pe care a comunicat-o și lui Hasdeu :

„Comuna Nedeea își trage numele dela Cetatea „Nedeea“ înființată, se zice, de Fenicieni. Această cetate mai purta și numele de „Cetatea Albă“ fiindcă era închisă de jur împrejur cu piatră albă (marmoră) și era situată în locul unde astăzi este balta „Marmorile“. Cetatea a fost distrusă de apă, începând să isvorască apa chiar în mijlocul său, dând naștere bălții „Marmorile“. În scurtă vreme cetatea „Nedeea“ în urma izvorului de apă, ivit în chiar locul pe care se afla atunci cetatea — și azi „Marmorile“ (balta) — s'a inundat și distrus complet.

„Tot aci, spune legenda că, într'o călătorie, a descălecat și domnitorul Radu Negru și mai târziu, sub domnia altor voievozi s'ar fi construit în dreptul acestei comune un pod peste Dunăre, cu picioarele de cărămidă și pardoseala de scânduri, situat cam aproape de gura Jiului. Rămășițele picioarelor au dăinuit până în timpuri cunoscute de bătrânii de odinioară.

„După ce cetatea s'a distrus, s'a format din nou satul în punctul numit „Dealul cu oale“ situat între „Marmore“, fosta cetate „Nedeea“, și balta mare. De aci din cauza nisipului s'a mutat satul mai înspre răsărit, unde este azi biserica veche (ruină).

„Aci, un oarecare Mihail Broscaru ot Nedeea, dintr'o familie numită „voievozi“, cu a sa cheltuială a făcut biserica, care există în ființă și azi, dar niciun document nu poate dovedi cam în ce an se va fi clădit și nici pisanie nu există la biserică.

„Nici aci acest sat nu s'a putut înjgheba definitiv, căci din cauza terenurilor nisipoase ce erau la apusul satului, dincolo de „Dealul cu oale“, încetul cu încetul satul a fost nevoit să se mute pe locul unde se află azi, luând numele de „Nedeea“ și aceasta s'a petrecut cam pe la 1864“.

19) Acest nume de Craiova, nu-i decât femeninul unui adjectiv, derivat din substantivul slavon *Cral*=rege, *craiu*, cu ajutorul sufixului *ov*- tem. *ova*, tot așa după cum din *sad*-plantă; s'a obținut *Sadova*; din *rogu*=corn, s'a obținut *Rogova*; din *clean*=arțar, s'a obținut *Cleanov*, din *trug*-târgov, și apoi sub derivate: *târgoveț*, *Târgoviște*, etc. etc. *Craiova* are deci însemnarea de ...regală, crăiască.

Din faptul că titlul de *Cral*=rege, *craiu*, este întrebuițat de Slavii liberi (Sărbii) din Țipusul Balcanilor, pe când cei din Răsăritul Peninsulei Balcanice — Bulgarii — aveau, pentru

OLTENIA

Schiță servind pentru
epoce

1230-1247-1520-1718-1800
Contribuții la Începuturile
Craiovei

Caracterizarea *slavonă Cra(l)iova* = *regală* nu este de loc surprinzătoare, într-o vreme când influența slavonă pare a fi fost covârșitoare, maicuseamă în materie de organizare și de toponimie.

Însă, *împrejurarea*, care determină și justifică această caracterizare, este *revărsarea stăpânirii de fapt, a Regelui Ungariei Bela IV, singurul КРАЛЬ, sau Rege de prin preajma acestor ținuturi—peste partea apuseană a Olteniei, în care cu timpul a fost înglobată și Nedeea pre-craioveană.*

Această revărsare a stăpânirii peste Oltenia apuseană și deci peste Pre-Craiova, a fost o consecință logică și imediată a fondării *Banatului de Severin.*

Iniințarea Banatului de Severin.

La începutul sec. XIII, Ungurii, luptând cu Bulgarii, ajung să stăpânească țărmul bănețean de astăzi al Dunării, până în colțul de pământ unde acest fluviu întâlnește Carpații. Succesul eră foarte important, firește; însă nu eră decisiv nici din punct de vedere militar, nici din punct de vedere politic. Dincoace de Carpați se întindea ținutul *Olteniei* de astăzi, în foarte strânsă legătură și geografică și politică cu ținutul transdunărean stăpânit de Bulgari.

Intr'adevăr, partea de apus a Olteniei este un podiș, rezemat pe două vaduri dunărene—*Severinul* și *Budunul* (*Vidinul* de azi)—de cea mai veche și mai istorică însemnătate. Nivelul ridicat și solul lipsit de mlaștini ocrotitoare, pe țărmul oltenesc al acestor vaduri²⁰), le fac mai potrivite eventualelor incursiuni și atacuri venite de pe țărmul bulgăresc, decât celor în sens invers.

Pe de altă parte, populațiunea românească, locuitoare prin aceste meleaguri, era de veacuri în cele mai bune și strânse legături, maicuseamă cu populațiunea dela sudul Dunării—*cași cu toată populațiunea slavă*—cu care avusese timp îndelungat o ne-

suprema demnitate, titlul de *Țar*, se trage concluziunea naturală că epitetul *Cra(l)iova*, a venit orașului nostru din Nordul și Apusul ținutului, iar nu de peste Dunăre.

Discuțiunea, în *Arhivele Olteniei*, Contribuțiuni la începuturile Craiovei, No. 37—38 din August 1928 (Extras).

20) Între aceste două vaduri, pe toată distanța dintre ele, se întinde o lată fâșie de luncă mlăștinoasă și puțin accesibilă, a cărei limită răsăriteană trece prin: *Vânjul mare—Pătulele—Cujmirul—Cetate—Maglavit—Calafat* (vezi harta); dar tocmai această luncă mlăștinoasă sporește valoarea strategică a celor două vaduri.

îndoioasă comunitate de organizație primitivă, de religie și organizație religioasă și—cu unele elemete slave, pe care în cele din urmă le desnaționalizase și asimilase — chiar o comunitate de locuință²¹⁾.

Mai mult încă: „*Budunul*“ sau *Vidinul a fost un puternic focar de influență „bulgară“, sub toate raporturile.*

Puterea lui de acțiune se întindea *peste toate ținuturile ocupate de Români*—până în părțile cele mai de nord și mai depărtate, ale patruleterului muntos transilvănean. „Legăturile acestor ținuturi cu „Grecii“ și cu „Vidinul“, erau cunoscute și primului cronicar unguresc [Anonymus Belae regis notarius], *care le pune la epoca venirii Ungurilor [pe la 895]*, prezentând pe ducele [român] Bihorean ca dependent de „împăratul din Constantinopol“, iar pe ducele [român] din Banat ca originar din „Vidin“. ²²⁾ Autoritatea bisericească a Vidinului se întindea în timpurile de care ne ocupăm până în ținutul Crișurilor, iar „ducele Ahtum [al Banatului, a fost] botezat în Vidin, după ritul Grecilor — zice „*Viața Sfântului Gerard*“. ²³⁾

Ungurii erau, deci, obligați din punct de vedere militar, să se garanteze împotriva unor atacuri posibile și probabile, prin aceste părți, înlesnite desigur foarte mult de simpatia, nesupravegheată și neînfrânată, a populațiunii românești, care, în mod firesc, înclina mai degrabă către conlocuitorii săi Slavi de până aci, decât către Ungurii care se prezentau ca cuceritori și ca stăpâni silnicii.

Obligațiunea politică era tot așa de imperativă, pe de altă parte: Ungurii trebuiau *neapărat să stăpânească cel puțin Oltenia*—atât pentru a se feri de neplăcute surprinderi militare, cât mai cu seamă pentru a stăvili influența „bulgară“ și a păstra sau atrage în sfera intereselor ungurești simpatia și veleitățile voievozilor și și cnezilor români. Aceștia, prin posesiunile lor de peste munți, deveniseră deja vasali ai Regelui ungur, cuceritor al Ardealului. Posesiunea Olteniei îi da deci și puțința de a face dintr'însa, „*față de Bulgari, ceea ce fusese pentru Serbia țutul Bosniac*“ ²⁴⁾ iar pe

²¹⁾ N. Iorga, *Românii și Slavii*.

²²⁾ Dimitrie Onciul, *Românii și Ungurii în trecut*, extras din Mem. Acad. Române, Sect. Ist. seria III, Tom. IX, Mem. 3, pag. 15.

²³⁾ Idem, *ibidem*.

²⁴⁾ N. Iorga, *Istoria Poporului Român*, I, pag. 186.

de altă
garilor,
Biserici
triva „
pe care
în func
Ia
Banatu
Din po
tărărea
ca o s
dărătni
mănea
în viito
de Sev
In
rinului
cații d
și chie
existen
salpinc
dinți ;
târziu
valea
nimia,
după
Ir
de Se
pentru
Multe

25
26
titul reg
bulgari...
N
27

logărul ;
H
A

de altă parte prelungirea acestor lupte și anexiuni în paguba Bulgarilor, îl puna și în situațiunea de a menaja și păstra încrederea Bisericii Catolice, cultivând și satisfăcând pornirea acesteia împotriva „ereziei bulgare”. Regele se ținea astfel neconținut în rolul pe care Regalitatea Ungară și-l atribuisese, „*de a se găsi totdeauna în funcție de cruciadă*”.²⁵⁾

Iată deci, Ungurii atacă Vidinul chiar din momentul înființării Banatului de Severin. N’au reușit — dar nici nu s’au descurajat. Din potrivă, întrepidul rege Bela IV își arată neted planurile și hotărârea, prin titlul de „Rege al Bulgarilor” pe care și-l însușește ca o stidare și prin urzirea unei „*cruciade*” în contra acestor îndărătnici eretici²⁶⁾. Regele Bela IV vedea clar că dacă Vidinul rămânea în mâinile Bulgarilor — cum a rămas — Ungurii vor avea în viitor „mult de furcă” pentru liniștea și consolidarea Banatului de Severin — cum s’a și întâmplat.

Incorporarea efectivă a ținuturilor oltenești la Banatul Severinului nu pare a se fi făcut dintr’odată. Sunt însă oarecare indicații documentare²⁷⁾ că, până în ajunul năvălirii Tătarilor (1240) și chiar pe timpul acestei năvăliri — adică chiar în primii ani de existență a Banatului — Țara Severinului răsluise deja din „*Transalpina*”, regiunea muntoasă care aparține și azi județului Mehedinți; iar din Gorjiul de azi coprinsese valea *Dornei*, pe care mai târziu s’a zidit mănăstirea Tismana și — într’un al doilea salt — valea Jaleșului și Motrul inferior, până la *Strehaia* de azi. Toponimia, la rândul ei, confirmă unele din indicațiile documentare, după cum se va vedea mai jos.

Intrucât privește restul teritoriilor oltenești, atribuite Banatului de Severin, Regele pare să se fi mulțumit atunci — la început și pentru moment numai — cu o simplă afirmare a suzeranității sale. Multe din aceste ținuturi puteau fi considerate — sau poate că

²⁵⁾ Idem, *Românii și Ungurii*.

²⁶⁾ «La anul 1238, Regele Bela IV care după expediția dela Vidin luase încă din 1233, titlul regal Bulgăresc, se gândia la o mare cruciadă împotriva acestor îndărătnici eretici bulgari...».

N. Iorga, *Ist. Poporului Român*, I, 186.

²⁷⁾ Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, Ed. II 173, Documentul dela 1491 al lui Vlad Călugărul;

Hurmuzache, II pag. 844 și 633.

Archiv. Olt. A. II, No. 7, pag. 169 seq.

erau chiar de fapt — o continuare spre sud a pământurilor stăpânite de vasalii săi²⁸⁾. În tot cazul, documentul dela 1247 al lui Bela IV, referitor la donațiunea acestor teritorii către Cavalerii Ioaniți, vorbește de ținuturile Severinului cu aceeași lipsă de precizie, ca și de Cumania²⁹⁾ pe care știut este că Regele n'a posedat-o niciodată decât... în imaginație.

Documentele dau la iveală două nume, în legătură cu aceste anexiuni ale unei părți din Podișul Oltenesc, care va rămâne, apoi, bine definită și pentru mai târziu, sub numele de „ *județul Motru-lui*” și „ *județul Jaleșului*”.

Alipirea primei bucăți are loc în preajma anului 1240 și este executată de către *Oslea Banul*, pe care-l găsim pomenit în documentele contemporane³⁰⁾, ca Ban de Severin. Numele său rămâne apoi de pomină. Tradiția îl leagă de muntele, din clina apuseană a căruia izvorește Motrul și care domină spre Sud valea Tismanei. Muntele acesta se numește și azi. „*Piatra Oslă*”, iar două din cele trei vârfuri ale lui, poartă numele sugestiv de „*Oslea*” și „*Oslita*”.

Cât privește al doilea salt al hotarelor, care încorporează și valea *Jaleșului* dela răsărit de valea *Dornei*, faptul este indus din dovezile documentare că, pe această vale, s'a dat pe la 1242—1243, o cruntă bătălie între năvălitorii Tătari, ai vestitului Chan Bathu care veneau peste munți din Transilvania și *Basarab banul de Severin*, care-și apăra aci „sărăcia și nevoile și neamul”.

Năvălirea Tătarilor.— Basarab-Banul.

Criticismul istoric modern, rupând cu semimentalismul patriotic al marilor precursori în *Istoria Critică* — porniți, e drept, uneori să.. «admită» orice ipoteză care lingusea patriotismul, cade el

²⁸⁾ «Din vechii juzi «*СѢДѢЛЪ*», pe care i-a acoperit domnia munteană, se păstra, la 1406, acela al Jiului, al *Jiului întreg*, urmașul lui Litovoiu : «*Bratul*» (Revista Istorică XVI, 7—9, pag. 186.)

Satul „*Bratovoleștii*” păstrează până azi acest nume, pe malul stâng a Jiului inferior.

²⁹⁾ ...Conferimus dictae domui totam terram de Zevrino... Ad haec contulimus... totam Cumaniam sub eisdem conditionibus, quae de terra-Zevrini sunt expressae...» Hurm.

³⁰⁾ Hurmuz. I, I, pag. 188, Doc. C X L I : «*Oslu bano de Zeurenno*».

D-I V. Bogrea, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, I, 1922/23, 383, amintește lăra să stăruie : «(cf. însă și vsl *Oslea*, «piatră de ascuțit, cute ;» slov. *Osl'a* ; ori sl. *Oslea* „măgăruș”, că *Vâlcea*, „lupușor”.

insuși câteodată în excesul contrariu. Și astfel, mulțumită unei interpretări și unor ipoteze cu oarecare parfum romantic ale lui Hasdeu, *Basarab-Banul* a devenit obiectul unor îndelungate discuțiuni și, în cele din urmă, al unui adevărat războiu de erudițiune, împins până la... *desființarea „bielului” Basarab*.

Pentru lămurirea acestor evenimente, ne permitem această digresiune, pe care noi o socotim absolut necesară.

În anul 1241, o mare nenorocire se abătu peste Ungaria și peste multe din ținuturile dependente de ea. „Mongolii” (Tătarii) zdrobiseră pe Cumani (1239) în stepele Astrachanului și cucăiseră vastul teritoriu, pe care aceștia îl stăpâniseră până atunci și care se întindea dela Marea Caspică, până în câmpia din sudul Olteniei. Din pânza coloanelor lor pustiitoare care se îndreptau către Apusul Europei, una, sub conducerea lui Bathù-Chan însuși — fiul lui Gingis-Chan — se năpustește asupra Ungariei — poate pentru a urmări resturile Cumanilor. Fiindcă aceștia, sub conducerea regelui lor Kothian, primiseră adăpost în Ungaria și, prin acordarea acestei ospitalități, Ungaria căzuse în mare vină față de Bathù-Chan.

Printre povestitorii marelui și nenorocitului eveniment, se află și un cronicar persan, *Fadl Allah-Rashid*, care, după niște note aflate în „*archivele Chanului mongol din Persia*”, a întocmit interesanta lui povestire, cam pe la anul 1301³¹⁾. Ea a fost apoi utilizată de *d’Ohsson* în a sa *Histoire des Mongols*³²⁾, de unde a fost în urmă luată de Hasdeu³³⁾ și folosită pentru Istoria Românilor.

În povestirea³⁴⁾ lui Rashid se pomenește numele lui *Basarab-banul* sub forma scâlciată de *Bezerenbam* sau *Bazaranbam*.

Acest document a oferit însă un câmp foarte larg atât ipotezelor cât și criticei; și istoricii au făurit destule — și din unele și din altele — în jurul numelui lui *Basarab-banul*³⁵⁾.

31) Manuscrisul se află în Biblioteca Națională din Paris.

32) La Haye, 1834.

33) *Negru-Vodă*, XCVI—XCVII.

34) «Au milieu du printemps (1240) les princes franchirent les monts... pour entrer dans les pays des Boulares et des Baschguirdes. Orda, qui marchait sur la droite, ayant passé par le pays d’Ilaoute, vit venir à sa rencontre Bezerenbam avec une armée; ce dernier fut battu. Cadan et Bouri s’étant dirigés contre les Sassans, les vainquirent à la suite de trois combats».

35) În fruntea tăgăduitorilor lui *Basarab-banul* stă, cel mai categoric, Strakosch Grassmann, în «*Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa*: «Was den bei Raschid-eddin, d’Ohsson,

În primul rând Hasdeu și mai pe urmă Onciul, poate sedus de rezonanța numelui, au pus pe acest *Basarab* al sec. XIII într-o legătură, pe care documentele n'o indicau, cu *Basarab* „fiul lui *Tihomir*“ din sec. XIV și au susținut existența unor alcătuiri politice ale „*Basarabilor*“, încă pe la sfârșitul secolului XII sau începutul sec. XIII³⁶). Aceste afirmațiuni ipotetice au atârnat critica istorică, care, făcând și în istorie știință pentru știință, „fără preocupare de rezultatele la care eventual s'ar ajunge“, a stabilit — sunt acum vreo doisprezece ani de zile — că:

1. Între „*banoveții*“ din Oltenia și *Basarabii* sec. XIV nu este nicio înrudire și că

2. „*Pretinsul Bezerenbam*“ al lui Rashid nu este decât „*Zeberenban*“ sau *banul unguresc de Severin*.

Prin urmare... alte două ipoteze.

Admițând însă, pentru moment, pe cea dintâi, în întregimea ei și, din cea de-a doua, admițând că ar fi într'adevăr acolo vorba de un ban *Unguresc de Severin*; nu vedem de ce trebuie să recurgem

Histoire des Mongoles II, 628) genannten Bezeramban, der dem Ordu entgegengetreten ist, anbe- trifft, so wird die rumänischen Geschichts forchung denselben aus der rumänischen Geschichte wieder streichen müssen, trotzdem der Name mit späteren historischen rumänischen Namen eine gewisse Ähnlichkeit hat...).

D. prof. N. Iorga, despre afirmațiunile lui Grassman: «Acolo se aduce dovada că «*Bezerenbam*», cu care avură de luptat Tătarii, nu putea fi o căpetenie a Românilor, căci nu se găsea pe pământ românesc» *Istoria Poporului Românesc*, trad. Otilia Teodoru-Ionescu, I, pag. 188.

D. profesor Al. Philippide, idem: «*Lucrul e contestat și pe motive puternice*». Originea Românilor I, pag. 750.

D. V. Bogrea, într-o recenzie asupra broșurei «*Bezerenbam*» din *cronica persană a lui Fazel-Ullah-Raschid*» de Titus Hotnog, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, I, 1921—1922, pag. 383, zice: «...o simplă metateză ar fi deslegat onorabil problema: Rașid a putut scrie *Bezerenbam* pentru *Zeberenbam* (=Zeverenbân), cum a scris *Kelar* în loc de *Keral* = ung. *Kiraly*, «rege»...».

D. I. C. Filitti, Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, X, 1923 pag. 90; și apoi, în *Banii și Caimacamii Craiovei*, Arhivele Olteniei, III, pag. 196, nota 1: «...cetirea «*Bezerenban*», în care și Hasdeu și Onciul au văzut un *Basarab*, este greșită. Trebuie «*Zeberen-Ban*», adică «de *Zeyren-Ban*» banul de Zeyren, Severin».

Iar în «*Despre Negru Vodă*» (extras) pag. 6 nota 1: «*Pretinsul «Bezeren-Ban» a lui Rașid nu este decât «Zeberen-ban», adică «Zeyren-ban»... Odată cu «Basarab-ban» se prăbușesc și ipotezele făurite în jurul lui. (Hasdeu, Negru-Vodă, p. LVIII și CI.—Onciul, Originile, pagina 35)».*

³⁶) Hașdeu, Negru-Vodă: LVIII și CI.

Onciul, *Originile Principatelor Țării Românești*: «*Banii Basarabi ai tradiției originari din Oltenia și întemeietori ai dinastiei Basarabilor a principatului Țării Românești, se adevăresc ca existenți în Oltenia, pe timpul invaziunii Tătarilor, la 1241*». Pag. 36.

la comoc
și—să nu
Basarab,

Ace
rabă nu
vremurile
un „num
cași *Min*
vreme ca
mis de
preciziu

Cro
vinși că
pe cât a
care i-au
tehnica
de exer
unui der
vornicul

— și c
astfel d
tin, într
o funcț
nități,
iova-ba
cu atrib
sau de

37)
preotul Ra
Rashid (E
de Hasde
feluri: Be
C.
Com. Ist.
38)
Motogna i
Vd.
răspândire
Ist. etc. A

la comoda metateză, care nu este mai puțin un argument forțat și—să nu admitem că acest ban unguresc de Severin, s'a numit Basarab, când Fadl-Allah Rashid spune lămurit că așa îl chema³⁷⁾.

Aceasta cu cât mai mult, cu cât numele Basarab sau Băsarabă nu este un nume de familie, cum pare să se fi crezut pe vremurile lui Hasdeu și Onciul, ci un nume propriu, individual, un „nume de botez”—cum am zice azi—cași Oslea, cași Vladislav cași Mircea, etc. El pare să fi fost destul de răspândit pe acea vreme ca nume personal³⁸⁾ și tocmai forma sub care ni s'a transmis de cronicarul Mongol este o garanție de autenticitate și de precizie.

Cronicarul Mongol, ca și istoricul persan Rashid, au fost convinși că numele Bazaranbam este un singur cuvânt. Ei l-au redat, pe cât au putut, așa cum l-au prins din viul graiu al localnicilor care i-au informat și cari erau cu siguranță Români, aceștia; fiindcă tehnica împreunării cuvintelor o trădează. Intr'adevăr, sunt sute de exemple în tot felul de documente, unde numele de botez al unui demnitar precede titlul, demnitatea sau funcțiunea lui: Preda vornicul, Drăgan banul, Lucaci banul, etc. Nu cunoaștem însă — și credem că nu suntem singurii în această situațiune, — o astfel de alăturare, în vreun document român, slavon sau latin, între numele netransformat în adjectiv al unei localități unde o funcțiune sau demnitate s'a exercitat și numele acestei demnități, cum ar fi de exemplu: Severin-banul (Zeverenbam), Craiova-banul, etc. Acest mod de întocmire a cuvintelor compuse: cu atributul toponimic nealterat, pus înaintea numelui funcțiunii sau demnității, este într'adevăr în firea limbei maghiare; dar

37) «Am rugat pe doi orientaliști, d. Blochet funcționar la Biblioteca Națională și preotul Radu dela Biserica românească din Paris, să controleze în ms. cronicei lui Fadl Allah Rashid (Biblioteca Națională Paris. Supplement persan No. 209) lectura Bazaran-Ban dată de Hasdeu după d'Ohsson. Ambii au citit: Bzrbam ceea ce poate fi completat în două feluri: Bezerenbam și Bazaranbam».

C. C. Giurescu, contribuțiuni în studiul marilor dregători în secolele XIV și XV (Bulet. Com. Ist. a României, V, pag. 60, nota 3).

38) «Cum Egidius Filius Basarab de Zanchal...» docum. din 1341, publicat de d-l Victor Motogna în Revista Istorică, XV, No. 4—6, pag. 148.

Vd. de asemenea: N. Iorga, Imperiul Cumanilor și Domnia lui Băsarabă, 1928, pentru răspândirea numelui până în sec. XIX inclusiv (nota 2-a de la pag. 4). Extras din Mem. S. Ist. etc. Acad. Rom. S. III T. VIII.

în vremurile dela 1241, mai mult decât astăzi chiar, nu existau în Transilvania, prin preajma ținuturilor Banatului de Severin, compacte populațiuni de Unguri care, cunoscând pe viteazul Basarab banul, să informeze *ungurește* pe Mongoli.

Ne având, deci, nici motiv serios, nici argumente pentru a înlătura numele de „Basarab“, considerat ca nume *individual* al Banului de Severin, suntem înclinați să-l ținem în seamă și să cercetăm, fără a-l înlătura, unde s'a dat bătălia între acesta și Tătarii pustiitori. Fiindcă pasagiul din Fadl-Allah-Rashid nu-i tocmai clar sub acest raport.

Intr'adevăr, Rashid în câteva rânduri de slove, caută să descrie, să coordoneze, să concentreze, să rezume și să expună și... *lămurit* un eveniment de însemnătate și durată năvălirii Tătarilor în Ungaria. Ar fi fost greu, în asemenea împrejurări, să scape de confuzie. Această confuzie este cu atât mai explicabilă, cu cât autorul lucra — cum singur mărturisește — după niște fragmente... scrise în limba și cu literele mongole... pe care puține persoane puteau să le citească, *chiar pe vremea aceea*; iar pe de altă parte, subiectul îi era cu desăvârșire străin, compilatorul neavând decât, *poate*, o prea vagă idee asupra locurilor de care se ocupa și care serviseră de teatru marelui eveniment.

Sunt însă documente mai puțin exotice, contemporane sau aproape contemporane — unele din ele povestind chiar *fapte trăite* — care ne ajută la înlăturarea confusiunilor și la deslegarea... cimiturei lui Fadl-Allah-Rashid.

Din alăturarea și coroborarea acestor documente, rezultă în mod neîndoios că Mongolii au atacat Regatul Ungariei prin Transilvania, și anume, în mod simultan, prin două puncte ale Transilvaniei: ³⁹⁾ pe la Nord, prin regiunea Rodnei și Bistriței-Năsăud,

³⁹⁾ «Anno incarnationis domini MCCXLI. Ipsa die resurrectionis dominice Tartari per Alpes et silvas irrupentes Rodanam quodam opidum Ungarie intraverunt et III mil. hominum vel amplius ibidem interuerunt. Eodem die alter exercitus eorundem tartarorum ingrediens provinciam que Burza dicitur, ducem exercitus transilvanie terne (sic. p. terre) cum omnibus suis interfecit... FERIA III eiusdem ebdomade in opido quod Nosa (Bistrița) dicitur ceciderunt ex Cristianis VI mil. XIII».

Hurmuzachi I, I, pag. 188.

Într'un articol intitulat «Documente false, interesând Istoria Românilor» și publicat de d. Iosif Schiopul, în ziarul «Adevărul», cu data de Joi 19 Maiu 1932, se emite părerea că «Transilvania a fost ferită de invazia Mongolilor. Nu este cert nici măcar dacă Mongolii,

unde erau și stațiunile Bârsei, și „manilor“

Colo Chan, as... citează p... a ti fost... patului C... minată... regiunea... apăra E...

Ace... chiar țin... vânean“

De... Cu... au prud... mentulu

au trecut p... fără să fi t

Acea... a făcut o i... pentru a fi... mațiune.

Tot... afirmațiune... invaziunea

Docu... tre, este in... criptului c... archiepisco... oricine pun

De :... indicații di... și în sec. 2... sec. XIX. S... zia Mongol... faptul că a... istoria» nu

40) ?

41) J... pervenerur

unde erau însemnate colonii germane (*Saxen*=*Sassans* ai lui Rashid) și stațiuni de exploatare economică; și pe la Sud, prin ținutul Bârsei, pe unde au pătruns după ce au nimicit „*Episcopatul Cumanilor*“, de dincoace de munți.

Coloana de atac dela Nord a fost condusă de însuși *Bathü-Chan*, asistat de mai mulți alți „prinți“, printre care Rashid ne citează pe *Cadan*, *Buri*, *Orda* și *Bugek*⁴⁰⁾; coloana dela sud pare a fi fost cea comandată de *Boketor*⁴¹⁾, care, după atacul *Episcopatului Cumanilor*, nu este de crezut ca să și fi socotit menirea terminată și țelul atins; dimpotrivă, el a invadat fără îndoială și regiunea întărită cu cetăți a Bârsei, pe care se sprijinea și care apăra *Episcopatul Cumanilor*.

Acestui atac se datorește desigur și... mobilizarea, din timp, în chiar ținutul Bârsei, a „*Comandantului Armatei ținutului transilvănean*“ care este aci învins și ucis „cum omnibus suis“.

De aci înainte începe încurcătura:

Cuvintele din d'Ohsson: „*Orda qui marchait sur la droite*“ au produs o confuziune plină de consecințe, în interpretarea documentului. Cercetătorii moderni ai evenimentului fără prea multă

au trecut pe la Rodna. În orice caz ei au atins numai colțul nord-vestic al Transilvaniei, fără să fi trecut râul Someș.

Această părere—cași ipoteza nu știm cărei imigrațiuni «din care istoriografia curentă a făcut o imigrațiune românească, când imigrațiunea a fost o imigrațiune de străini»—au nevoie pentru a fi luate în considerațiune, de o documentare cu mult mai serioasă decât simpla afirmațiune.

Tot de documentarea care lipsește și de o înfinit mai multă preciziune, are nevoie și afirmațiunea că: «False sau falsificate sunt multe (? — Care ?) din documentele privitoare la invaziunea Mongolilor...».

Documentul la care facem aci și la care vom mai face apel, în cursul povestirii noastre, este indicat în colecția Hurmuzachi, I, I, pag. 188 ca fiind scris «pe ultima foaie a manuscrisului care se află în biblioteca națională din Paris, intitulat *Praefatio Agobardi Lugdunensis archiepiscopi super antifonarium* (colecțiunea Rupert: *sur les divins offices*, No. 8917)» și... oricine pune mâna pe Colecțiunea Hurmuzachi știe aceasta.

De altfel, acest document nu face—după cum se va vedea—decât să lămurească unele indicații din Fadl-Allah-Rashid, care... nu e de închipuit să fi falsificat și el, în Persia și în sec. XIII—XIV, pentru a fi pe placul nu mai știm cărui *Kemeny Iosef* de la mijlocul sec. XIX. Și cronicarul persan nu lasă a se înțelege că «Transilvania a fost ferită de invazia Mongolilor». Iar documentului de mai sus—dacă nu sunt alte probe de reală falsitate—faptul că a fost scris pe «dosul unei pagini dintr-o lucrare religioasă, fără orice legătură cu istoria» nu i-ar putea periclită autenticitatea.

40) Vezi Nota 34, mai sus, precum și nota 58, mai jos.

41) Boketor autem, cum alliis regibus, flumen qui Zerech (Siretul) dicitur transeuntes, pervenerunt ad terram episcopi Cumanorum. (Rogerius).

considerațiune, nici pentru împrejurările geografice, nici pentru timpul când „Orda... marchait sur la droite“ au prezentat pe Mongoli ca uzând de știința strategiei moderne și străbătând Transilvania de la N. la Sud „în două coloane“: una sub comanda lui *Cadan* și *Buri* prin partea de răsărit a Transilvaniei ⁴²⁾ și alta, sub Orda, mai spre dreapta ⁴³⁾ adecă prin centrul ⁴⁴⁾ sau apusul Transilvaniei.

Dar aceasta este o imposibilitate din punct de vedere geografic și o derogare de la ceea ce spune Rashid, din punct de vedere chronologic.

Intr'adevăr din expunerile contemporanilor, reese ca fapt documentat că *itinerariul hoardelor mongole năvălitoare a păstrat*, după irumperea în Ardeal, *în mod exclusiv, numai drumurile bățătorite, pe care erau înșirate centrele însemnate de populațiune și stațiunile de însemnate exploatări economice*. Ca pe orice popor de stepă, pădurile și munții nu-i ademeneau pe Tătari și de aceea *pădurile și munții au fost locurile de mântuire* pentru populațiunea îngrozită și decimată de măcel. *Tălarii nu urmăreau în aceste refugii*, ci din potrivă, căutau să ademenească pe fugari pentru a-i scoate de acolo. Călugărul *Rogierius*, unul din povestitorii nenorocirii ⁴⁵⁾, ne spune că: scăpând din mâinile Tătarilor, care-l luaseră captiv, *tot prin păduri* a reușit să ajungă la Alba Iulia și că, în drumu-i **prin păduri**, a întâlnit o grămadă mare de refugiați în vârful unui munte înalt și râpos, mai jos de *Frata* (localitate care există și astăzi în Transilvania); că acolo au putut și el și tovarășii de nenorocire, să stea timp îndelungat (*Rogierius* stă acolo o lună), *cu toate că erau numai la o palmă de loc de ținuturile, pustiile și bățătorite de Tătari*.

În Transilvania, însă, drum pe gustul Tătarilor, de la Nord la Sud, nu este decât *unul*: cel din șesul central al Transilvaniei nordice, pe care nu pot încăpea cele „două coloane“ presupuse. Atât la răsăritul, cât și la apusul acestui șes central, pământul Ardealului este accidentat de văi longitudinale, despărțite între ele prin culmi care se înalță până la 1800 și 2000 m. înălțime, muntoase și îm-

⁴²⁾ Xenopol, Ist. Românilor I, pag. 53, (Ediția 1888) și după el aproape toți istoricii.

⁴³⁾ I. C. Filitti, Despre Negru-Vodă, pag. 5.

⁴⁴⁾ Xenopol, l. c.

⁴⁵⁾ Nu avem la îndemână lucrarea lui *Rogierius*, *Carmen miserabile*, astfel încât toate citațiunile sunt luate din alți autori, mai ales Xenopol.

ru pădurite, formând tot atâtea obstacole pentru un marș de la N. la S., deacurmezișul lor. Pentru a putea străbate oricare din aceste ținuturi, de la N. la S., o coloană tătară ar fi fost forțată la o serie și întreagă de escaladări a diferitelor culmi împădurite, prin care se ai despart văile strâmte și adânci ale diferitelor râuri, și în care Tătarii, în niciun caz, nu se hazardau.

De altfel, modul cum Tătarii se pricepeau să străbată pădurile ⁴⁶⁾ dacă a putut fi întrebuintat odată ca să forțeze intrarea în Ardeal, nu eră deloc ispititor pentru a străbate munții și pădurile Ardealului, ca dușmani și ca prădători.

Acum, după devastarea Rodnei și a Bistriței, *Orda* nu putea să pornească spre Sud „pe la dreapta” iar *Cadan* și *Buri* pe la stânga, fiindcă... n’ar fi avut pe unde.

Dar este drept că o primă bifurcare a coloanei condusă de Bathù-Chan a avut loc, după devastarea Rodnei și a Bistriței: Bathù-Chan, cu grosul trupelor, a apucat atunci prin Cluj-Oradea, spre *gura Saiului* (la S. de Tokai, pe Tisa), unde a întâlnit și a zdrobit armatele lui Bela IV, pe care l-a pus pe fugă ⁴⁷⁾; iar a doua ramură, unică și nedespărțită, probabil sub comanda lui *Cadan*, pe care-l vedem că poartă titlul de „*Kaimakam* in regno Hungariae” ⁴⁸⁾, a luat-o spre Sud, către *Alba-Iulia*. În această coloană se aflau atât *Orda* și ceilalți „prinți” (*Buri*, *Bugek*, etc.), cât și... „*cronicarii și rapsozii*” *mongoli*, care mai târziu au înformat pe Fadl-Allah-Rashid, precum și călugărul *Rogerius*, autorul lui „*Carmen miserabile*”.

Itinerarul celei de-a doua coloane, a acelei care venea pe la Sud, pare mai precis indicat în așa numit *Documentul Perz*, ⁴⁹⁾ la care ne-am mai referit și mai sus ⁵⁰⁾.

⁴⁶⁾ «Habebant XL mil. securigeros qui praeibant exercitum, silvas caedentes, vias sternantes, et omnia offendicula ab ingressibus removens». *Arch. Thomas*.

⁴⁷⁾ „Eodem die (feria V a. dominicam misericordiae) rex ungarorum Bela habens exhercitem populi innumerabilis conflictus est bathun seniore rege tartarorum vix fuga elapsus amisit de suis dictu miserabile CC mil. et amplius...». *Docum. Pertz*.

⁴⁸⁾ Nos, Cattan, ex. stirpe Iedzan, in regno Hungariae Kaimakam solis et terrae...» După citațiunea lui Xennopol o. c., I. 534.

⁴⁹⁾ Sistemul *chronologic* pe care documentul îl folosește, pentru a urmări invaziunea, în pustiirea ei ucigătoare, ne arată că autorul notiției are în vedere invaziunea în *toalitatea și complexul ei*; și că, în descrierea itinerarului, el se referă când la una, când la alta, din coloanele năvălitoare și ramificațiile lor.

⁵⁰⁾ Vezi mai sus, nota 39.

Această coloană, după dezastrul „armatei ținutului Transilvaniei” din câmpia Bârsei, și după uciderea acolo a „comandan-
tului” acelei armate, „*cu toți ai lui*”, s’a repezit drept în inima
Transilvaniei, pe drumul cel mai scurt, cel mai lesnicios și cel mai
indicat de considerațiunile strategice și geografice: prin valea
Homorodului, în valea Târnavelor. Și în ziua a cincea din „*Săptă-
mâna luminată*”⁵¹⁾. Tătarii măcelăresc peste 30.000 de oameni
în Cetatea-de-Baltă, pe Târnavă-Mică, după care coloana de Sud
se unește cu coloana lui Cadan ce venea dela Nord și care avusese
timpul să ajungă în vecinătate, la Alba Iulia.

Masa Mongolă, reunită în aceste ținuturi, varsă prăpădul asupra
Sibiului din „*Tara Oltului*”, în care *acuma Mongolii pătrund pen-
tru prima oară*. În aceiași zi de groaznică nenorocire pentru regele
Bella IV și pentru poporul unguresc, sunt măcelăriți la Sibiiu, mai
bine de o sută de mii de oameni; iar la gura Saiului, pe Tisa, la
sud de Tocai, Bella pierde „două sute de mii și mai bine”⁵²⁾.

Aci, pe podișul dintre Alba Iulia, Sibiiu și Cetatea de Baltă,
Tătarii rămân mai multă vreme⁵³⁾, continuându-și jafurile și încer-

51) „...Feria V ceciderunt in villa que Kûmelburg (prob. Kutelburg sau Kokelburg
rom. Cetatea-de-baltă) dicitur amplius quam XXX mil.”.

«Feria», la început înseamnă orice zi de sărbătoare. Constantin-cel-Mare ordonând să
se serbeze toată săptămâna paștelor, Duminica ajunsese prima ferie, luna a doua, marțea
a treia, etc.

Aceste denumiri la urmă fură adaptate altor săptămâni și înțelesul lor se schimbă
După canon: „Feria” înseamnă zi nesperată și neocupată cu slujba unui sfânt. Sunt Ferii
majore, ca Miercurea Păresimilor, ultimele trei zile ale Săptămânei Sfinte, cele două zile care
urmează după Paști și Rusalii, când slujba «Feriilor» primează pe oricare alta; feriile
minore, care nu exclud și slujba vreunui sfânt.

L'Abbé Glaire: *Dictionnaire des Sciences ecclesiastiques*, Vol. I, pag. 729, (comunicat
de d. Profesor Avr. Vasulescu).

52) „... Idem feria V ante dominicam misericordia ceciderunt in civitate que villa
hermani dicitur plus quam C. mil. et amplius; et in eodem allictu ceciderunt III episcopi et
duo archiepiscopi. Item in quodam castro quod dicitur cluse ceciderunt infinita multitudo
ungarorum”, (Documentul «Perz», Hurm. I, I, pag. 188). Vd. și nota 46, mai sus.

«Dominica misericordiae» (Dimanche de la miséricorde): = a doua Duminică după
Paști, numită astfel fiindcă liturghia începe cu cuvântul *misericordia*.

Comunicat de d. Avr. Vasulescu, după *Nouveau Larousse* vol. VI, pag. 124.

Prin urmare: dacă Paștile au căzut, cum spune Rogerius, „doudecimo die intrante
Marcio, = 12 Martie 1241, bătăliile de la Sibiiu și Gura Saiului s’au dat la 23 Martie 1241.

53) Edictul lui Cadan, citat de noi în nota 48, este datat din 1242. În cele spuse prin
urmare de Rashid, referitoare la itinerariul lui Orda, Cadan, Buri și Bugok este vorba de ceea ce
s’a petrecut către sfârșitul invaziunii, după bătăliile și prădăciunile crunte ale Tătarilor și
nici decum de marșul din primele zile, după devastarea Rodnei și a Bistriței.

când org
se putea
care radi
populate
vanie: rî
din Mun
în Carp
Sebeșului
istorica
slăpâniri
Severin⁵
printr’o
după cu
Transilv
La
despart:
și Buge
Branului
părăsește
treacătoar
partea c
Atât Fa
clar, pr
Rashid
după ce
văzu în
acesta d
„Bi
între la

54)

55)

56)

57)

Sud, «drea
fiind opus

58)

d’Iloute)
dans le pa

când organizarea, sub stăpânirea lor, a ținutului Transilvaniei. Nu se putea ținut mai prielnic decât această răspântie de drumuri⁵⁴⁾, care radiază în toate direcțiunile și străbat în toate văile, cele mai populate și cele mai însemnate economicește din întreaga Transilvanie: riurile *Ampoiul*, *Cheia*, *Aurariul*, deschid regiunea auriferă, din *Munții Apuseni*; *Târnavale* și *Oltul*, luate în răspăr, duc până în *Carpații Răsăriteni*; iar *Mureșul* inferior trece pe la gura *Sebeșului* și pe la aceia a *Streiului*, în care se deschide bogata și istorica *Valea Hațegului*, până unde se întindeau pe vremea aceea stăpânirile nediscutate ale *Voevodului Jiului* și ale *Banului de Severin*⁵⁵⁾ și care erau legate cu ținuturile de la Sudul Carpaților printr'o a doua cale bătătorită⁵⁶⁾, singura în Apusul Transilvaniei, după cum *calea Timișului* de la Brașov era singura în Răsăritul Transilvaniei.

La plecare și pentru a eși din Ardeal, hoardele mongole se despart: unii o iau la dreapta și alții la stânga⁵⁷⁾. *Cadan*, *Buri* și *Bugek* ies din Ardeal prin valea Timișului (pe la trecătorile Branului și Predealului de azi) iar *Orda*, „care mergea spre dreapta“ părăsește Transilvania pe drumul: *Hațeg* — trecătoarea *Merisor* — trecătoarea *Vâlcân* — *Jaleș*, acesta fiind singurul drum de eșire în partea de S.—V. a Transilvaniei, după cum se va vedea mai jos. Atât *Fadl-Allah Rashid*, cât și documentul „*Perz*“ povestesc foarte clar, precis și în perfect acord, eșirea Tătarilor din Transilvania. *Rashid* zice⁵⁸⁾ „*Orda care mergea spre dreapta (adică spre apus) după ce a trecut țara Oltului („Ilaoute“ vine spre răsărit de Siibiu), văzu întâmpinându-l Basarab-banul (Bezerenbam) cu o oștire; acesta din urmă fu bătut.*

„*Bugek traversează munții aceste țări (a Oltului — Ilaoute) ca să intre la Vlahii - Negri, învinse popoarele vlahie etc...*“; iar în

⁵⁴⁾ Vezi harta.

⁵⁵⁾ Cf. N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, pag. X.

⁵⁶⁾ Vd. mai jos, nota 65.

⁵⁷⁾ Pentru informatorii lui *Fadl-Allah-Rashid*, care veneau cu tătarii dela Nord spre Sud, „dreapta“ înseamnă: spre apus, de oarece drumul urmat de *Bugek* și care este arătat ca fiind opus pentru a ieși din Transilvania, este prin Țara Oltului, adică spre răsărit.

⁵⁸⁾ Vd. nota 84 și apoi: „*Boudjek, traversa les montagnes de ce pays (adică pays d'Ilaoute) pour entrer dans les Cara-Oulag, defit les peuples Oulag, passe les monts, et entra dans le pays de Mischelav, où il batti l'ennemi, qui attendait en cet endroit.*“

documentul „Perz” se spune:⁵⁹⁾ „*Deasemena ajunse în Oradea (Varadino) și în orașul care se zice târgul-Tömös (forum-thome)⁶⁰⁾ și în Alba-Iulia (alba civitate transilvana) și în „vila” Zalis (Jaleș)⁶¹⁾*”

Calea străbătută de Orda, ca să iasă din Transilvania, se poate reconstitui după următoarele trei indicii :

1. Toponimicul „*Tătarul*”, dat încă din vechime⁶¹⁾ unui munte din masivul Sebeșului și pe care-l aflăm lângă *trecătoarea de la Merișor*, adică pe versantul nordic al Carpaților, spre Țara Hafeșului, deci în inima Ardealului, pe unde n’au mai băciuit Tătarii, după marea invaziune din 1241;

2. Tradițiunea despre „*Tătarii lui Batie*” păstrată în regiunea *Tismanei*,⁶²⁾ unde n’a putut veni de aiurea, fără să fi fost moștenită de la strămoșii localnici, martori oculari ai invaziunii⁶³⁾ și

3) Mențiunea localității *Jaleș*, nu „ut vulgari dicitur”, ci sub forma cancelaricească latinizată, *Zaliz*, ca localitate invadată și devastată de Tătari. Este însă de observat că *valea Jaleșului este vecină tocmai cu aceea a Tismanei*, singura localitate în tot cuprinsul ținuturilor române, unde s’a păstrat atât de vie, mai bine

⁵⁹⁾ „Idem contigit Varadino et in vila que dicitur forum-thome (tratum Thonie) et in alba civitate transilvana et in villa zaliz”.

Hurmuzachi I, 1, pag. 188.

Pentru localitatea *Jaleș*, vd. și relațiile date de d. N. Dinculescu, *Vechi împărțiri administrative*, în *Arhivele Olteniei*, No. 7 din 1923, pag. 172.

⁶⁰⁾ Intre Predeal și Brașov. Această localitate și Valea Timișului, pe care ea se află, este extrem de bălătorită de oștiri și invaziuni în aceste vremuri. Cf. N. Iorga, *Les anciennes chroniques hongroises* în *Bulletin de la Section historique*, T. X, pag. 21 : Les Coumans qui pillent cruellement dans la Transilvanie (Plurima praeda ex partibus transilvanis sunt polit) sont mis en déroute «près de la rivière de Timiş (Tömös)...».

«...C’est par cette vallée du Timiş que passeront aussi les croisés».

Thamáș, = *Toma*. Vd. Philippide, *Istoria Românilor*, II, pag. 369, § 273.

⁶¹⁾ Vd. Harta lui Schwanz, în *Arhivele Olteniei*, No. 12—13.

⁶²⁾ «*Batie* Împăratul Tătarilor s’au sculat cu mari oștiri, însuși el, și asupra Romei. Și mergând întâiu asupra pământului Ungariei și al Banatului și al Ardealului și lovindu-se cu oștirile lui Vladislav (Bela IV) craiul Ungariei și al Banatului și al Ardealului și al Băniei Severinului...».

(Viața Sf. Nicodim de Ștefan Ieromonachul, pag. 32—33, Edit. † Iosif Bobulescu, București, 1883).

⁶³⁾ În *Viața lui Nicodim Sfințitul*, unde se află fixată tradițiunea, Ieromonachul Ștefan, autorul lucrării, zice: «...îndemnat fiind am adunat de prin crisoavele Mănăstirii și de prin alte scripturi, apoi și de pe la părinți bătrâni, bărbați și iubitori de adevăr, care mai înainte de noi cu câte 40 și 50 și 60 de ani au fost locuitori într’această sfântă Mănăstire *Tismana* din tinerețe, cari și ei au adunat de la alți bătrâni, ce erau veniți mai înaintea lor, iarăși din tinerețe. Care aceștia zic că avea știință din citirea istoriei Slăntului, care a fost scrisă chiar de ucenicii Sfântului». Viața Sf. Nicod. pag. 32—33.

de cinci veacuri, amintirea marelui prăpăd, încât să fie apoi transmisă posterității.

Această coincidență nu poate fi întâmplătoare, fiindcă prea este în perfectă încadrare logică.

Intr'adevăr, venind dela Nord — cum veneau hoardele lui Bathù-Chan — *deabia dacă*, pe la Sibiiu și Turnu Roșu, *se intră în Țara „Ilaoule“*; în nici un caz pe aici *nu se ese* dintr'însa, venind dela Nord, pentru ca să admitem că *aci*⁶⁴⁾ s'ar fi putut da bătălia între Banul de Severin și Tătari.

Și nici *Cheile Oltului* de la Turnu-Roșu — atât de potrivite pentru „căpcană“, cum de altfel sunt potrivite pentru aceasta toate „cheile“ din lume — nu constituiesc o trecătoare, prin care o armată să se angajeze, pentru a străbate un ținut muntos, într'o țară dușmană. Asemenea străbateri nu se fac decât prin trecătorile peste „șei“ muntoase și, de la trecătorile de acest fel din Munții Bârsei, *nu mai există niciuna* până la cele din preajma muntelui *Straja*, de la apusul *Pasului Surduc*⁶⁵⁾. Pe de altă parte, este iarăși inadmisibil ca Banul unui ținut, nici măcar închegat pe deplin, în scurtul răstimp de maximum 10 ani dela fondare, să se încumeată a-și lua mânușița lui de ostași și să plece cu ei la Turnu-Roșu, depărtare de peste 200 km., pentru a se pune înaintea tăvălugului mongol, care dedese peste cap *oștiri* de sute de mii de oameni și nimicise un întreg regat.

Cârmuitorii de provincii, pe care marea nenorocire îi apucase pe la casele lor, au rămas acolo și și-au organizat apărarea pe loc, cum de altfel însuși Rashid ne arată, vorbind despre Cara-Ulahi⁶⁶⁾.

Bătălia de la Jaleș (*Zaliz*), care — stăpânit sau nu efectiv de Banului Severinului — eră totuși cu siguranță la marginea acestui

64) Adică la Turnu-Roșu. (I. C. Filitti, *despre Negru-Vodă* (extras), pag. 5).

65) Trecătoarea Vâlcăului este cu mult mai folosită în timpurile stravechi, decât vecina sa, trecătoarea Surduc — Lainci — Bumbești de prin Cheile Jiului: «...calea Vâlcăului (muntelui) pe care au deschis-o Austriacii pentru trecerea trăsurilor dela Gorj până la Hașeg când au stăpânit aceste județe...». Scrisoarea lui Hagî Stan Jianu din 1782, în *Tismăna de Ștefulescu*, pa. 78.

Atât pe aci, cât și pe la Apusul muntelui *Straja*, astăzi chiar, are loc aproape o zilnică comunicație între *Lupeni*, din valea Jiului superior și *Stănești* de pe valea Șușiței, sau *Do-brița* și *Runcu*, de pe valea Jaleșului, unde duce câte un drum de plaiu, cu o pantă foarte domoală.

66) Vezi nota 58, partea subliniată de la sfârșit.

Banat, ne arată că, spre slârșitul invaziunii tătare, hotarul răsăritean al acestuia atinsese, odată cu valea Jaleșului și cursul inferior al Motrului și fusese deja împins până către Strehaia, aproape de apele Jiului.

Cucerirea treptată a Olteniei apusene, de către Regii Ungariei.

Însă ținuturile înglobate Banatului, până pe la 1245, nu însumau decât atâta întindere câtă trebuie să fi avut cele două vechi și dispărute județe: al *Motrului*⁶⁷⁾ — „Sădstvo Motrăsko” — și al *Jaleșului*, împreună. În tot cazul, această întindere de hotar se pare că nu atingea încă, întru nimic, Voevodatul de la Jiiu al lui Litovoiu. Documentul de la 1247 spune, într’adevăr, că acest Voevodat a fost și de aci înainte lăsat în stăpânirea Românilor „*prout iidem hactenus tenuerunt*”.

Nu tot astfel este însă cu ultima împingere a hotarului spre Răsărit, executată în preajma anului 1263, când anexiunea regală ajunge și desigur trece Jiul de mijloc, încorporând în fine la stăpânirea Regatului Unguresc în Oltenia⁶⁸⁾ și *Nedeea-precraioveană*. Această lărgire a Țării Severinului, care de astă dată încălca pământurile lui Litovoiu—Voevodul Jiului—s’a făcut în urma unui atac prădalnic al Bulgarilor. Profitând se vede, de faptul că Regele Bela IV era încurcat în război cu Ottocar al Boemiei⁶⁹⁾, Bulgarii și-au luat revanșa față de repetatele atacuri asupra Vidinului și nestăpânitele lui tendințe de cucerire a „*Bulgariei*” — cucerire aprobată și susținută de altfel de către Papa, în numele Bisericii Catolice⁷⁰⁾.

Așezământul lui Bela IV a trecut atunci prin vremuri de grea cumpănă. În momentele cele mai critice, Banatul Severinului s’a văzut cu totul lipsit de sprijin și de apărare, din partea regelui,

⁶⁷⁾ Județul Motrului este citat într’un hrisov de la Mircea cel Bătrân, din 10 Iunie 1415.

«Aceasta este prima și singura dată; când am întâlnit județul Motru ca împărțire administrativă». N. Dinculescu, *Vechi împărțiri administrative*, în *Arhivele Olteniei* No. 7, pag. 168.

⁶⁸⁾ Cf. N. Iorga, *Istoria Românilor și a civilizației lor*, pag. 64.

⁶⁹⁾ Hurmuzachi, I, pag. 315 No. CCXXVIII. «...cum Bulgarorum temeritas tempore guerrae inter nos et regem Bohemiae, Ducem Austriae et Styriae exortae, Banatum de Zeurino hostiliter deuasassent».

⁷⁰⁾ «...provocati asumimus ex animo, per nos aut per nostros, prout expedire videbimus, Bulgariam et alias terras Assoeni occupare et sedi apostolice in spiritualibus, in temporalibus vero nostre iurisdictioni... subiugare». (Hurm. I, 183, sub n. 1293).

atunci neputincios; iar în ceea ce privește nobilimea ungară, aceasta — cu toate insistențele lui Bela — s'a desinteresat complet de soarta lui, ca de soarta unei provincii *străine de Regat*, pe care nu se simțea, în nici un fel, îndatorată s'o apere⁷¹⁾.

Atunci Bela IV recurge la același mijloc, la care avusese recurs în 1247:

„Conteră“ Banatul de Severin *Magistrului Laurentius*, „comes *Musunensis*“ — bine înțeles cu condițiunea ca acesta să și-l recucerească de la Bulgari și să și-l apere — fără însă ca de data aceasta să mai precizeze, nici măcar ca la 1247 față de Cavalerii loaniți, ce înțelege prin acest „Banat“.

Scutit prin urmare de orice restricțiune, Laurentius, noul Ban de Severin, îl cucerește — „tot Banatul“ — ipsum Banatum — de la Bulgari, pe care-i bate; îl „restaurează și-l reumple de fericire“ fără să mai țină vreo seamă de pământurile lui Litovoiu, de la Jiul de mijloc.

Și astfel *Nedeea-precraioveană* se înglobează în posesiunile „*ultra Alpes existentes*“ ale Regelui Bela IV și devine Nedeea Regală, adică *кРАЛНОВА* (-Nedeea) sau pur și simplu **Craiova**.

Din cercetarea documentelor reese că această recucerire de la Bulgari a Banatului, după cum nu s'a făcut cu vasalii tot așa nu s'a făcut nici cu localnicii din regiunile oltenesti. Poate chiar că ea s'a făcut *în lipsa Voievodului dela Jiu*, care poate că fusese mobilizat în războiul cu Ottocar al Boemiei, „cum apparatus suo belico“, ca și ceilalți vasali ai Regelui⁷²⁾. În tot cazul, după numele pe care-l poartă și astăzi ținutul apusean al Olteniei⁷³⁾, el a fost cu siguranță recucerit de la Bulgari și, în urmă, apărât împotriva acestora, de către „*Meedinții*“ voievodatului de Meedia, din care Tismana a făcut parte integrantă în urmă și unde a avut moșii dăruite pentru întreținere⁷⁴⁾.

71) ...plerique de Baronibus nostris defensionem ipsius Banatus nollent assumere, per nos etiam diligenter requisiti, saepedictus Magister Laurentius collato sibi per nos ipso Banatu, Bulgarorum devicit exercitum...

(Hurmuzachi, 1264—CCXXVIII, 1, pag. 315.

72) Ca vasal, Litovoiu eră obligat la această participare, în sensul documentului de la 1247 al lui Bela IV.

73) Județul «Mehedinți».

74) Astfel în chrisovul lui Antonie Voievod din 1669, vorbind de hotărnicia satelor Ilovăț s. Ialovița și Bahna, care aparțineau Mănăstirii, se zice: «Hotarele se știe de la Rușava

Pentru că lupta împotriva Bulgarilor nu s'a terminat prin intervenția Magistrului Laurențiu, „Comes Musunensis“. Războiul oscilează, cu șanse deosebite, între dincoace și dincolo de Dunăre⁷⁵⁾, până după 1270, când în fine Vladisiav IV Cumanul poate numi ținuturile Oltenesti „aliquam partem de regno nostro *ultra alpes existentem*“⁷⁶⁾.

În rezumat, deci, verificarea *pe teren* a datelor documentare indicate mai sus, arată lămurit că anexarea ținuturilor oltenesti la Coroana Ungariei și înglobarea Nedeei-precraiovene la aceste ținuturi s'a făcut în trei etape: Între 1230 — 1240, prin *banul Oslea*, care împinge hotarul peste ținutul ce va deveni mai târziu județul Motrului, „*sădstvo Motrăsco*“ împreună cu valea Dornei (Tismana); între 1241—c-ca 1244, prin *Basarab-banul*, care organizează apărarea împotriva Tătarilor la Jaleș (Zaliz), unde vom întâlni iarăși mai târziu, cu ființă aparte, *județul Jaleșului*, ce se continuă natural spre sud până pe la Strehaia de astăzi; și, în fine, între 1263 — 1264, prin Banul Laurențiu, care, pornind împotriva Bulgarilor devastatori, pe temeiul autorizațiunii *necondiționate* a lui Bela IV, înglobează Banatului, „*collato sibi per nos*“ și ținuturile Jiiului de mijloc, cu Nedeea-precraioveană împreună.

Însă în această perioadă de neliniște pentru Banatul Severinului, — când năvălirile dușmănoase ale Ungurilor asupra teritoriului bulgar și ale Bulgarilor asupra Banatului de Severin se țineau lanț⁷⁷⁾ documentele ne arată și o răsvrătire a lui *Litovoiu*, Voevodul Jiiului, împotriva Regelui și a stăpânirii ungurești⁷⁸⁾.

(Orșova), care se hotărăsc cu Rușavenii și dintru întâi că încep cursul Rațovățului și din sus că au fost hotărâte la piatra veche și de acolo *drept la Băile-Calde* (Mehadia) și în sus la apa Cernii... Pentru că aceste sate care se pomenesc mai sus sunt *vechi*, fără pricină și drepte ale sfintei mănăstiri Tismana, *dăruite și miluite de către alți domni bătrâni mai din 'nainte vreme...*“ (Ștefulescu, Tismana, pag. 57).

⁷⁵⁾ Hurmuzachi I, No. 228, 252, 258, 259.

⁷⁶⁾ Hurmuzachi I, No. 366.

⁷⁷⁾ În 1263: „...specialiter, quando habuimus pugnam, in Regno Bulgarie, subens civitatem Budun, nuncupatam...“ (Hurmuzachi CCXXIV, I, pag. 310—311).

1270 «Porro cum Zuetizlaus Bulgarorum Imperator, Karissimus gener noster, tunc nostre Maiestati oppositus, terram nostram de Zeurino miserabiliter devastasset...», (Idem CCLVIII, pag. 347). «...Exinde successibus prosperis redeundo, postmodum etiam quinque vicibus, de Bulgaria, scilicet bis cum nostra persona, et ter cum aliis Baronibus nostris per nos in Bulgaria cum exercitu destinatis, etc...» (Idem, CCLIX, pag. 349).

⁷⁸⁾ Hurm. I, pag. 454. Vd. mai jos, nota 82.

Mulț
pendență
creдем
decât ca
Regele B
fără nici

Intr'
Cavalerii
Regele U
de astăzi
toate că
nu erau
zate⁸⁰⁾ r
mici și l
și *Farcu*
alte în
de dinco
adogaser
Regele s

În
Ungariei
fase pe
există c
cucerire
spune
atunci,

⁷⁹⁾
Regii Ungu
să-și întâ
războaie c

⁸⁰⁾
erau conc
autonomie

D.
Tom. IX,
⁸¹⁾
⁸²⁾

Lython V
nostro ul

Mulți pun această răsvrătire pe seama veleităților de independență și a conștiinței de superioară forță a lui *Litovoiu*. Noi credem însă temenic că gestul acestuia nu poate fi înțeles altfel decât ca o *reacțiune* față de încălcările Magistrului Laurențiu, căruia Regele Bela IV îi „conferise“, pe la 1263, după cum am văzut, fără nicio restricție, Banatul Severinului invadat de Bulgari.

Intr'adevăr, din actul de cesiune a Banatului de Severin către Cavalerii Ioaniți, la 1247, se constată lămurit că, la aceea dată, *Regele Ungariei nu posedă nimic „ultra Alpes“*, adică în Oltenia de astăzi — și că nici chiar granițele Banatului de Severin, cu toate că împinse spre Răsărit de către banii *Oslea* și *Basarab*, nu erau totuși hotărite, nici statornice⁷⁹⁾. Aci, existau niște „Knezate⁸⁰⁾ mai mult sau mai puțin vasale, dintre care: de unele, mai mici și fără apărare, — cum a fost acela al *Meediei*, ale lui *Jon* și *Farcaș*, regele a dispus sau a crezut că poate dispune; de altele însă, cum erau acele ale lui *Litovoiu* de pe Jiu și *Seneslau* de dincolo de Olt, cari, putând organiza la nevoie temute rezistențe, adogaseră pe lângă titlul de *Kneaz* și pe acela de *Voevod*⁸¹⁾, Regele s'a... ținut mai în rezervă.

În documentul dela 1285 însă, Vladislav Cumanul, Regele Ungariei, ne spune precis despre Litovoiu că, „*prin trădare, ocupase pentru sine o oarecare parte din stăpânirea noastră, care există dincolo de Carpați*“⁸²⁾. Când însă s'a întins, *prin lupte și cucerire*, această „stăpânire“ a Regelui, „ultra Alpes“? — Ne-o spune lămurit celălalt document al lui Bela IV, cel de la 1264: atunci, când (pela 1263) „Magister Laurentius... învinse armata

⁷⁹⁾ Este vorba aci de stăpânire efectivă, nu nominală, cum își atribuiau multe stăpâniri Regii Unguri, care se intitulau și regi ai *Cumaniei*... și ai *Bulgariei* — ceea ce nu-i împiedică să-și întărească granițele contra navăliirilor din Cumania chiar, nici să ducă războaie peste războaie cu... Bulgarii.

⁸⁰⁾ *Kenezii vel judices* — «Cnezii români, după cum îi arată documentele ungurești, erau conducătorii și judecătorii naționali ai satelor românești, care se bucurau de oarecare autonomie».

D. Onciul, *Românii și Ungurii în trecut*, (extras Acad. Rom. Mem. Sect. Ist. S. III, Tom. IX, Mem. 3, pag. 18).

⁸¹⁾ *Voevod*, (slav. *voievoda* = conducător de oaste, *belli dux*). Idem, ibidem pag. 20.

⁸²⁾ «... cum nos in etate puerili post obitum carissimi patris nostri regnare cepissemus, Lytho Woyvoda una cum fratribus suis per suam infidelitatem aliquam partem de Regno nostro ultra alpes existentem pro se occuparet...». (Hurmuz. I, 454).

Bulgarilor și astfel *...restitui majestății noastre întregul Banat...* readus la buna lui stare de mai nainte..."⁸³⁾.

Războiul cu Litovoiu — căci *războiu* a fost, nu simplă potolire a unui răsvrătit — a fost cât se poate de îndârjit. Românii, copleșiți de armatele ungurești, comandate de *Magistrul George*, au fost înfrânți. Bătrânul Voevod Litovoiu a pierit pe câmpul de luptă apărându-și desigur *nu o culropire pe care ar fi știut-o nedreaptă*, iar fratele său *Bărbat* a fost prins și dus înaintea Regelui, care se laudă, chiar în același document, în care se povestește faptul că *„a stors nu puțini bani de pe el”*⁸⁴⁾. Seriozitatea luptei, pe care „Magister Georgius” o pune între cele 4 mai mari fapte de arme ale sale⁸⁵⁾, precum și mărturisirea despuerii lui Bărbat de maraveri, arată destul de clar însemnătatea, forța și buna stare a organizației românești de pe Jiu, care era Voevodatul lui Litovoiu.

Această digresiune pe care am fost nevoiți s'o facem la schița istorică a Craiovei, arată temeiul convingerii noastre că:

1) în „Țara Severinului” a existat pe timpul năvălirii Tătarilor **un Basarab** ca ban al Severinului — *nu o familie a Basarabilor*;

2) că, întemeind Banatul de Severin, Regele Ungariei n'a avut *ipso facto* stăpânirea reală și întreagă a ținutului acestui Banat, în regiunea Olteniei, ci că luarea în stăpânire s'a făcut treptat și

3) că tocmai în a 3-a etapă a acestei revărsări a stăpânirii regale, orașul dela Jiu de mijloc este înglobat în Banatul de Severin, devine posesiune regală sau „crăiască” și *ia numele de Craiova*.

Către sfârșitul veacului al XIII *Craiova* — după cum reese din documente — reintrase, poate încă de pe la 1280, în stăpânirea Voevodatului de la Jiu. Intr'adevăr, documentul de la 1286 al lui Vladislav Cumanul⁸⁶⁾ vorbește — după uciderea pe câmpul de luptă a lui Litovoiu — numai din *capturarea* lui Barbat, nu și de

⁸³⁾ Hurm. I, 317 „...saepdictus magister Laurentius, collato sibi per nos ipso Banatu-Bulgarorum devicit exercitum... et sic... ipsum Banatum ad pristinum bonum statum... restauratum, nostrae restituit majestati”... Vd. și nota 70.

⁸⁴⁾ Hurm. I, 454: „super quo nos non modicam quantitatem pecunie tecimus extorquere...”

⁸⁵⁾ „...praeprimis... cum Lorando filio Marc...; ...ubi contra Bohemos conflictum habuissimus...; Item, quando Litoa (al Lythen) vaivodam infidelem... nomine Barbat, captum adduxissemus ad presenciam Domini nostri regis...” Feyer V, 3, p. 379.

⁸⁶⁾ Citat la nota 82 de mai sus.

înălțurarea lui de la Voevodatul Jiului. Mai mult încă: Regele Vladislav Cumanul se arată foarte mulțumit cu câștigul bănesc și cu restaurarea drepturilor sale de suzeranitate asupra Voevodatului de la Jiu — în atară, bine înțeles, de câștigul moral al victoriei, obținute asupra Voevodului rebel⁸⁷⁾.

Forma triumfiulară a teritoriului oltenesc, cucerit împreună cu Craiova, pe la 1263 de magistrul Laurențiu, oferă apoi în teșitura, fără motiv aparent, a vârfului său răsăritean, dovada cartografică a acestei restituirii⁸⁸⁾.

Și, în sfârșit, o scrutare amănunțită a situațiunii, creiată prin aceiași cucerire de pe la 1263 a Magistrului Laurențiu, ne arată ca această restituire era o *necesitate reală și categorică, chiar pentru Regatul Ungar și Regele său*.

Intr'adevăr, posesiunea Craiovei și a Jiului de mijloc de către altcineva decât Voevodul Jiului, ar fi rupt în două Voevodatul acestuia și ar fi lăsat izolat și stingher tot ținutul, de la sudul Craiovei până la vărsarea Jiului în Dunăre. De o stăpânire efectivă de către Banul de Severin a acestui ținut, cu bălțile sale și cu gura Jiului, *peste câmpia de la sudul platoului „Mehedinților”* — câmpie *stepică* din punct de vedere geografic și *neliniștită*, din punctul de vedere al evenimentelor sincronistice — nici vorbă nu poate fi, în vremurile acelea. Dar această părăsire a unei regiuni, însemnată prin bogățiile sale în *de toate*, dar mai cuseamă în *pește*, prin relațiunile sale comerciale cu sudul Dunării, n'ar fi servit câtuși de puțin interesele bine înțelese ale Regelui Ungariei. Acesta nu putea și nici n'avea pentru ce să renunțe la redevențele respective, la care avea dreptul ca suzeran al Voevodatului vasal. Voevodatul Jiului rămâne deci, la sfârșitul veacului al XIII, *Voevodatul Jiului întreg*, așa cum îl regăsim la începutul veacului al XV⁸⁹⁾. Orașul Jiului de mijloc însă, stătuse acuma câțva timp ca *posesiune regală*, adică i se creiase dreptul de a se numi Craiova.

⁸⁷⁾ «...super quo nos non modicam quantitatem pecunie fecimus extorquere; et sic.. tributum nostrum in eisdem partibus nobis fuit restauratum».

⁸⁸⁾ In cele mai vechi hărți ale Olteniei, județul *Mehedinților*, care, în totalitatea sa reprezintă *Țara Severinului* de odinioară, adică partea Oltenească a Banatului de Severin, cuprinde întreg podișul de la apusul Olteniei, până aproximativ la șoseaua județeană de astăzi Craiova-Calafat, și până în malul apusean al râului Amărădia.

⁸⁹⁾ *Rev. istorică*, An. XVI No. 7—9, pag. 186:

«Din vechii juzi (суды), pe care i-a acoperit Domnia munteană, se păstră la 1406

Probabilități asupra punctul Craiovei în sec. XIV. acestui c

Totuși, cu aceste evenimente, Craiova nu intră încă în Istorie. Rostul său de *centru comercial mai înainte de orice*, nu se putea împăca cu vremurile turburi de la sfârșitul secol. XIII, cu frământările cărora era în vădită discordanță. Pe de altă parte, evenimentele politice de seamă—vorbit de cele care interesează direct poporul român și, acelea chiar, mai mult *presupuse* și *ghicite* de istorici, decât cunoscute din documente — se petreceau nu în preajma Craiovei ci în partea de Miază-Noapte a Olteniei.

Acolo era linia de întâlnire și de atingere a diferitelor organizațiuni sociale și politice românești. Acolo, următorii lui *Basarab*—banul de la 1241-42, luaseră temeinic în stăpânire anexiunea acestuia de la *Jaleș*, de unde mai târziu *Dăbăceștii*, nepoții banului *Micu* (1275—80), întindeau celorlalți Români: *Basarabii*, de la stânga Oltului, o mână de încuscrire, peste *Amlașul* lui *Bărbat* și peste *Voevodatul* de la Jiu, cu care se dovedește astfel că trăiau în cea mai deplină armonie.

Iar *Basarabii* de pe stânga Oltului, la rândul lor, se bucurau, înainte de descălecarea Munteniei, de atât de mare vază și încredere, încât *Vladislav Apur*, voevodul Transilvaniei, îi introduce în politica Coroanei Ungare. Acesta depozitează la 1308 în mâinile lui *Tihomir*, tatăl primului *Basarab* de aci, pe *Otto* de Bavaria, care fusese ales Rege al Ungariei, dar pe care el, *Vladislav Apur*, nu-l primea ca atare și-l făcuse prizonier.

Se pare chiar, că în aceste timpuri ale începutului sec. XIV, există, între Românii de pe toată linia Carpaților meridionali — poate sub presiunea stăruitoare propagande catolice — un fel de conștiință etnică și un simț de solidaritate națională, pe care din nenorocire nu le întâlnim mai târziu. Și tocmai din aceste frământări și din această fierbere, trebuia să iese, chiar în intervalul acestor câțiva ani de care ne ocupăm acum, *Ungro-Vlahia Basarabilor*.

Dar în ceea ce privește *Craiova însăși*, întunericul persistă din

acela al Jiului, al Jiului *întreg*, urmașul lui Litovoiu: *Bratul* (Hasdeu, *Arh. Ist.* I, p. 88, No. 134).

Acest *Bratul* se bucură în fața lui Mircea cel Bătrân de o mare încredere, *tocmai fiindcă a fost jude al Jiului*: *пачеж... понеж бѣ и тои сѣдѣжъ жсѣю*. Stefulescu, Documente, pag. 12.

punctul de vedere al rolului și însemnătății sale politice. Numele acestui oraș n'a apărut, până astăzi, în niciun document contemporan cu începutul veacului al XIV — nici în legătură cu vreun fapt istoric, nici în legătură cu numele vreunei personalități istorice proeminente, sau cu acțiunea acesteia.

În unele isvoare narrative sunt, totuși, aluziuni și chiar mențiuni *anume*, asupra căror vom reveni în curând. Astfel Hasdeu ne spune ⁹⁰⁾, după *cronicarii sârbi*: „Craiova, pe la 1330, deja oraș însemnat, ajunsese a fi un obiect de ceartă între rășboinicul împărat sârbesc Ștefan Dușan și numai puțin rășboinicul Vodă român Alexandru Basarab; iar la 1395 a fost martoră a uneia din cele mai splendide victorii a marelui Mircea“. Iar de la Luccari aflăm că această din urmă mare bătălie s'a dat „sotto la città di *Craiglievo*“ ⁹¹⁾. Aceste isvoare sunt însă alcătuite cu mult mai târziu decât începutul sec. XIV; sunt scrise în bună parte după tradițiuni orale lipsite de confirmare documentară ⁹²⁾.

Până la sfârșitul sec. XV, când apar cele dintâi documente autentice în legătură cu *Craiova*, suntem nevoiți să ne folosim numai de indicațiuni lăaturalnice, care, — până la un punct — dau posibilitatea să se ridice puțin vălul misterului nepătruns cu care epoca este acoperită și să se obțină un răspuns — poate că nu pe deplin mulțumitor, dar în sfârșit: *un răspuns* — la întrebarea pasionantă: *Ce era această Craiovă, la începutul veacului XIV?*

Din capul locului trebuie să observăm că și Craiova — ca toate orașele Țării Românești — a avut, din cauza timpurilor neli-niștite, o dezvoltare foarte înceată, atât în întindere cât și în bogăție, și artă, până în a doua jumătate a secolului XIX ⁹³⁾. „Băjenile“ ținându-se lanț, în tot cursul veacurilor acestora, se ducea pretutindeni un fel de *viață pitită*, în care „confortul“ se căuta numai în ceeace se putea repede ascunde sau transporta. Incolo, totul — de la biserici, până la locuințele oamenilor înstăriți — totul era în

⁹⁰⁾ *Originele Craiovei*, 1878, pag. 60.

⁹¹⁾ Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa*.

⁹²⁾ D. Onciul, *Originele Țării Românești*, pag. 113, No. 7: „...tradiția cunoscută de Luccari despre Negru Vodă se deosebește de cea a cronicelor noastre, așa încât nu se poate admite că ambele ar avea ca bază comună o tradiție indigenă scrisă, ci probabil numai orală.“

⁹³⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor pentru popor*, ed. III, pag. 154.

stare de provizorat. Ca să vedem cum trebuie să înțelegem vo-
bele logofătului Teodosie al lui Mihai Viteazul când, la 1594 (cele din u-
zice ⁹⁴) despre Craiova că era „*un oraș mare, împoporât și plicăruia s'a*
de tot belșugul“, trebuie să știm că, acum 100 de ani numai, Craiova
Craiova nu era nici pe jumătate cât este astăzi. Iar în ceea ce priveș-
lași „*aris*“, „belșugul“ și confortul, un vizitator „aristocratic“, care a stat
Craiova câțva timp, spune la 1839, despre casele boierești ⁹⁵ halale, v-
„*Odăile sunt goale; în loc de mobile, o laviță acoperită cu coger*
vor pe care ziua șed, noaptea dorm“.

Pe cel mai vechiu plan al Craiovei, cunoscut până acum a-
afla în original la Academie și, în două copii, la Primăria Mun-
cipiului ⁹⁶), se poate vedea întinderea *maximă* a Craiovei până în Vâr-
prima jumătate a sec. XIX. Dar tot acolo se poate vedea și s-
poate judeca despre „urzeala“ orașului nostru—dacă putem între-
buința acest cuvânt, în această împrejurare.

Din studiul acestui plan, *absolut oricine poate trage urmă-*
toarele concluziuni, care nu sunt altceva decât punctele principale
capitolele unui istoric al formațiunii teritoriale a Craiovei, de
începutul secolului XIV până azi:

- 1) Craiova este formată din două părți esențiale: *Târgu*
adecă partea exclusiv comercială a orașului și *mahalalele*;
- 2) Sensul dezvoltării *Târgului*, confirmat și de documente,
fost de la Apus spre Răsărit;
- 3) *Sâmburele Craiovei* îl formează micile înălțimi, care încon-
jură vâlceaua *Elca*, azi *Piața Elca*, sau *Piața Veche*; și
- 4) *Mahalalele* sunt: sau *vechi aglomerațiuni omenești*—une-
poate de aceeași vârstă cași Craiova; sau *creațiuni succesive*, fi-
împrejurul conacelor boierești, fie în locurile potrivite pentru lo-
cuița și gospodăriile negustorilor, a căror familie mai numeroas-
nu avea loc în „odăile“ din dos, ale „*bolților*“ ⁹⁷) din târg. Unele, di-
cele d'ntău—cele care s'au nimerit mai aproape—precum și toate

⁹⁴) N. Iorga, Orașele Olteniei, în Arhivele Olteniei No. 20, pag. 275.

⁹⁵) G. Bogdan-Duică, din *Reise nach dem Orient, vom Eremiten von Gauting 1831—1837—1838. Stuttgart, 1039*: în *Arhivele Olteniei*, No. 11 pag. 3.

⁹⁶) Una din aceste copii este veche, de la 1864; cealaltă nouă, din 1931, scoasă pr-
stăruința și îngrijirea d-lui inginer A. Vincenz.

⁹⁷) БОГАТА, sl. = magazin, prăvălie.

6, de din urmă s'au înglobat cu timpul în raza oraşului, în interiorul
linăruia s'au păstrat până în sec. XIX, aproape complet izolate una
ra-e alta, prin terenuri de cultură, vii sau chiar locuri virane. Ace-
steşi „aristocrat” german, „care a stat şi cu regi de vorbă” şi a
întrui descriere am utilizat-o mai sus, ne dă aspectul acestor ma-
): alale, văzute prin prisma sa de „aristocrat” dispreţuitor şi de
co-erman apusean, neînţelegător al rosturilor orientale: „Craiova —
ce el⁹⁸)—are multe case frumoase, care sunt răspândite printre
şiele mai mizerabile bordeie şi care, cele mai multe, *nu sunt încon-*
ni-rate cu grădini frumoase, ci cu locuri pustii pline de mărăcini”.
în Vârsta, desvoltarea şi epoca înglobării acestor mahalale în
seaza oraşului, nu este, pentru cele mai multe din ele, cu nepu-
re-nţă de cercetat.

Târgul Craiovei

Dela prima aruncătură de ochi pe acest plan, *Târgul Craiovei*
la deosebeşte lămurit de restul oraşului. *El poartă pecetea neîn-*
ioasă a îngrămădirei unei populaţiuni comerciale, pe un spaţiu
estrâns, în jarul locului destinat pentru târg. Clădirile aşezate „la
nie” şi de aceeaşi parte a unor fâşii de proprietăţi, foarte înguste şi
aralele, sunt moştenitoarele directe ale străvechilor „tărăbi” care,
târgul—de acum fixat, permanentizat şi organizat, s'au înşiruit
ona lângă alta — dughiană lângă dughiană.

În partea de apus a „*Târgului*”, pe un spaţiu în formă de
nele otcoavă, cu deschizătura spre Răsărit, îngustele proprietăţi co-
fie comerciale apar înconjurată de o cunună de alte proprietăţi mult mai
lo-tinse şi de locuri virane, scăpate de îmbucătăţire până în sec.
pasă IX. Acestea sunt locurile vechilor „*curţi*” boereşti, care se
din şezau totdeauna la periferia oraşelor şi maicuseamă a localită-
oate-ilor comerciale—fie din nevoia unei instalaţiuni mai răsfirate şi
mai comode, fie din dorinţa de a nu se amesteca cu „lumea de
rând” a negustorilor şi a clienţilor acestora, oameni „de toată mâna”.

1836 *Acest teren circular, cu locuinţe boereşti înconjurătoare, este*
străvechea şi cea dintâiu Craiovă.

prin Convergenţa „uliţelor” spre spaţiul central—aproape lipsit de

⁹⁸) Bogdan Duică, *Reise nach dem Orient*. I. c. pag. 8 şi următ.

clădiri și care nu este altul decât actuala *Piața Elca* — arată o „dintre pe acele timpuri, tot acesta era locul destinat pieții și târgului și târziu săptămână. Bogat în isvoare și având situațiunea centrală pe care din eg o are, nu se putea un loc mai potrivit pentru o asemenea între consac buințare, tanul a

Dar această primă Craiovă nu era numai o localitate comercială importantă, înzestrată cu un târg săptămânal; ci era și „nedeie“ — poate cea mai însemnată, cea mai activă și cea de mai lungă durată, *cel puțin din întreaga Oltenie*. Aci avea loc, din una a timpuri străvechi, unul din cele mai mari bâlciuri anuale, bâlciul domnu „dintre Sfinte-Mării“.

Din coroborarea următoarelor împrejurări — existente unele astăzi — se pare că „hramul“ cel mai venerat și mai „prăznuit“ în Craiova era în vechime „*Adormirea Maicii Domnului*“ :

1. Cea mai însemnată „uliță“ negustorească din Craiova, pe care s'a înșirat în cursul veacurilor *tot târgul* orașului, purta — din tate a la o „barieră“ la cea opusă — numele de „*Ulița Precești*“ 99), „... o

2. Acest „*praznic*“ 100) impersonal avea și are, până astăzi cu o s cinci „*hramuri*“ 101) în Craiova 102).

3. *Bâlciul* (nedeia) Craiovei începea în ziua de „*Adormirea Maicii-Domnului*“ și ținea 4 săptămâni, coprinzând deci și Sf. Maria-„mică“ 103).

Târgul anual de la Craiova s'a întemeiat așa cum s'au întemeiat lui Co meiat și cum se întemeiază toate bâlciurile din toate părțile : său),

De îndată ce locul bâlciului se fixează definitiv, se începe destina construirea de barăci permanente, care se închiriază de către stă duiți c pânul locului — fie că acesta este satul sau comuna, fie că a de pe fi o instituție publică, fie că ar fi chiar o simplă persoană parti curții c culară. Și tot așa a fost dintru început și la Craiova. Dar a și zid a cui va fi fost, la obârșie, locul pe care se închea bâlciul anual „Hanu tirea c

99) Resturile unei condici de embaticuri ale Bisericii Hagi-Enuși, Craiova-Inedit. Păstrată la parohia Hagi-Enuși.

100) Slav. *празникъ* sârbătoare, celebrare.

101) Slav. *Храмъ* = templu, biserică.

102) Aceste „hramuri“ sunt următoarele : 1) *Maica Precești de la Dudu* ; 2) *Mântuleasa* ; 3) *Sf. Mina* ; 4) *Podbanița* și 5) *Oota*. — după o statistică din 1838, publicată în *Arhivele Olteniei* No. 16, pag. 536.

103) N. Iorga, *Mănăstirea Hurezului, dezvoltarea și viața ei*, în *Studii și Documente* XIV pag. XIII.

„dintre Sfinte-Mării“, nu se știe nimic până acum; mult mai târziu însă, îl găsim în posesiunea M-rei Hurezu, al căreia unul din egumeni — zice-se — construște pe el o măreață clădire, consacrată aproape exclusiv bâlciului anual al Craiovei¹⁰⁴). Căpitanul austriac Frederic Schwanz, care pe la începutul sec. XVIII face o descripție, relativ amănunțită a acestei clădiri, nu lasă nici-o îndoială asupra scopului ei. El ne spune¹⁰⁵): «Acea clădire fiind despărțită în trei părți, eu le socot curți sau **piețe**, din care una a fost cu case boerești, pentru cuartiruirea, domnească, când domnul se ducea acolo la **bâlcu** (în Iahrmarkte), a doua cu **prăvălii împrejur, pentru neguțatori și pentru depozitele lor, unde, în mijlocul pieței eră un foișor** ¹⁰⁶) sau **vilă, care servea neguțătorilor ca un local de bursă**; a treia a fost pentru oamenii de rând și tot acolo fuseseră grajdurile” ¹⁰⁷).

Răposatul August Pessacov, care a apucat, în a doua jumătate a sec. XIX, această clădire în ruină, o descrie astfel¹⁰⁸): „... o curte vastă de vre-o 200 m. lungime, pe vre-o 50 m. lățime cu o sumă de ruine de case, magazii, cazemate boltite... La mijlocul acestor ziduri, pe ambele laturi și despre apus și răsărit se afla câte o poartă mare, cu turnurile pătrate deasupra, și în mijlocul curții, împărțind-o în două, o a treia”.

Din această măreață clădire a M-rei Hurezu, însă ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu (cum se va vedea mai jos—la timpul său), reclădită apoi la 1775 de Alexandru Ipsilante, care-i schimbă destinația făcând d'intrinsa „locuința boierilor celor ce sunt orânduși de domnie oblăduitori Craiovei și celorlalți judecători de aici de peste Olt“; nu a mai rămas astăzi decât: o „nișă“ în fundul curții caselor cu No. 28 din str. Hurezu; o parte din temelii și zidurile caselor cu No. 15 din aceeași stradă și... numele de „Hanul Nemțesc“ — pe cale de a se șterge și acesta din amintirea Craiovenilor.

¹⁰⁴) «... pe care a construit-o egumenul dela Mănăstirea Hurez, care încasa de acolo anual chirie dela negustori, pentru camere» Vd. nota următoare.

¹⁰⁵) Hurm. IX, 1, pag. 631. Traducerea d-lui Al. Al. Vasilescu, în *Arhivele Olteniei* No. 29—30, pag. 11.

¹⁰⁶) Acesta era „**foișorul vameșilor**“ care a existat și în târgurile de săptămână până târziu, la finele sec. XVIII.

¹⁰⁷) Desigur, după descripție, această a 3-a „**piață**“ eră partea rezervată târgului de vite.

¹⁰⁸) „Schite din Istoria Craiovei“, Ed. II pag. 21—22.

Cu toate acestea, Craiova datorează, după toate probabilitățile tocmai acestui bâlcu important și de lungă durată, numele său pre-craiovean de **Nedeea**, nume pe care — mai în urmă, poate pe la începutul sec. al XIV, poate mult mai devreme¹⁰⁹) — l'a trecut localității de la sudul județului, unde îl întâlnim și astăzi.

Intr'adevăr în secolul al XV găsim și documente care ne arată că Nedeea de la sudul Doljiului este în stăpânirea aceleiași familii care stăpânea și «moșia» Craiovei; ba încă, în toponimia din împrejurimile Nedeei, găsim curioase reproduceri din toponimia împrejurimilor Craiovei, iar în partea autentic tradițională din „legenda“ Nedeei, reproducă mai sus¹¹⁰) se păstrează amintirea lui Negru Vodă și a „altor voievozi“, care nu sunt fără legătură cu ceea ce se poate întrevădea din Istoricul Craiovei în sec. XIV.

Basarabeștii.

În ceea ce privește omenirea care, în decursul sec. XIV trăia și însuflețea Craiova, documentele sunt, până acuma tot atât de mute cași pentru însăși existența orașului. Dar, procedând cu povestirea noastră, și sub acest raport, tot *à rebours*, cași în cestuinea întocmirei și desvoltării treptate a Craiovei, socotim că oarecari *indicațiuni* — cel puțin — dacă nu *certitudini*, s'ar putea obține prin inducțiune.

Printre „curțile“ boerești care înconjură târgul cel vechiu al Craiovei, dinprejurul vâlcelei Elca, este una — cea mai întinsă și mai favorabil așezată — al cărei istoric se poate urmări, documentar până la începutul secolului XVII, iar, prin inducțiune, până în sec. XIV. Aceasta este curtea „*Caselor Bănești*“ din care făcea odinioară parte și Biserica *Sf. Dumitru „Băneasa*“.

În inscripția („pisania“) de la intrarea în vechea biserică — astăzi înlocuită prin restaurația lui Lecomte de Nuy — se citea odinioară :

«În numele tatului și al fiului și al sfântului Duh, intru sfânta în Troiță și intru Dumnezeu nedeșpărțită vă veacăi amin. Cu puterea milostivului Dumnezeu ziditus această sftă

¹⁰⁹) După toate probabilitățile, Nedeea de la Sudul jud. Doljiu, este locul de refugiu, în sânul și la adăpostul prietenos al populațiunii slave (bulgare), de al Sud, a stăpânitorilor Nedeei precraiovene, alungați, pe la 1263, de Cucerirea Magistrului Laurențiu. Ei și-au transportat, în noua Nedee, locuința, stăpânirea și amintirile — *vechea Nedee* rămânând de atunci **кРАЙОВА НЕДЪКЛЯ** sau simplu **Craiova**.

¹¹⁰) Vd. „Legenda Nedeei“ mai sus, pag. 12, Nota 18.

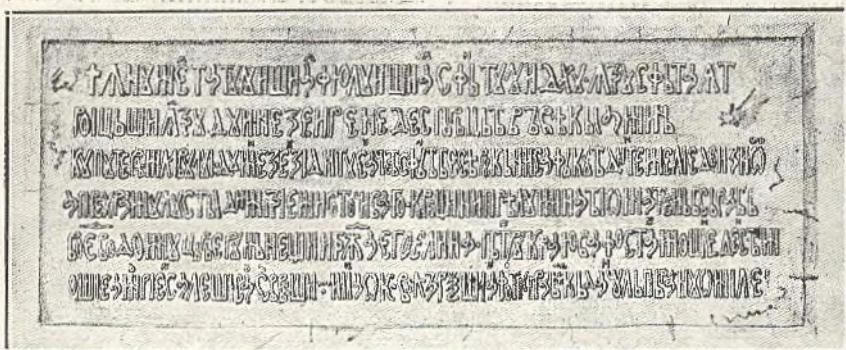
Biserica Sf. Dumitru

Cătitorie a lui Matei Basarab, înainte de dărâmare (1889)
și restaurarea ei de Lecomte du Nouy.

(Clișeu din «Arhivele Olteniei»)

Fațada dela Apus a Bisericii.

„Pisania” lui Matei Basarab pe fântâna dela Popova.

(Clișeu din «Arhivele Olteniei»).

rearecă și sa făcut din temelie de isnoavă pre hramu lu stăi Dimitrie Mirotocivago, creștin
prea luminat Io Matei Bsărab Voevod Domnu Țarei Rumânești i gospodja ego Elina. Pân-
u Craiova fostau moșie **den strămoșie** a Măriei Sale, și s'au săvârșit mia(șa) Oc. vă
7160 și au fost ispravnic Danciul Păr[ăi]anu ot Mile[ști].»

Această inscripție a vechii biserici a sf. Dumitru, alăturată de
vechea inscripție a fântânei de la Popova, care s'a păstrat din fe-
ricire și se vede și azi zidită în cișmeaua recent construită de
trăposatul Dini Mihail și în care Matei Basarab repetă afirmațiu-
nea de mai sus, formează punctul de plecare al cercetărilor noas-
tre în privința vechilor boeri și stăpânitori ai Craiovei.

Iată și inscripția fântânei de la Popova:

În numele tatălui și al fiului și al sfântului Duh întru sfântăa în Troi(ță) i ne(des)păr-
tă vă veacăi amin. Această fântă(nă) făcutoau creștin Io Matei Basara(b) voevod i gospodja
ego Elina. Aceas(tă) fântă[nă] fostau făcută *de[n] moșie strămoșie* Domniei mele ci sau fost
părăsit iar Domnia mea o a întemeiat ca să fie poman[ă] în veac **вѣнчмѣдѣ в д[н]и** âi
ma[n] vă leat 30x — isprav[n]ic Danciul Părăianul ot Mileșu..... Stanciul.

Ascendenții lui Matei Basarab — „*strămoșia*“ adică, de care
vorbește el cu atâta mândrie și pietate — sunt astăzi bine cunos-
cuți, până la jumătatea sec. XV. Atunci apare, în unele inscrip-
țiuni și documente ¹¹¹⁾ o familie oltenească — bolezată în urmă
de istorici „*Craioveștii*“ — și destinată să joace un rol covârșitor
în istoria Românilor din Oltenia și Muntenia. Aceasta este familia
lui *Neagoe ot Craiova*. ¹¹²⁾

Neagoe ot Craiova a fost părintele a patru copii: *Barbu, Pârvu,*
Danciul și *Radu*, dintre care doi ajung la cele mai înalte demni-
tăți în Stat — *pentru unul dintr'înși* creindu-se chiar **Bănia Craiovei**;
iar printre descendenții lor găsim mărețele figuri domnești ale lui
Neagoe Basarab (1512—1521), *Radu Șerban Basarab* (1602—1611),
Matei Basarab (1633—1654) și *Constantin Brâncoveanu* (1688—1714),

¹¹¹⁾ Aceste inscripțiuni și documente sunt mai toate referitoare la donațiuni făcute Mă-
năstirilor Bistrița din Vâlcea și Tismana din Gorj și anume:

Un hrisev al lui Vlad Călugărul, la 16 Martie 1494;

Inscripția unui clopot de la Bistrița de la 1497;

Inscripția unui chivot de la Bistrița;

Un panaghiar de la M-rea Tismana;

O danie Bistriței, la 1506

Un document din 1507;

Un chrisov referitor tot la Bistrița, din 1520;

O inscripție pe piatra funerară a lui Vladislav Voevod.

I. C. Filitti, (*Craioveștii*), în *Conv. literare*. An. 54, No. 3 pag. 194, 195, 198).

¹¹²⁾ Studiul amănunțit al acestei familii este făcut de d. I. C. Filitti, sub titlul arătat
„*Craioveștii*“, în *Convorbiri Literare*, anul LIV No. 3, 4 și 5 din 1922. Vezi de asemenea și
Studiul aceluiași, „*Banii și Caimacanii Craiovei*“ în *Archivele Olteniei* No. 13 din 1924.

Cercetările istorice asupra acestei familii ne duc de mână în trecut până pe timpul domniei lui Vladislav II (1449—1456) când o inscripție funerară ne spune că, pentru întâia oară, *copiii* lui Neagoe ot Craiova au fost făcuți boieri¹¹³).

Acuma, ținând seama că cel mai mare dintre copii, Barbu, moare călugăr, sub numele de *Pahomie* pe la 1525, adică după aproape, dacă nu peste 70 de ani, *de la boerire*, urmează în mod firesc că fiii lui Neagoe au fost „boeriți“ foarte de tineri — între 20 de ani, vârsta celui mai mic și 24 de ani vârsta celui mai mare¹¹⁴).

Dar, oricât de tineri ar fi fost ei în momentul „boeririi“, pe la 1450 adică, *Neagoe de la Craiova*, tatăl lor, tot trebuie să fi avut la acea epocă 45, poate chiar 50 de ani. Adică să se fi născut pe la începutul sec. XV. Ascendenții acestuia, deci, fac la rândul lor, parte din generațiile sec. XIV, adică din epoca imediat vecină „descălecării“ Ungro-Vlahiei — cel puțin.

Asupra acestei vechimi din sec. XIV a „strămoșiei“ lui Matei Basarab, studii recente ne-au adus o confirmare lăaturalnică prin constatarea *atât a epocii când au fost puse temelile ctitoriei anterioare* Sf-tului Dumitru-„Băneasa“ din Craiova, temelii peste care Matei Basarab a construit „de isnoavă“ această ctitorie a sa, cât și a *felului de a construi*—după moda sec. XIV—pe care Domnul le-a respectat în anul 1651¹¹⁵). „Asemănarea uimitoare a construcției Sf. Dumitru cu bisericile Sârbo-Bizantine din Macedonia“ duce la concluziunea că temelile primei construcțiuni a acestei ctitorii a „strămoșiei“ lui Matei Basarab s’au pus „*cel mai târziu*“ la finele sec. XIV¹¹⁶).

Această importantă constatare a vechimei acestei „strămoșii“, până dincolo de pragul sec. XIV, pune însă chestiunea de o și

¹¹³) Ei singuri adevăresc aceasta prin inscripția pusă pe piatra funerară de pe mormântul binefăcătorului lor: «A răposat Io Vladislav Voevod în anul 6963 (1455) luna August și 22 zi și s’a făcut această piatră în zilele lui Io Neagoe Voevod. Au făcut-o Barbu banul și Părvu vornicul și cu frații lor, fiii lui Neagoe de la Craiova (СЮРИ НТРОЕ КРАЈОВСКИ), *căci Vladislav Voevod i-a făcut boieri*». Sf. Nicolăescu, *Documente*, pag. 325.

¹¹⁴) D-l C. I. Filitti coboară vârsta lor «poate 15-20 ani» — ceeace socotim că este prea mult.

¹¹⁵) „Acest fel de construcție aparține artei bizantine, dintr’o epocă mult anterioară aceleia în care s’a clădit Sf. Dumitru“.

P. Constantinescu-Iași, *Vechimea Bisericii Sf. Dumitru, Craiova*, în *Arhivele Olteniei* V. No. 28, pag. 393.

¹¹⁶) Idem l. c. pag. 399, 401.

mai mare importanță a *situației sociale* în Oltenia a lui „Neagoe ot Craiova“ și maicuseamă a *ascendenților săi*.

Intr'adevăr, Neagoe de la Craiova apare în istorie ca un puternic stăpânitor de pământuri *fără însă să fi fost „boer“ al Țării Românești*. El și descendenții săi aveau moșii „din strămoșie“, fără ca moșii și strămoșii aceștia să se vadă că ar fi fost din vreo familie boerească. Căci această familie de „puternici stăpânitori de pământ și conducători de țară“¹¹⁷⁾ n'a fost „ridicăta la neamuri“, în înțelesul de mai târziu al cuvântului, decât — cum am văzut mai sus¹¹⁸⁾ — pe timpul lui Vladislav II (1449—1456) și numai în persoana fiilor lui Neagoe, a căror recunoștință pentru acest fapt este pios exprimată pe inscripția pietrei funerare, pusă de dânsi pe mormântul voevodului binefăcător. Se naște prin urmare întrebarea foarte firească: *De unde avea Neagoe și ascendenții săi drept de stăpânire pe aceste moșii și strămoșii*, care acopereau o parte foarte întinsă din suprafața Olteniei, atunci când Oltenia era „o țară de sate“¹¹⁹⁾ ai căror locuitori erau stăpâni pe pământurile lor și își recunoșteau doar obligațiunea — strămoșască și ea — ca, la „vremurile hotărâte ale toamnei“, să dea „stăpânitorului“ dijmă din produsele pământului.

În Muntenia acest drept de stăpânire s'ar explica ușor: Fiindcă, proprietatea boerească, oarecum proprietate latifundiară, avea, într'adevăr, în „Ungro-Vlahia sau „Muntenia“ un rost anumit și o origină certă. „Ungro-Vlahia“ era o țară ocupată — în mare parte cucerită de la Tătari sau alte neamuri. Această împrejurare credea Domnului drepturi speciale asupra Țării, drepturi care, pe de o parte îl puneau în situațiunea de a numi Ungro-Vlahia „Țara Domniei Meale“, iar pe de alta îi dau putința să răsplătească generos, *cu dănie de pământuri* — din cele ocupate sau cucerite — pe boerii viteji în lupte sau credincioși Domniei. Și încă un lucru trebuie observat: anume că în acele vremuri, proprietatea de pământ — subordonată acestui „drept superior, pe care și-l atribuia Domnul asupra pământului „Domniei“ sale, adecă al Principatului său“, era, în Țara Românească, nu stăpânirea deplină, în sensul de azi al

117) N. Iorga, *Istoria Românilor pentru popor*, pag. 155.

118) Vd. nota 111.

119) N. Iorga, *Istoria Românilor pentru popor*, Ed. III, pag. 155. Cf. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. 1889, Vol. II, pag. 182, 183, 184.

cuvântului „proprietate”, ci o simplă cesiune a dreptului domnesc de dijma¹²⁰⁾.

Nu tot aceasta era însă situațiunea în Oltenia, deși aceeași stăpânire se revărsase și asupra ei — bineînțeles în cu totul alte condițiuni. Intr’adevăr Oltenia n’a fost o țară ocupată de „Basarabii” urmași ai lui Tihomir. Tradițiunea necontestată spune că „...toată boerimea ce era mai înainte peste Olt, s’au sculat cu toții de au venit la Radul Vodă Negru, închinându-se să fie sub porunca lui și numai el să fie peste toți stăpânitor”¹²¹⁾. Această „boerime” deci, venea la Negru-Vodă cu titlurile de nobleță și cu drepturile sale sociale, preexistente și unele și altele alipirei sau „închinăciunei” din propriu îndemn în fața marelui Voevod. De aci se lămurește că această „închinare” era pur politică; ea nu însemna o abdicare la un drept de stăpânire teritorială, consfințit de un trecut a cărui obârșie scapă, în bună parte, ochiului Istoriei.

Din recunoașterea și respectarea acestor titluri și drepturi preexistente „descălecării”, a decurs—și pentru „Craiovești” cași, desigur, pentru toți cei ca ei,—dreptul de a fi stăpânitori ai pământului — proprietate „boerească” cu un colorit cu totul altul decât acela de simplă cesiune a dijmei, datorită Domnului.

Intr’adevăr, în momentul „închinării”, Oltenia își avea „juzii” și „cnezii” ei, ereditari, cu drepturi consacrate „de a se folosi de munca sătenilor pentru cultivarea locului lor”¹²²⁾, loc care uneori putea cuprinde întregul cnezat, cu titlul de proprietate alodială, „drept recompensă” acordată de regele suzeran „pentru vitejiile lor în războaie”¹²³⁾; avea „voevozii” ei,—de asemenea ereditari—de însemnătatea, forța și bogăția lui Litovoiu și Barbat, stăpâni pe

¹²⁰⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor și a civilizației lor*, traducerea de Al. Lascarov-Moldoveanu, pag. 57 și 129.

De aceea, în chrisoavele de dănie domnească este trecută, mai mult sau mai puțin schimbată, formula: să nu cuteze a-i băntui (НЕ СМѢТЪ БАНТЪВАТИ) nici județ (СЪДЕЦЪ) nici globași, nici strângători de biruri (БИРЧИ), nici alte slugi sau slujbași (СЛУЖАХИ И РАБОТНИКЪ) ai Domniei... În această privință, Mircea cel Bătrân este foarte drastic, într’un chrisov dat Mănăstirii Tismana, unde hotărăște și spune tuturor satelor (ВЪСЕМЪ СЕЛЪМЪ) care sunt sub stăpânirea (ОБЛАСТИ) M-rei Tismana să-i «dea în cap» (УДРЪТЕ ВЪ ГЛАВЪ) oricărui boier sau cneaz (КНѢЗЪ) care i-ar socoti ca moșie scutită (ВЪ УЧИНЪ ВЪ ОУДѢКЪ) și i-ar obliga la servicii. Ștefulescu, *Documente*, sub anul 1406, pag. 13—14.

¹²¹⁾ *Istoria Țerii Românești*, ed. Ioanid Buc. 1859.

¹²²⁾ D. Onciul, *Români și Unguri în trecut*, pag. 18.

¹²³⁾ Idem, pag. 19.

câte o țară întreagă, care uneori se numea de pe numele lor : *terra Lytua*, — cași *terra Seneslai*, *terra Bazarad* — și perfect egali în titlu, în rang și în raporturi politice cu Voevozii „descălecători de țară“ din partea stângă a Olteniei — cu Seneslau, Ti-homir, Basarab; avea pe urmașii banilor de Severin, „*banoveții*“, români din Țara Severinului — sau stabiliți definitiv în Țara Severinului, cum erau Dăbăceștii, de pe Jaleș.

În acele vremuri demnitatea de **Ban Regal** („*Banus noster*“), acordată de Regele Ungariei, ca suzeran, banilor de Severin, *eră perfect egală în grad* cu aceea de *domnitor*, de dincoace de Carpați ¹²⁴).

Toți aceștia în momentul „închinării“ aveau *stăpâniri (seniorii/teritoriale)*, pe care, prin actul politic al „închinării“ nu le puteau pierde și nu le-au pierdut.

Dacă ar fi să ne oprim aci în cercetările noastre asupra acestei familii, ar fi desigur evident că în una din aceste condițiuni — foarte probabil în aceea de „*banoveți*“, cum spun referințele contemporane — trebuie să se fi găsit ascendenții lui *Neagoe ot Craiova* și Neagoe însuși. Faptul că nu erau „*boeri*“, nu însemnă deci altceva decât că, cine știe din ce cauze, în acele prime timpuri ale noii faze politico-sociale, ei nu exercitau nicio dregătorie — și atâta tot. Dar rangul lor social departe de a fi fost scăzut prin aceasta; dimpotrivă, numai astfel ei își puteau păstra o situație socială dominantă, superioară situației celor mai înalți dregători ai timpului, ale căror atribuțiuni, oricât de importante ar fi fost atunci, erau totuși *limitate* și cu colorit de *servicii personale* voevodului. Increderea pe care o arată și condescendența cu care Mircea cel Bătrân se exprimă, față de *Dăbăceștii* de pe Jaleș, cărora le respectă actele de danie fără să le discute dreptul de proprietate și față de jupân *Bratul*, fost județ al Jiului, sunt eloquente sub acest raport ¹²⁵). Și, apoi, sunt de aseme-

¹²⁴) Mircea cel Bătrân, care, în titulatura latinească, își zice — în raporturile lui cu Regele Ungariei — fără nicio ezitare: „*Mircea Voivoda Transalpinus, dux de Fogaras et Banus de Zewrin...*“, în traducerea slavonă — ad usum Vlachorum — a aceluiași titlu, neputând întrebuința cuvântul de *БАНЪ*, care în Țara Românească și în organizarea ei de atunci avea cu totul o altă însemnare, altă însemnătate și alte atribuțiuni — traduce cuvântul latinizat „*Banus*“, prin cuvântul slavon *господникъ* = *domnitor*, *stăpânitor* și astfel formula „*voivoda Transalpinus, dux de Fogaras et banus de Swrin...*“ devine: „*...конкода и господникъ късен земаи сггровлахинскон... и свквиннекомъ банетес господникъ*“ (Hurmuz. I, 2, No. 282 și 302; Stefulescu, *Documente*, pag. 11). Prin urmare: *Princeps* = *господникъ*, *banus* = *господникъ*.

¹²⁵) Vd. mai sus, pag. 38, nota 89.

nea foarte eloquentă *menajamentele* cu care fiii lui Neagoe sunt făcuți „boeri“ : la început, *divaniți fără dregătorie*¹²⁶⁾ — ceea ce însemnează simplă recunoaștere a situației lor sociale, de *nobili princiari* : *владетели* = suverani, potentăți, stăpâni — iar nu „boeri“ (*болари*); iar apoi, investiți cu titluri și dregătorii *speciale* — *банъ кралевски* = ban *crăiesc, regal*; *вел дворник кралевски* = mare vornic *crăiesc*.

Pe unul din aceste titluri, titlul de *Ban*, îl purtaseră cum am văzut mai sus, chiar Domni ai Țării Românești și în titulatura lor, se onoraseră cu el¹²⁷⁾. Ceva mai mult, dregătoria de *вел банъ кралевски* era și de fapt o împărțășire o fastului domnesc¹²⁸⁾ precum și a dreptului și puterii suverane de ocărnuire, asupra unui întins teritoriu al Țării.

Însă acest titlu specific, *кралевски*, pus în legătură cu atributul *вт краюва* a lui Neagoe¹²⁹⁾, a fost în cele din urmă considerat ca *patronimic*. De aci s'a născut numele de „Craiovești“ cu care istoricii și cercetătorii au botezat pe toți descendenții lui Neagoe ot Craiova.

Cu referire, însă la acest *patronimic* avem de făcut din capul locului următoarele observații:

1) Epitetul *кралевски* fiind derivat de drept din *кралъ* = *craiu, rege*, nu poate fi confundat cu *краювски*, derivat din *краюва* și care, într'adevăr, s'ar putea traduce cu *craioveni* sau *craiovești*.

2) Acest al doilea derivat există în documente : *вода логѣтъ и сидори бани краювскимъ*¹³⁰⁾ = Voda Logofătul și Sidori, bani *craioveni* (ai Craiovei) sau chiar *craiovești*, fără însă a face parte din așa zișii «Craiovești»; *жупанъ банъ велики банъ краювски* = Jupân Ianiu, Mare ban al Craiovei.¹³¹⁾

3) Nu se poate explica de ce acest titlu *кралевски* — dacă ar fi într'adevăr patronimicul „Craiovescu“ — nu este totuși purtat decât de doi, din cei patru frați „Craiovești“ și anume numai de Barbu

¹²⁶⁾ I. C. Filitti, *Craiovești*, I. c. pag. 196.

¹²⁷⁾ Ladislaus (Vlaicu Vodă), Dei et regie maiestatis, vaivoda transalpinus, et banus de Zeurinio». Hurmuz. I, 2, pag. 144. — Anul 1368. Vezi mai sus nota No. 124 și textul referitor la această notă.

¹²⁸⁾ Banul Olteniei avea «o serie de dregători la Craiova, un fel de Curte a sa, imitând în proporții mult reduse curtea domnească». C. C. Giurescu, *Contribuțiuni* I. c. pag. 57.

¹²⁹⁾ «Cei patru frați purtau numele de Craiovești de la moșia lor de baștină Craiova, iar nu fiindcă unul dintr'înși era ban la Craiova». C. C. Giurescu, *Contribuțiuni* I. c. pg. 42.

¹³⁰⁾ Hașdeu, *Cuvente den Bétrani* I, 123.

¹³¹⁾ Ștefulescu, *Documente*, par. 253.

Pârvu care sunt înveștiți cu dregătorii de Mare Ban și Mare Vornic, dregătorii superioare și aproape egale în rang, dar imitate sau luate deadreptul din organizarea Curții regale, a Ungariei¹³²). Fratele lor, Danciu, este în toate părțile numai „Danciu Comis” și niciodată КРАЛЕВЗСКИ¹³³) — nici chiar când figurează în același document cu frații. Ceva mai mult: nici tatăl așa zișilor „Craiovești”, Neagoe, nu este КРАЛЕВЗСКИ, ci numai Neagoe от Craiova, sau КРАЛЕВСКИ.

4) Epitetul «КРАЛЕВЗСКИ» se alipește, după moartea lui Pârvu, fiul lui Neagoe și fratele lui Barbu-banul, numai titulaturii de Ban Mare — și numai când trebuie să se specifice că este vorba de Bănia Craiovei cu înțeles de aceea a Olteniei—indiferent dacă Marii Bani sunt sau nu descendenți¹³⁴) ai lui „Neagoe de la Craiova”. Astfel de la 1492, întâlnim în documente 2 feluri de Mari bani Divaniți (РЕЛ. БАН): Mari Bani, fără nici o altă indicație și Mari Bani Crăești (РЕЛ. БАНЗ КРАЛЕВЗСКИ) — semn că Vornicia Crăiască (palatinus, iudex curiae) fusese acordată numai și în mod special lui Pârvu, fratele lui Barbu.

Dar atunci, dacă nu se numeau „Craiovești”, care să fi fost numele lor de familie?...

Tradițiunea, prin glasul cronicei anonime, „Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii Creștini”, îi nu-

¹³²) «Nu e surprinzător lucru, deci, dacă domnul muntean a căutat să imite, în multe privințe, organizarea curții ungare, dacă a pus în locul banului ungar de Severin un ban românesc, dacă a dat vornicului nostru aceleași atribuțiuni ca și palatinului ungar», C. C. Giurescu, contribuțiuni pag. 68, 74.

«Vornicul nostru seamănă... cu «palatinus» din Ungaria și cu reprezentantul ulterior al acestuia la curte, numit «iudex curiae». C. C. Giurescu, ibidem, p. 76.

¹³³) Vd. de pildă: Ștefulescu, Documente. pag. 34, 37, 38, 41, 44, 45, 53 etc.

Chiar Barbu-banul, când este pomenit fără titulatura de ban, în unele documente particulare nu e КРАЛЕВСКИ ci de la Craiova :

«Unum rethe pro piscibus capiendis missum honore Barbwe de Krayowa propter regium ad eundem habitum»... Hermannstädter National-Archiv R. I. 1. p. 43.—Tot despre Banul Barbu mai sunt notițe în registrurile : R. I. 3. p. 75, 82, 85 (ann. 1496) și R. I. S. p. 55 (ann. 1497), zice Hașdeu, în Originele Craiovei pag. 6.

¹³⁴) Astfel, la 1546, apare într'un document, ca împrieinat, un ЖСПАН ДСМНТОС РЕЛКИ БАН КРАЛЕВЗСКИ = Jupân Dumitru, Mare ban Crăesc (fără a fi „Craiovesc”); iar printre martori (СРЕДТЕЛІЕ), al treilea în ordinea martorilor, apare Jupân Stan РЕЛНІ БАН КРАЛЕВЗСКИ (de asemenea fără a fi „Craiovesc”). Ștefulescu, Documente, pag. 115-116. Vezi de asemenea și pag. 476 și 481, din aceleași «Documente», unde e vorba de un ТСАДОСІЕ sau СЕВДАСІЕ (tot străin de „Craiovești”), vel. ban КРАЛЕВЗСКІН.

În schimb, când confuzie nu se poate face, epitetul lipsește. Așa de ex. Neagoe-Vodă nu dă nici unchiului său Barbu-banul (Pahomie), nici fratelui său Preda-banul epitetul de КРАЛЕВЗСКИ, cu toate că și unul și celălalt erau și Bani ai Craiovei și descendenți ai lui Neagoe ot Craiova deci... „Craiovești”. Ștefulescu, Documente, pag. 77 (1514), 79 (1517), 81, 83 (1521)

mește : „Un neam care eră mai ales și mai temător de Dumnezeu
cărui era numele de moșie **Banoveți adică Basarabești**“. Ei înșiși
începând cu Neagoe Vodă se numesc și se consideră, de asemenea
Basarabi — nume de familie pe care de altfel descendenții lui
Tihomir nu și-l însușesc, pe tronul Ungro, Vlahiei și cu care nici
cronicele nici „pisării“ documentelor nu-i disting pe aceștia ¹³⁵⁾

Istoricii și cercetătorii de azi nu le acordă însă dreptul acestor
Numele de **Basarabești**, însușit de descendenții lui *Neagoe dela Craiova*, este socotit de acești cercetători și istorici ca o „poreclă“
provenită din confuziunea, cu voință făcută, între origina lor și
aceea „a vechii case domnitoare a țării“ ¹³⁶⁾.

Această clasare se bazează pe convingerea cu totul subiectivă
a acestor cercetători, că „Numele de **Basarab**, numele de botez
al fondatorului dinastiei muntene, devine nume dinastic“ ¹³⁷⁾ după
sec. XIV, ceeace—după cele arătate mai sus ¹³⁸⁾ și până la Matei
Vodă **Basarab**—nu este deloc dovedit. Neagoe **Basarab**, care, ce
d'intâiu din familia așa zisă a „Craioveștilor“, întrebuințează acest
nume în domnie, îl întrebuințează, chiar el, tot și numai ca nume

¹³⁵⁾ În afară de Nicolae Alexandru Voevod, fiul marelui Basarab, cărui pentru această
i se zice: „...nobili viro Alexandro **Basarati** (în genetiv), Hurmuz I, 1, 697, sau «eo tempor
quo Alexander **Basarati**: (tot genetiv), Hurmuz I, 2, pag. 60; ceilalți descendenți ai lui Basa
rab fiul lui Tihomir își arată—când socotesc că este nevoie—filiatiunea, pomenind doar numele
de botez al părintelui respectiv: „...Eu „binecredinciosul **IW Dan Vv.** (Dan II) am aflat
mănăstire în țara Domniei Meale, ...pe carea răposatul intru fericire moșul Domniei mele **IW**
Radul Voevod (fiul lui Vlaicu Vodă)... și răposatul părinte Domniei mele **IW Dan Voevod**
(Dan I)...“ *Din chrisovul Mănăstirea Tismana al lui Dan II* de la 6982 (1424).

Sau: „...**IW Radu** (cel Frumos) **Voevod** și Domn „fiul marelui **Vlad Voevod**.. (Ștefu
lescu, Docum. pag. 18).

Iar scriitorii de documente, „pisării“: „...Până aici se săvârșe hrisovul **Mircei Voevod**
feciorul **Vladului Voevod**...“ (Din chrisovul lui **IW Mihail Voevod** și Domn a toată Țara
Rumânească, feciorul marelui și prea bunului răposatului „**Pătrașcu Voevod**“, din 1594).

Prin urmare, nici urmă de „**Basarab**“ ca patronimic.

Acest nume se găsește numai în cazul când e nume individual, personal. De ex.

„...**ИВ БАСАРАК МЛАД БОЕВОДА... СИНЪ ДОБРАГО БАСАРАКЕ БОЕВОДА...**“

(Ștefulescu, Documente, pag. 21).

Este vorba de Basarab cel tânăr (**Țepeluș**) și de Basarab II, fiul lui Dan II). **МЛАД**
nu este nume personal ci atribut determinativ (cel tânăr), dnpă cum **Basarab** nu este patro
nimic ci nume personal.

¹³⁶⁾ «Descendenții de mai târziu ai acestui neam se fălesc cu strămoșii lor, pe care-i
poreclesc chiar de Basarabi, confundându-le origina cu aceea a vechii case domnitoare a
țării». I. C. Filitti, *Craiovești în Convorb. literare*, anul 54, pag. 193.

¹³⁷⁾ Idem, I, c. pag. 222.

¹³⁸⁾ Vd. nota 135 mai sus. Și exemple se pot aduce nenumărate.

zeu, șiși, nea, lui nici (135). sta. Cra- lă“, r și iec- otez upă atei cel cest ume

personal, ca nume de bolez¹³⁹), cum a fost totdeauna și cum este și astăzi¹⁴⁰) protocolul decretelor domnești, numite în timpurile de atunci „Hrisoave“.

Celalalt nume al lui, de Neagoe sau Negoită, nu poate fi decât un nume familiar, un fel de nume de alintare maternă, dedus din numele mamei sale Neaga sau poate al bunicului său Neagoe „dela Craiova“. Desigur că sub acest nume — cum se întâmplă adesea — Domnul fusese în deobște mai cunoscut, atât în timpul copilăriei cât și în tinerețe — și chiar în timpul domniei sale — decât sub numele său adevărat de Basaraba. Prin urmare, nu e deloc surprinzător ca acest nume familiar de Neagoe să fi fost întrebuițat în povestirile contemporanilor, în scrieri și în inscripții — unele făcute chiar din ordinul (ПОРЕКАЗАНІЕ) său — dar nu semnate și desigur nici controlate de el; iar numele adevărat de Basarab primea la ceremonia botezului, să fi rămas numai pentru actele oficiale, sau cu caracter oficios, conform obiceiului și... protocolului¹⁴¹).

De altfel „moda“ aceasta a întrebuițării numelui de alintare sau de intimitate este — se pare — caracteristică epocii lui Neagoe-Vodă. Aștel: „Bădica“-Vodă — nume evident de alintare — care domnește la 1524, este pomenit sub acest nume numai în referințele contemporane; în pecetia sa oficială, el se intitulează însă „Iw Radul Voevod“. Apoi: Vintilă-Vodă (1532-1535) își zice singur „Iw ВИНТИЛА ВОЕВОДА НАШЦАЕМАГО КЛАДА ВОЕВОДА“ = Iw Vintilă-Vodă, cel numit Vlad-Voevod; iar în domnie, el nu-și zice decât Vlad-

139) Iw БАСАРАБА ВОЕВОДА... СНЪ БАСАРАБА ВОЕВОДЕ... (Iw Basarab Voevod, fiul lui Basarab Voevod), Ștefulescu, Documente, pag. 76, 78, 80, 82.

140) «Noi Carol, Noi Ferdinand și niciodată «de Hohenzolern», în actele oficiale.

141) Două scriitori străini contemporani lui Neagoe-Basarab Voevod, sunt probe concludente sub acest raport: Gavril, Protul Atosului, în Viața și traiul Sf. Sale părintelui nostru Nifon, Patriarchul Tarigradului, carte de laudă pentru Neagoe Basarab, «un panegiric al acestui Domn» (I. C. Filitti, Craioveștii, l. c. 217), îl numește cu numele cel în deobște cunoscut, Neagoe; Călugărul Macarie, însă, într-o «clausula finală» cum zice Odobescu din „Tetravangilia sluvonă tipărită în 4, la anul 1512, din porunca lui Ioan Basarab, marele Voevod al Ungrovlahiei, de hieromonachul Macarie“ (Rev. Română, pentru științe littere și arte, 1861 vol. I, pag. 815), numește pe Domnul, din a cărui poruncă a tipărit cartea, cu titlul său protocolar Iw БАСАРАБА ВЕЛИКІЙ ВОЕВОДА И ГЕНДІИХ etc. — formulă oficială, singura cu putință a fi primită de Domn.

Tot așa de concludente sunt și pecețile studiate și publicate de d. St. Nicolăescu, la finele prețioasei D-sale lucrări «Documente slavo-române».

În cele două peceți oficiale, ce găsim acolo dela Neagoe Basarab, Neagoe-Vodă se intitulează „Iw Basaraba Voevod“ — fără „Neagoe“; iar în pecetea „întrebuițată până târziu de județul și pângarii din Târgoviște“ se spune de către aceștia că „Făcutusa această pecetie de drept credinciosul domn Iw Neagoe Voevod“ — fără „Basaraba“.

Voevod. (Tot așa — exact așa — își zice Neagoe Vodă : „Іw Htal nu нарицаєми басараба конкода” = Iw Neagoe cel numit Basarabă-Vodă (după vod). Radu-Vodă — Paisie (în călugărie), — în domnie se stăpânește titulează Iw Petru-Voevod ; ș. a. m. d. ¹⁴²⁾. Și la toți, procedeul e același : în *actele oficiale*, semnate de domn, sau în *pecetia lui oficială*, se întrebuintează numai numele cel adevărat, numele de botez ; iar numele de alinare sau *porecla* se întrebuintează doar în toate celelalte cazuri, unde nu este vorba de oficialitate sau genealogie semnătură proprie, cu caracter oficial, protocolar, a Domnului. al B
142 De aceea noi socotim ca absolut nejustificată credința în Neagoe-Basarab s’ar fi încercat — prin afișarea acestui din urmă cupe nume — să producă o confuziune între neamul și origina sa ar fi neamul descendenților lui Basarab, fiul lui Tihomir. El s’a numit așa fiindcă așa îl chema.

De altfel Neagoe n’ar fi avut nici folos real, nici motiv logic putea ca să facă această încercare : mai întâi fiindcă — după cum am spus mai sus ¹⁴³⁾ — în vremea lui Neagoe, numele de „Basarab” încă *exista ca nume dinastic* ; și apoi pentru că — și fără ipoteza de *cluse mantică* ¹⁴⁴⁾ a filiațiunii sale — Neagoe era, — după cum vom vedea imediat — hotărât, de neam „Basarabesc”. Pentru moment închinăm amintim faptul că un chrisov al lui Mihnea Vodă de pe anul 1586 ¹⁴⁵⁾ spune cum că „Pârul tatăl lui Neagoe Vodă Basarab, Basarabesc a fost și cum că Basarabestii se numeau și Pârvești”. Prin urmare, dacă tatăl său Pârul era „Basarabesc”, ce rost ar putea fi avut Neagoe să încerce a induce lumea în eroare pentru că el să fie socotit drept... ceeace eră, ca fiu al tatălui său.

Ca să satisfacă cerințele și obiceiul pământului, referitoare la ocuparea tronului și să se înfățișeze deci „ca fiind fecior de domn” sau „os din os domnesc”, i-ar fi fost poate de ajuns lui Neagoe Vodă chiar și numai calitatea necontestată, adică „numele de moștenitor”.

¹⁴²⁾ Pentru toate acestea, vd. St. Nicolăescu, *Documente*, pag. 242, 243, 263 și 363 și *нарицаєми* și *нарицаємаго* = cel numit (имѣ), nu cel poreclit (прѣкорѣ).

¹⁴³⁾ Tot nota 135 de la pag. 48.

¹⁴⁴⁾ Fiindcă Neagoe se intitulează în chrisoavele sale «fiul» (uneori «nepotul») lui Basarab Vv., pentru «a împăca această titulatură... cu rudenția lui netăgăduită „cu Craioveștii” s’a admis de toți istoricii noștri, fără vre-o dovadă documentară, că Neagoe a fost fiul (natural) lui Basarab cel tânăr și al Neagăi, sora Craioveștilor». I. C. Filitti l. c. pag. 221, D-1 I. C. Filitti crede însă, că este vorba nu de «sora Craioveștilor», ci de necredințioasă soție a lui Pârul Vornicul.

¹⁴⁵⁾ Citat și de d. Filitti, în *Craioveștii* l. c. pag. 219.

neamului său, de „banoveț“ = *descendent din bani regali, care,*
 Voedupă cum am văzut mai sus ¹⁴⁶⁾, erau cu adevărat **domni** și
 e înstăpânitori, господины. Inșă, pentruca să înlătore orice contestație,
 este Neagoe a afirmat totdeauna, cu persistență și cu hotărâre, des-
 i ofiendența sa din Băsărab-cel-Mare — nu folosindu-se pentru aceasta
 le dede numele său de botez, Băsărab, ci intitulându-se, în toate
 ză îndocumentele oficiale, сын = *fiu*, sau внук = *nepot*, cu înțelesul
 u de general de **descendent, urmaș** доброго и великого басраба воеводы =
 al Bunului și Marelui Basarab Voievod ¹⁴⁷⁾.

a că O cercetare obiectivă și — mai ales — cât mai puțin preo-
 urmăcupată de ipoteze și de anumite interpretări documentare anterioare,
 a șar fi putut arăta că această filiațiune, afirmată de Neagoe Vodă,
 umin'ar fi absolut „cu neputință“.

Intr'adevăr, este dovedit că, în prima jumătate a sec. XIV, o
 logic puternică și necontestată stăpânire a lui Basarab-cel-Mare — o
 am mare «Băsărăbie» — se închegease la sudul Carpaților Meridionali,
 „nu întinzându-se până în Dunăre ¹⁴⁸⁾, până în «părțile tătarăști» in-
 roclusiv ¹⁴⁹⁾ și — prin gestul de „închinăciune“ al întregii boerimi «ce
 vera mai nainte peste Olt» — până în „Cetatea Severinului“, iarăși
 nent inclusiv. In anul 1330, Carol Robert, Regele Ungariei, trecând peste
 e labunele sentimente și raporturi, pe care le avusese până atunci
 Ba- tață de Basarab — pe care, până la 1324, adecă până înainte de
 ști. Incorporarea Olteniei, îl numea „Basarab Woyvoda noster Trans-
 malpinus ¹⁵⁰⁾ — îi declară războiu și, «per Zeurin», prin Severin adică,
 ea elii calcă țara, de care năzuește — nici mai mult nici mai puțin —
 decât să-l deposeze ¹⁵¹⁾ și de unde voește să-l dea afară.

¹⁴⁶⁾ Vd. nota 124 și textul corespunzător mai sus, pag. 45.

¹⁴⁷⁾ Gravorul inscripțiunii de pe o tavă mare de argint, dăruită Mănăstirii Tismana, pentru litie, de către Neagoe Vodă — desigur în necunoștința lui de existența unui alt Basarab mai vechiu — afirmă, în inscripție, că Neagoe ar fi сын великого и прѣдобраго младш басараба воевода = *fiul marelui și prea bunului Mlad (= cel tânăr) Basarab Voievod*. De aci s'a născut «romanul» Neagăi — «sora» sau chiar «soția» marelui Vornic Părvul — cu Basarab cel Tânăr, de care vorbim mai sus, în nota 144 și textul corespunzător. Această inscripțiune este de altfel — pe cât știm — unicul document care indică această filiațiune.

¹⁴⁸⁾ „...țara lui Basarab, pe malul Dunării...“. N. Iorga.

¹⁴⁹⁾ „...ТАТАРСКИМ СТРАНАМ...“. din titulatura lui Mircea, care au fost apoi alipite Moldovei tot sub numele de «Basarabia».

¹⁵⁰⁾ Harmuzachi I, No. 592.

¹⁵¹⁾ Povestirea războiului în At. M. Marienescu, *Dinastia lui Radu Negru și Dinastia Basarabilor*. — Extras din Anal. Ac. Rom. Ser. II Sect. Ist. Vol. 33 pag. ²⁵821 — după «*Marci chronicon de gestis hungarorum ab origine...*».

Din chiar motivele ¹⁵²⁾ invocate de Carol Robert, pentru — nic
justifică năvălirea și războiul de la 1330, aflăm că e vorba de nează
„nedreaptă“ cutropire de pământuri din partea lui Basarab și atât r
jignitoare neîngrijire în plata tributului, datorat de Voevod ca vasal al
al Regelui Ungariei; iar din propunerile de pace și, mai cuseanputem
din precisa ofertă de retrocedare a ținuturilor reclamate de Carol T
Robert, făcută de Basarab, vedem că ținuturile în litigiu nu suVoevo
alte decât *Celatea Severinului cu «toate apartenențele»* ¹⁵³⁾, adică E
partea de dincoace de munți a Banatului Unguresc de Severin, aprins
cărui stăpânire de fapt Ungurii n'o mai aveau de la 1291 și gravoi
cărui «închinăciune» Basarab o primise pe la 1328 ¹⁵⁴⁾. din d

Tot din documentele referitoare la raporturile — bune saVornie
rele — dintre Basarab și Ungaria, mai aflăm că *Basarab a avNeagc*
mai mulți fii, pe care și i-a asociat la domnie și pe care i-a înlui Ne
părtaşit cu stăpânirea teritoriilor ocupate sau anexate ¹⁵⁵⁾. 1501,

Acești fii ai lui Basarab, «dintre care, fie zis în treacăt, nMunte
nu cunoaștem decât pe unul, pe Alexandru» ¹⁵⁶⁾, răspândiți pri I
ținuturile a căror conducere și stăpânire li se atribuiseră de tatade Ba
lor, vor fi întemeiat de sigur, pe acolo, tot atâtea familii — poa A
binecuvântate de D-zeu cu urmași mai mult sau mai puțin n descen
meroși — *familii Basarabesti*, întrucât capii lor erau fii ai lui N
Basarab. Și nu e de mirare că Istoria nu știe nimic până astăzi XIV
nici de ei nici de familiile lor. Viguroasa descendență, în linie o tice ș
primogenitură, a lui Basarab — *Alexandru* până la 1364 și *Vlaicu de pr*
Vodă, până pe la 1376, *Radu* până la 1384, *Mircea-cel-Bătrân* *Mircea*
până la 1418, etc. — n'a dat răgaz, până în sec. XV, multo toată
pretendenți colaterali se se ivească; iar pe de altă parte, dacă linii r
în altă ordine de interese — nu s'a ivit — cel puțin până acum doilea
excep
de ir
tiliați

¹⁵²⁾ Hurmuz. I, pag. 625: „quedam confinia regni nostri, que in terra transalpina pe
Bazarab filium Thocomery scismaticum in nostram et sacre corone non modicum derogamen

¹⁵³⁾ «...însuși vă predau (Basarab către Carol Robert) și Zeurinul cu toate apartenențele
ce acum cu puterea le aveți... pe deasupra tributul ce sunt dator coroanei...» *Marci Chronicon*
în At. Marienescu, I. c. pag. ²⁵
821

¹⁵⁴⁾ Dela 1291 nu se mai întâlnesc hani ungurești de Severin. D. Onciul. Titlul la
Mircea și Originele, pag. 179, nota 84.

¹⁵⁵⁾ Hurmuz. I, pag. 633: «...per Bazarab Olacum et filios eiusdem...»; iar în *Marci*
chronicon (Marienescu, I. c. pag. ²⁶
822): «...pe unul din fiii noștri — zice Basarab însuși, pri
solul său — îl voi trimite la Curia voastră...»

¹⁵⁶⁾ I. C. Filitti, *Despre Negru Vodă*, Extras. pag. 10.

ntru a — niciun document revelator al existenței lor; aceasta nu însem-
de o ează că nu se poate ivi un asemenea document în viitor și cu
și o cât mai puțin că nu au existat *Basarabești*, colaterali descendenților
a vasal lui Alexandru, снѣ великаго басараба. Nu-i cunoaștem noi — atâta
seamnă putem spune.

Carol Tot astfel în ceace privește pe ascendenții lui *Neagoe-Basarab*
u sunt oevod :

adică : Dând la o parte „romanul” mamei sale Neaga — roman de
erîn, a prinsă imaginație și nesprijinit pe nimic altceva decât pe afirmarea...
l și a gravorului tăvii de la Tismana ¹⁵⁷⁾, știm, din cronici posterioare și
din documente contemporane, că *Neagoe Vodă este fiul marelui*
ne sau *Vornic crăesc Părvu*; mai știm, apoi, că acesta a fost fiul lui
a avut *Neagoe* de la Craiova și — precis — nimic mai mult. Ascendenții
a îm- lui *Neagoe* — Barbu și Vlăcsan, deduși din pomelnicul dat la
1501, de către jupânul *Barbul-banul*, M-rei Sf. Pavel de la Sf.
it, noi Munte ¹⁵⁸⁾ — sunt problematici.

și prin In tot cazul, dincolo de ei este întunericul — cași dincoace
e tatăl de *Basarab „filiisque ejusdem”*.

poate Această soluțiune de continuitate în documentare, atât pentru
în nu descendenții în linii minore ai lui *Basarab* cât și pentru ascendenții
ai lui *Neagoe-Vodă Basarab*, cade simultan, în ultima jumătate a sec.
astăzi, XIV — adică tocmai în timpul marilor evenimente diplomatice, poli-
nie de tice și militare, stăpânite — toate — de mărețele personalități ale liniei
Vlaicu- de primogenitură bășărăbească : *Alexandru — Vlaicu — Radu și*
Bătrân Mircea, asupra cărora era, în mod firesc, îndreptată pe atunci
multor toată atențiunea obștească. Ramurile colaterale, descendenții adică în
acă — linii minore ai lui *Basarab-cel-Mare*, în mod fatal rămâneau pe al
acuma doi/cea plan și despre dânsi nu pot vorbi — în afară de rari
excepțiuni care poate că n’au eșit încă la iveală — decât documente
de interes particular, unde — cu sistemul de atunci al indicării de
tiliațiune — sunt greu de dovedit ¹⁵⁹⁾.

157) Vezi nota 147, mai sus.

158) St. Nicolăescu, *Documente*, pag. 39, notița.

159) De altfel, nicio încercare nu știm să se fi făcut spre a se da de rostul genealogic al
descendenților în linii minore ai bătrânului *Basarab*. Toate eforturile depuse până acuma de
istorici, s’au mărginit la completarea, pe cât posibil, a șirului domnilor din linia principală
— probabil de primogenitură — a lui *Basarab-cel-Mare*, ținându-se cel mult seamă de bifur-
carea *Dănești — Drăculești*, de după *Mircea*.

În definitiv, situația *necontestabilă* este următoarea :

Documentar se constată că *Basarab-cel-Mare* a mai avut în afară de *Nicola-Alexandru-Vodă* ;

Că acești fii au avut un rost politic chiar în timpul *Basarab-cel-Mare*, cu voia și sub conducerea căruia ei s'au împărțit și de puterea domnească și de stăpânirea teritorială — „...queda confinia“ ¹⁶⁰);

Că în această împărțire a domniei, asupra ținuturilor vasale Regelui Ungariei, ei trebuie să-și fi asumat titlurile, demnitățile atribuțiunile cârmuitorilor regali pe cari i-au înlocuit, bineînțeles fără, o învoire prealabilă a Regelui. Din această cauză, titlurile lor sunt contestate în documente — inclusiv titlul de *Voevod* al lui *Alexandru*. Regele le numește „*titluri închipuite*“, întrucât nu le-a fost acordate de el, „de care trebuie să depindă insigniile lor“ ¹⁶¹). Altfel, dar *Basarabeștii* din Oltenia au luat titlul de *Ban* și, prin această descendenții lor au devenit „*Banovești*“ ;

Că *nominal* nu se cunosc, cel puțin până acuma, cine sunt acești *Basarabești*, a căror existență este incidental atimată confirmată de documente.

Însă :

Ridicându-se în Scaunul Munteniei, *Neagoe-Voevod*, „cel numit *Basarab*“, spune că el este *descendentul* — сын sau внук al lui *Basarab cel Mare* și *Bun* — *Доброго и великаго Басараба Коеводе* ;

Nicio contestație contemporană nu se ridică împotriva acestor afirmațiuni — nici din punctul de vedere al filiațiunii *băsărăbești*, nici din acela al rangului princiar al familiei ; aceasta într'o perioadă în care lupta pentru tron fiind cât se poate de aprigă, între pretendenți, aproape — cu excepția lui *Radu de la Afumați* — fără valoare și fără statornicie, nu s'ar fi neglijat niciun fel de argument pentru reușită și maicuseamă unul de importanța filiațiunei domnești.

Din contra : un membru renegat al acestei familii *Băsărăbești* trecând la Islamism, unde primește numele de *Mehemet* ¹⁶²), păstrează în Islam titlul de „*beiu*“ sau „*beg*“ = **prinț** și — în

¹⁶⁰) Hurmuz. I, No. 507, pag. 633; idem I, p. 2, 17 pag. 34.

¹⁶¹) „...in eadem terra nostra Transalpina, que iure et ordine geniture nobis debetur titulum suum fictum erigens in contumeliam Domini a quo sua debent dependere insignia...“ Hurmuz. I, 2, 92—93.

¹⁶²) N. Iorga, *Studii și Documente* III, pag. XLVI.

ocând drepturi legale — are serioase pretenții la tronul Țării Românești; iar rudele răposatului Neagoe aveau „consângeni“ la parță pe Ibrahim Pașa și pe Mustafa Pașa ¹⁶³).

Pe de altă parte, hrisovul Mihnei Vodă, de la 7094 (=1586) pentru moșia Vișoara, citat deja de noi ¹⁶⁴), spune lămurit „cum vedem Părvul Banul tatăl lui Neagoe-Vodă Basarab, Basarabesc a fost...“;

Iată de ce — în asemenea împrejurări — noi socotim că afirmația persistentă a lui Neagoe-Vodă și a descendenților săi că fac parte din neamul Basarabilor, ca urmași ai lui Basarab-cel-Mare, nu poate fi bănuită și cu atât mai puțin înlăturată — oricât sunt de măestrită ar fi construcțiunea de ipoteze neprobabile și interzicerea lor. Până la proba contrarie, pozitivă și documentar făcută, Neagoe de la Craiova și descendenții săi Băsărăbești sunt, pentru că Așa Băsărăbești au fost“; și tot Băsărăbești sunt și așa numitele Case bănești“ precum și ctitoria Sf. Dumitru din Partea de S. V. a Pieței Elca de azi.

sunt
tă și

Basarabești anteriori lui Neagoe-Vodă.

umit
Basa-
estei
bești
oadă
pre-
fără
nent
ești.
bești
, își
in-

Trecând acum din sfera certitudinilor documentare în aceea a posibilităților și probabilităților, sunt de făcut unele observațiuni care par a fi în oarecare legătură cu acești descendenți în linii minore ai lui Basarab-cel-Mare: așa este, de pildă, în primul rând, aparițiunea unor „feciori de domn“, mai ales peste munți, fără legătură—cel puțin dovedită—cu „dinastia“ Țării-Românești;

apoi aparițiunea „boierilor nemulțumiți“, a căror nemulțumire însă nu se știe totdeauna precis în ce constă.

Cu toată vigoarea dinastiei întemeiată de Basarab-cel-Mare totuși, chiar către sfârșitul veacului XIV, șirul pretendenților nenorocoși la tronul Țării Românești începe să turbure ordinea stabilită și ajutați de „boierii nemulțumiți“ să stânjenească până și domnia de covârșitoare însemnătate istorică a lui Mircea-cel-Bătrân.

Astfel, între 1394—1396, „un boier de neam domnesc“ ¹⁶⁵) „Vlad

163) Andreas Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae... cum Moldavia et Valahia*. I. pag. 127.

164)Vd. mai sus, pag. 50.

165) N. Iorga, *Istoria Românilor*, Manual pentru învățământul secundar.

Vornicul, poate unul din boierii lui Mircea¹⁶⁶⁾ se folosește de încurcăturile și de duplicitatea politicei ungaro-polone și, cu ajutorul Turcilor, ocupă vremelnic tronul Țării Românești. El silește pe Mircea să fugă la Brașov și să ceară ajutor Regelui Sigismund al Ungariei.

Nu se știe până acum cine este acest „boier de neam domnesc”, „rivalul de o clipă al lui Mircea”¹⁶⁷⁾. Ipotezele construite, în lipsă de documente, pentru a se da de rostul lui, sunt atât de variate și atât de divergente, încât nu mai prezintă mult interes. Personalitatea lui are însă, pentru studiul nostru, o însemnătate deosebită.

După toate aparențele, el este de obârșie oltenească, fiindcă în *Oltenia* își începe acțiunea — pe unde desigur că avea partizani, și sprijinitori — și tot prin *Oltenia*, pe la Severin, este adus de Turci spre a fi înscăunat. Dar ceva mai mult: Vlad se intitulează *Voevod al Basarabiei și Comitele Severinului* și se pare a fi fost recunoscut ca atare, cel puțin de Regele Poloniei, care — o spune Vlad însuși într'un hrisov pe care-l dă din Argeș la 2 Iunie 1396¹⁶⁸⁾ — i-a dăruit „mai deunăzi Voevodatul Basarabiei și domniile ce le avea în crăimea Ungariei”.

Dacă titlul de „*Voevod al Basarabiei*” și stăpânirea peste ținutul care justifica acest titlu, ar fi fost acordate numai de Regele Poloniei, ele n'ar fi avut o însemnătate deosebită. Dar sub același an, 1396, găsim confirmate titlurile lui Vlad, exact sub aceeași formă: *Voevodul Basarabiei și Comitele Severinului* și în documentele ungurești. În acest caz, lucrurile se schimbă, căci „în atare documente, se zice țara lui Basarab în *Oltenia*, în Valahia și de aci *Basarabia*, dar nu acea dincolo de Prut. Cearta scriitorilor se află în Pesty Frigyes I, pag. 271”¹⁶⁹⁾.

Mai târziu, prin 1473, Istoria înregistrează un alt pretendent bășărăbesc, al cărui nume propriu, individual, este *Laiotă* — *Laiotă Basarab* — pe care Ștefan-cel-Mare îl recrutează, probabil din Ardeal¹⁷⁰⁾ cu ocaziunea incursiunii sale acolo, în anii precedenți, pentru a-l opune lui Radu-cel-Frumos, în locul căruia îl și înscă-

¹⁶⁶⁾ Idem, *Chilia și Cetatea Albă*, pag. 65 și 66 — 67.

¹⁶⁷⁾ I. C. Filitti, *Archivele Olteniei*, No. 59 — 60, pag. 15.

¹⁶⁸⁾ Hașdeu, *Istoria Critică*, pag. 73.

¹⁶⁹⁾ At. Marienescu, *Țara Severinului sau Oltenia*, extras din An. Acad. Rom. pg. 34. Cf. N. Iorga, *Românii în câteva isvoare apusene*: „...țara lui Basarab pe malul Dunării.”. Rev. Istorică, VI, (1920) pag. 200.

¹⁷⁰⁾ N. Iorga, *Manualul p. curs secundar*, p. 118: „La Ardeal se opoșiau feciori de Domni...”

creștină. În lipsă de documente lămuritoare, istoricii, în cea mai bună parte, au admis că acest *Laiotă* Basarab ar fi tot una cu *Basarab fiul lui Dan II și tatăl lui Basarab Mlad*¹⁷¹⁾. Este însă mai probabil că *Basarab-cel Bătrân*, fiul lui Dan II¹⁷²⁾ a ocupat tronul o clipă și a murit în luptă cu Vlad Dracul, în aventuroasa domnie a căruia el a intervenit dușmănește, ucizând pe fiul și asociatul acestuia la domnie, *Mircea*, pe la 1443¹⁷³⁾. De aceea, după Vlad Dracul, vin la tron numai frații acestui Basarab: *Danciul* (1446 — 1449) — poate geamăn cu *Basarab*¹⁷⁴⁾, — și fratele său mai mic *Vladislav II* (1449 — 1456), el însuși lipsind însă din șir. Pe de altă parte, faptul că *Basarab Mlad* nu se intitulează totdeauna „fiul lui Basarab” nu este concludent pentru admiterea unei *impii dușmăanii împotriva tatălui său*, cum se afirmă¹⁷⁵⁾. Când îl pomenește, el vorbește de tatăl său cu evlavie, numindu-l „*Cel Bun*” = *доброго басараке коєкоде*¹⁷⁶⁾; iar într'un document din epoca de nesiguranță de la începutul domniei lui, el spune Brașovenilor: „*Am multă nădejde în Dumnezeu, că-mi va da Dumnezeu țara părintelui meu*”. Un fiu răsvrătit, care ar lupta împotriva tatălui său și ar căuta să-i smulgă cu rășboiu domnia, n'ar mai numi stăpânirea cucerită „*țara părintelui meu*”¹⁷⁷⁾. Și apoi, invocarea lui Dumnezeu întru sprijinul unei astfel de impietăți, ar constitui un atât de grozav sadism, încât ipoteza că *Laiotă Basarab, împotriva căruia luptă Basarab Mlad* ar fi fiul lui Dan II și deci tatăl lui *Basarab Mlad*, este inadmisibilă.

Dacă contemporanii admit, totuși, că *Laiotă este într'adevăr Basarab*, atunci filiațiunea lui trebuie căutată într'altă parte decât în descendența lui Dan II, cu care nu are, precum se vede, nicio legătură. Și, până când vor interveni documente incontestabile,

171) Idem, ibidem pag. 129: „Ca domn fu așezat *Basarab*, fiul lui *Dan*, care mai stăpânise trecător în Țara Românească și căruia i se zicea de obicei *Laiotă*”. Iar în notă: „numele... acesta vine de la Laiul (Negrul)”. — Cf. I. Bogdan, *Documente și Regeste*, pag. 75 și următoarele.

172) St. Nicolaescu, *Documente*, pag. 220.

173) St. Nicolaescu, *Documente*, notițe pag. 3, citație din leatopisetul sârbesc: „...ТОВРКЦИ... ПОСТАВИШЕ МИРЬЧЮ. НЫМДЕ БАСАРАБА И ГЛАВОВ ЕМОВ ОТСЕЧЕ”.

174) St. Nicolaescu, *Documente*, notița de la pag. 19: „Dan II într'un hrisov din 10 Septembrie, ne arată pe fiii săi întâiu născuți *Danciu* și *Basarab* (= *прже родни чне... ДАНЧЛА И БАСАРАБА*).

175) I. Bogdan, *Documente și Regeste*, pag. 87.

176) Ștefulescu, *Documente*, pag. 21.

177) I. Bogdan, *Documente și Regeste*, pag. 87.

care să impună o altă origină, socotim că nu este îndrăzneț ca atât *Vlad „voevodul Basarabiei”* cât și *Laiotă Basarab* de mai sus, cât și un *alt Laiotă Basarab* — care se găsește a fi, prin 1536 „fecior de Domn pe acolo” prin Ardeal și moare ucis la Fântâna-Țiganului, în luptă cu Radu-Vodă Paisie, a cărui domnie o întrerupsese pe timp de două luni — să fie considerați ca *Basarabești*, adică descendenți în linii minore ai lui Basarab-cel-Mare. Căci, cel puțin în ceea ce privește pe cei doi omonimi — *Laiotă* — numirea de *Basarab* pe care și-o alipesc este un *patronimic*.

În ceea ce privește pe „*boierii nemulțumiți*”, prima dată când ni se vorbește de ei este cu prilejul celei d'întâiu siluiri a ordinei de succesiune pe tronul *Ungro-Vlahiei*, prin înlăturarea și alungarea — dacă nu chiar uciderea — lui Dan I și înlocuirea lui cu Mircea-cel-Bătrân. Nu mult după aceasta, apare cel d'întâiu „pretendent” pe care-l înregistrează *Istoria Țării Românești*, în persoana lui *Vlad, Voevodul Basarabiei*.

Firește că măreția domniei lui Mircea-cel-Bătrân, judecată astăzi în rezultatele sale și văzută în perspectiva celor cinci veacuri și jumătate, cât este de atunci până la noi, ne ispitește să condamnăm „*acțiunea nepatriotică*” a boierilor „nemulțumiți” care, în grelele împrejurări de atunci, n'ar fi stat la îndoială să joace rolul de „coadă de topor”. Concepția politică a generațiunilor de atunci, însă, este cu totul diferită de aceea a generațiunilor de azi, în ceea ce privește directivele, interesele și obligațiunile patriotice și de aceea, înainte de a fi judecată și condamnată se cuvine a li înțeleasă.

Intr'adevăr, până la sfârșitul veacului XIV, nu trecuseră nici măcar 70 de ani de la „închinăciunea” boierilor olteni în fața lui Negru Vodă. Este chiar mai mult de cât probabil că, cu longevitatea caracteristică oamenilor din acele timpuri, trăiau încă, la suirea lui Mircea pe tronul Țării Românești, unii din acei boieri, care făcuseră sau asistaseră la actul de închinăciune. Nobilimea olteană nu avusese, deci, când să uite că țara lor luase ființă și se închegase în anumite condițiuni, într-o „*Băsărabie*”, în care își avea o existență și o individualitate deosebită, alături de aceea a „*Ungro-Vlahiei*” de unde le venise Marele Basarab.

Chiar primii Domni ai Țării Românești — inclusiv Mircea —

ca alimentaseră această conștiință a regionalismului oltenesc, prin titlaturile lor.

Intr'adevăr, atunci când raporturi politice mai bune cu Regele Ungariei nu aduceau sub stăpânirea lor decât numai „Țara Severinului” sau chiar numai *Celatea Severinului*; ei nu stau la cum-pănă să se intituleze stăpânitori ai „banatului de Severin”¹⁷⁸⁾, care însă, în concepția Regelui Ungariei se întindea până la râul Olt¹⁷⁹⁾. Boerii olteni se simțeau deci băsărăbești și câtuși de puțin un ungro-vlahi.

Pretențiunea, prin urmare, ca — cel puțin în chestiunile mari, cum erau: *orientarea politică a țării și succesiunea la tron* — să fie ascultați și ei, iar cuvântul cași interesul țării lor să fie pus în cum-pănă; nu poate fi socotită ca o pretențiune nici exagerată și nici cu atât mai mult, absurdă.

Căci trăsătura caracteristică a „politicei” boierilor olteni, în general și a Basarabeștilor în special — nedesmințită în toată durata istoriei lor — poate fi exprimată în trei puncte rezumative:

10) O dragoste nețărmurită de pământul, „moșia,” lor, pe care nu arareori o mărturisesc cu duioșie, legând numele, stăpânirea și grija pentru acest pământ de tot șirul moșilor și strămoșilor neamului lor¹⁸⁰⁾;

20) Un simț precis al demnității, dar și o conștiință justă a valorii și a forței reale, pe care o reprezentau, ei și țara lor, în cumpăna evenimentelor contemporane; și

30) O aversiune pronunțată pentru „aventură”. Ei n’au contundat niciodată curajul cu temeritatea și nici satisfacerea ambiției personale n’a fost niciodată și deniciunul din ei pusă înaintea interesului țării strămoșești. De aceea, cutoatecă în lupte s’au arătat bravi în toate împrejurările, „politica” lor cu vecinii a fost totdeauna prudentă și persistent-pacifică — când aceasta, bineînțeles, a stat în mâna lor.

Tot de aceea, în fața puterii covârșitoare a Turcilor — care însă niciodată n’au atacat pe Români fără să fi fost provocați — ei s’au

¹⁷⁸⁾ СѢВЕРИНСКОМЪ БАНТЕСЪ ІУНА. De aci probabil că vine și faptul că Bănia Craevski este tot una cu Bănia Olteniei.

¹⁷⁹⁾ „...conferimus... totam terram de Zevrino... usque ad fluvium Oltae...” din diploma lui Bela IV către Ioaniți.

¹⁸⁰⁾ Vezi inscripțiile de la Biserica Sf. Dumitru din Craiova și de la fântâna «Popova». mai sus, pag. 40 și 41.

plecat din primul moment, evitând, încă din vremea Sultanului Mahomet I, printr'un act de „închinăciune” — care nu compromite nimic și nu angajă la nimic — încălcarea și pârjolul „moșiei” lor. Călăuziți de această grijă pentru „moșie”, tot timpul, boierimea olteană și Basarabeștii — convinși în cele din urmă de loialitatea turcească și încrezători într'însa — au rămas credincioși prietenie cu Turcii, pe care nu odată i-a ajutat și de la care, la rândul lor, au primit însemnate și oportune ajutoare. Prin această conduită politică — pe cât se vede, cu totul diferită de aceea care se practică dincolo de Olt — ei s'au silit să prevină intrigile beglerbegilor dunăreni și consecințele, pentru țara lor, a acelor intrigi. Niciun Domn Basarabesc, de la Neagoe până la Constantin Brâncoveanu inclusiv, n'a purtat niciodată războiu cu Turcii — nici chiar atunci când Turcii i-au nedreptățit sau nu le-au satisfăcut cererile. Astfel, cel mai războinic dintre Domnii Basarabești de exemplu, *Radu Șerban*, care reacționează nemilos împotriva lui Gabriel Bathory când acesta îl atacă și-l face să fugă în Moldova; lasă totuși tronul și trece reșemnat în Austria, când Turcii îl înlocuesc cu Radu Mihnea. Cu toții, Basarabeștii și boerii olteni au avut convingerea și conștiința că peste voia Turcilor ei *singuri* nu pot trece și s'au ferit de a pune în câmpănă liniștea sau chiar existența „moșiei”, cu satisfacerea momentană a vreunei ambițiuni nesocotite și sterpe.

Pe de altă parte, rezultă din chiar desfășurarea evenimentelor — întrucât acestea se pot reconstitui — că înlăturarea de la tronul Ungro-Vlahiei a lui *Dan I*, în folosul fratelui sau *Mircea cel-Bătrân*, a fost opera unei conspirațiuni a „*curtenilor*” războinici, de care boierimea de dincoace de Olt a fost cu totul străină. Nu este de mirare, deci, că noua situațiune creiată astfel să fi dat loc la nemulțumiri în această boierime olteană, redusă în chipul acesta să primească stăpânitori necconsimțiți de ea și, pe deasupra, reprezentând o politică pe care ei n'o înțelegeau, n'o practicau și n'o admiteau. Nu trebuie să se uite nici un moment că atitudinea oarecum independentă a boierimei oltene era de explicat și prin aceea că, *până mult mai târziu după Mircea cel-Bătrân* chiar, unirea Olteniei cu Ungro Vlahia era o simplă *stare de fapt*, creiată chiar de ei și nu absolut statornică; că în afară de granițele țării — și uneori chiar în interiorul acestor granițe — nu era încă lămurită chestiunea dacă Oltenia făcea parte din Tara-Românească sau

din Ungaria¹⁸¹⁾ și că, până târziu, Regele Ungariei sau mai marii regatului făceau acte de guvernământ, dând porunci dregătorilor sau funcționarilor din raza acestui ținut sau confirmând proprietatea cumpărăturilor sau daniilor¹⁸²⁾. În aceste condițiuni, jignirea boierilor olteni, de către „curteni“ nu apare ca un act de oportunitate, la 1386.

Astfel, la cea d'întăiu siluire a procedului, socotit atunci normal în ceea ce privește succesiunea la tronul Ungro-Vlahiei, în mod fatal s'a produs o înfrățire a tuturilor intereselor lezate. Terenul a fost deci pregătit, chiar dela sfârșitul sec. XIV, ca atât *B. sarabeștii*, descendenți în linii minore ai lui Basarab-cel-Mare, eventual conștienți de origina și de drepturile lor la tron, după legile de atunci ale țării—cât și pretendenții nenorocoși, care își aveau obârșia în ramura domnitoare, să găsească înțelegere și sprijin în berimea olteană.

Și acest sprijin a fost real; dar și Basarabeștii au fost o *forță reală*, un adevărat „*neam ales*“. Puterea lor nu derivă din atențiunile domnești — *подарилъ властеман*, al lui Vladislav II sau Bănia și Vornicia «*кравельскн*» a lui Basarab Mlad.

Acestea erau mai degrabă semnele recunoașterii, de către respectivii Domni, a acestei puteri anterior existentă și de care desigur că ei se folosiseră pentru ocuparea tronului. Cel puțin reprezentantul familiei de la începutul sec. XV—*Neagoe* de la Craiova—eră atât de cunoscut, atât în țară cât și în afară, încât fiii săi, peste mai bine de o jumătate de veac, nu se fălesc atât nici cu demnitățile „*cravevski*“ cu care sunt investiți, nici cu situația lor de rude și *ascendenți ai Domnitorului Neagoe Vodă*; ci socotesc că

¹⁸¹⁾ Astfel în «*Viața Sf. Nicodim*» de Ștef. Ieromanachul, pag. 32—33, edit. + Iosif Bobulescu, din 1883, găsim: Batie, Împăratul Tătarilor s'au sculat cu mari oștiri... Și mergând întâiu asupra pământului Ungariei, s'au împărțit oștirile în tot pământul acela al Ungariei și al Banatului și al Ardealului și lovindu-se cu oștirile lui Vladislav Cratul Ungariei și al Banatului și al Ardealului și al Băniei Severinului...”

În Evanghelia lui Nicodim, scrisă la 1405 (adecă în timpul lui Mircea), se spune că a scris-o Popa Nicodim în *Tara Ungurească* = *написа попъ никодимъ на оугръсцки земя*. Ștefulescu *Tismana*, ed. I, pag. 60.

¹⁸²⁾ Sigismund al Ungariei acordă la 1420, libertatea cultului tuturilor celor din «*оугровлахинскон земя цю естъ басараеска*» Ștefulescu, *Tismana*, II pag. 157.

Aceleasi, la 1429, «confirmă mănăstirilor Vodița și Tismana stăpânire peste toate satele și moșiile ce au» în Țara Românească și în Serbia. Idem, ibidem pag. 159—160.

Iar la 1444, Ioan Corvin de Uniade, pe baza acestei diplome regale = *книга сьето-починица цара жигмунда* dă o «carte deschisă», cu enumerarea nominală a proprietăților confirmate, cu soluțiuni juridice și cu dăniile dela el, cași în orice hrisov domnesc. Idem ibidem, p. 162—168.

au un titlu destul de respectabil când se zice „fiii lui Neagoe și „m
la Craiova“¹⁸³⁾ = сѣнокъ жупана нѣгонъ. covăț

De aceea, însemnătatea istorică a „Caselor bănești“¹⁸⁴⁾ — cu
se numește clădirea de la sud de Sf. Dumitru — rezidă nu și fiu
mai în însușirea lor de ctitorie bășărăbească. „Casele bănești“ Tării
au fost martorele și locul de plecare al unor evenimente de Spre
covârșitor interes istoric, începând de pe la jumătatea sec. X privit
până cel puțin către sfârșitul sec. XVI. Intr'adevăr judecând de lui N
obiceciul timpului, când, în locul unui nume de familie, determin parte
rea persoanelor se făcea adeseori prin arătarea domiciliului le vrăjn
efectiv — Ana din Coiani, Marcea din Șitoaia, Radu dela Af moai
mați, Radu din Brâncoveni, etc. etc. — „casele bănești“ din Craio elatin
au servit de locuință nu numai lui Neagoe, ascendentul cunosco ierii
al Basarabeștilor porecliți în urmă „Craiovești“, ci și fiilor lor „soț
probabil și câtorva din generațiunile urmașilor lui. Astfel și b
trânul Barbu-banul, cel dintâiu банъ кралевскъ, a trăit și a locu
desigur în ele, și probabil că tot din ele a plecat la călugărie, c
tre sfârșitul îndelungatei sale vieți. Intr'adevăr, prin anii 1494—149
—cu toate onorurile speciale și excesive cu care fusese încărc la s
—el este cunoscut și peste granițele țării tot sub numele simpl oraș
și fără pretenții al tatălui său: Barbu din Craiova — ceeace ranc
semnează că aci locuia el efectiv. Bășărăbeștii duceau aci o viaț lie
princiară. Casa lor servea uneori de refugiu și garanția lor, drep
scut celor incercați de necazurile vremurilor și „băjenii“ de groaz prin
prigoanelor¹⁸⁵⁾. Un parc de vânătoare, cu cerbi, pe moșia lor Bu Dur
covăț, alipită domeniului Craiovei, întreținea, în timpurile oarecum lei-l
liniștite din această frământată epocă, prin destătările cinegetice mej
chiar, firea voinicească a puternicilor Bășărăbești și a prietenilor frat
—
rela

¹⁸³⁾ Vd. Inscripția de pe engolpionul de argint suflat cu aur, dăruit M-rei Tismana, pe la 1500, când erau deja în demnitățile de Mare Ban și Mare Vornic Kraleviski II, (Stefulescu, Tismana, pag. 91) și inscripția funerară de pe mormântul lui Vladislav II făcută între 1512—1521 (St. Nicolaescu, Documente, pag. 325) când fiul și nepotul lor Neagoe Vodă era pe tron

¹⁸⁴⁾ Astăzi aceste case, în forma lor din urmă — o modificare nesăbuită a unei frumoase construcțiuni Brâncovenești — sunt ocupate de Arhivele Statului.

¹⁸⁵⁾ Vd. mai sus, nota 133: «Unum reihe pro piscibus capiendis missum honore Barbwyl de Krayowa, propter refugium ad eundem habitum in avisationibus Thurcorum».

și „mosafirilor” lor. Ba, uneori, în parcul de vânătoare de la Bucovăț, pe lângă cerbi, se mai... „vânau” și domnitori incozoni¹⁸⁶).

De aci, din aceste case, a pornit Pârnu¹⁸⁷), Vornicul Cralevski și fiul său Neagoe, „cel numit Basarab”, spre treptele tronului Țării-Românești, pe care, în cele din urmă Neagoe le-a și urcat. Spre acest adăpost și-au îndreptat, în vremuri grele și de cumpănă, privirile și speranțele de ajutor și de mântuire: *Teodosie-Vodă*, fiul lui Neagoe Basarab, la 1521—1522¹⁸⁸), care se trage spre „cea parte” a Țării, fiindcă „de partea cealaltă” Țara e sfâșiata de vrăjmași; *Radu de la Afumați*, — ginerele lui Neagoe Basarab, după moartea acestuia, — care la 2 Ian. 1529, „văzând că tronul său se clatină și viața îi e în pericol, se hotărî să fugă la Olteni¹⁸⁹), la boierii ce-i erau credincioși”; dar pieri, ucis de propriii săi sfetnici, „soți a două vere primare”.

Rovinele.

Cu toată bogăția în evenimente de tot felul a vremurilor de la sfârșitul veacului XIV până la acela al veacului XVI, numele orașului Craiova nu apare, în documente sau relațiuni contemporane, legat decât de unul din aceste evenimente — celebra bătălie de la *Rovine*, din ziua de 10 Octomvrie 1394.

Strânsele relațiuni politice și pe alocurea înrudirea chiar între primii voievozi ai Țării-Românești și *țarii* sau *despoții* de peste Dunăre, ajunși acuma la mare nevoie din cauza cuceririi Peninsulei-Balkanice de către Turci, atâtă în voievozii noștri simțul primejdiilor viitoare și aduc la tron, în 1386, pe Mircea, în locul fratelui său Dan — pe care „curtenii” rășboinici nu l-au socotit — probabil — la înălțimea vremurilor de atunci. Dar tot aceste relațiuni, alianțe și conștiință a primejdiei aruncă pe Mircea în

¹⁸⁶) „...Vlad-Vintilă domnește neintrerupt, dela 1532 și până la 1535. El moare în Iunie 1537, zice-se, vânat de boeri la o vânătoare de cerbi, peste fluu lângă Craiova, la Bucovăț”. St. Nicolaescu, *Documente*, pag. 242.

¹⁸⁷) „Poate că și tatăl lui Neagoe Vodă, Pârnu, vornicul craiovescu, să fi fost pretendent la domnie, judecând după pasagiul din «Viața lui Nifon»...”. I. C. Filitti, *Craioveștii*, I c. pag. 226.

¹⁸⁸) I. Bogdan, *Relațiile țărilor Românești cu Brașovul*, pag. 160—162, datează o scrisoare din 1521, a lui Teodosie-Vodă, către Brașoveni în care el se plânge de vrăjmași. D-l I. C. Filitti, *Craioveștii*, I c. pag. 300 admite «Ianuarie 1522».

¹⁸⁹) St. Nicolaescu, *Documente* pag. 52—53.

vârtejul luptelor de rezistență organizată în N.-V. Peninsulei-Balcanice, de către *cnezii, țarii și despoții* Slavilor de la Sudul Dunării. Fie spre a „pedepsi” pe Mircea pentru participarea lui la Bătălia de pe „Câmpul Mierlelor”¹⁹⁰⁾; fie pentru a înscăuna pe rivărlul lui, pe Vlad „Voevodul Basarabiei”¹⁹¹⁾, despre care s'a vorbit mai sus¹⁹²⁾; *Baiazid* „Ildirim” (=Fulgerul) intră în Oltenia pe la Severin și apare, în căutarea lui Mircea, „*sotto la città di Craglievo*”¹⁹³⁾ în широка равнина срина = largă câmpie de la Rovină. Probabil că Mircea era mai de mult pe aci, ca să supravegheze și să înfrâneze veleitățile și eventual acțiunea disidentă a boerilor Olteni, pe care nu-i încântă prea mult dușmănia turcească și dintre care *Baiazid* recrutase pe Vlad, „Voevodul Basarabiei”. „La Rovine, lângă Craiova, s'a dat memorabila bătălie din 10 Octomvrie 1394 unde Mircea — după mărturii sârbești, bulgărești, bizantine, italienești-raguzane și românești — a învins pe *Baiazid*”¹⁹⁴⁾ „Și fu războiu mare cât se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgetelor” — zice cronicarul Moxa — „și mai pierdu *Baiazid* oastea lui cu totul iar pașii și voievozii pieriră toți. Așa de se vărsă sânge mult cât erau văile crunte. Deci se sperie *Baiazid* și fugi de trecu Dunărea”.

Să încercăm acum a stabili unde sunt anume, în jurul Craiovei, aceste glorioase *Rovine*.

De la Severin la Craiova erau în vechime două drumuri bătute: Unul, străvechiul drum despre care am mai vorbit mai sus¹⁹⁵⁾, pe valea Coșuștei, Motrului și Jiului, dar pe care — pentru considerațiuni strategice — nu credem că *Baiazid* s'ar fi angajat, văile fiind relativ strâmte și dealurile împădurite. Al doilea, este tot un drum vechiu, drum bătut, pe care îl găsim indicat în harta căpitanului austriac Friederich Schwantz, „lucrată între 1720 și 1722”¹⁹⁶⁾. Acest drum venea de la Cerneți peste șesul Podișului Mehedințean, străbătându-l în direcțiunea N.V.-S.E; se împreună

190) Păreră admisă de cei mai mulți istorici.

191) N. Iorga, *Istoria Românilor pentru popor*, pag. 87, Ed. III.

192) Vezi pag. 55-56.

193) Vezi mai sus, pag. 35.

194) D. Onciul, *Mircea cel Bătrân, cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui*, Edit. Acad. Rom. pag. 11, nota 18.

195) Vezi pag. 4, 6-7 și nota 10.

196) Ion C. Băcilă, *Oltenia sub Austriaci: un document cartografic*, *Arhivele Olteniei* No. 12, pag. 116.

cu „*drumul Diiului*“, care trecea pe la Sud de Radova și, sub acest din urmă nume, prin vadul de la *Vârâți* trecea Jiul, cam în dreptul *Secuiului* de azi. De aci apuca spre Nord, străbătând întinsul șes „широка равнина“ — 8 sau 9 Klm. de la satul *Preajba* la *Balta Verde* „срвина“ — și, strecurându-se printre mlaștini și albia Jiului, se termina cași acum, în marginea de Sud a vechii Craiove.

Acesta este singurul loc, „*sotto la cità di Craglievo*“, care întrunește absolut toate elementele necesare pentru a fi identificat cu glorioasele Rovine: *Câmpie întinsă, sub orașul Craiovei, pe un drum bălut al Severinului și lângă o baltă* — singura dintre toate bălțile din partea de Sud și de Vest a Craiovei, care n'are un nume propriu, ci se numește și astăzi, pur și simplu: *Baltă — Baltă Verde — Rovină*.

A doua fază, în desvoltarea Târgului Craiovei.

Până către sfârșitul veacului XV, *Craiova* nu pare să fi avut altă însemnătate decât aceea de centru exclusiv și străvechiu comercial, înzestrat cu un târg anual — o „Nedeie“ — care se începea din ziua praznicului *Adormirii Maicii Domnului* — al cărei „hram“ 197) se găsea lângă locul destinat târgului — și care ținea până la „*Sf. Maria-Mică*“.

Cine este cât-de-cât obișnuit cu întocmirea tradițională a bălciurilor anuale din Oltenia, recunoaște, dela prima aruncătură de ochi, locul nedeiei Craiovene, în aceste timpuri de demult: «*oborul*» în vâlceaua largă și plină de isvoare 198) din *Piața Elca* de azi, iar «*bolțile*» 199) așezate, după diferitele categorii de negoț, pe tot atâtea «*linii*», ca în toate târgurile orientale — la răscrucea din capătul apusean al străzii «*Madona-Dudu*» de astăzi — *Ulița Preceștii* de atunci 200).

Drumurile *mari*, care se întâlneau în această răspântie, erau: Din către Apus, *Drumul Cernelui* care intră în *Târg* prin Str. *Bucovățului* de astăzi, trecând pe la *Breasta—Crețești—Bucovăț—Coșuna* (azi *Mofleni*);

197) Храмы, biserică, templu, locaș de rugăciune.

198) Vezi mai sus, pag. 2 și notele 2, 3.

199) БОЛТА — prăvălie.

200) Vd. planul cel vechiu al Craiovei, planșa.

Drumurile Diului și Orevei, care, pentru a străbate străvechi și glorioasele *Rovine*, dela Sudul Craiovei, se împreunau într'un singur drum, ajungeau la târgul Craiovei prin actuala *Calea a Dăbăii* — *Str. Unirii* — *Str. Sf. Dumitru* — „*Oborul*” *Elca* (astăzi *Piața*).

Drumul Caracalului străbătea nisipurile de dincolo de fostă „*barieră Crucea-de-piatră*” și, prin actuala str. „13 Septembrie” și „*Capu' Podului*”, despre care vom vorbi imediat, cu *Drumul „Bucureștiului”*. Acesta venea din spre Răsărit, prin actualele străzi craiovene: *Calea Bucureștilor* — *Cuza Vodă* — *Alexandru Lahovari* și *Str. Lipscanilor*, intrând în „*Târg*” prin *str. Madona-Duca* de astăzi;

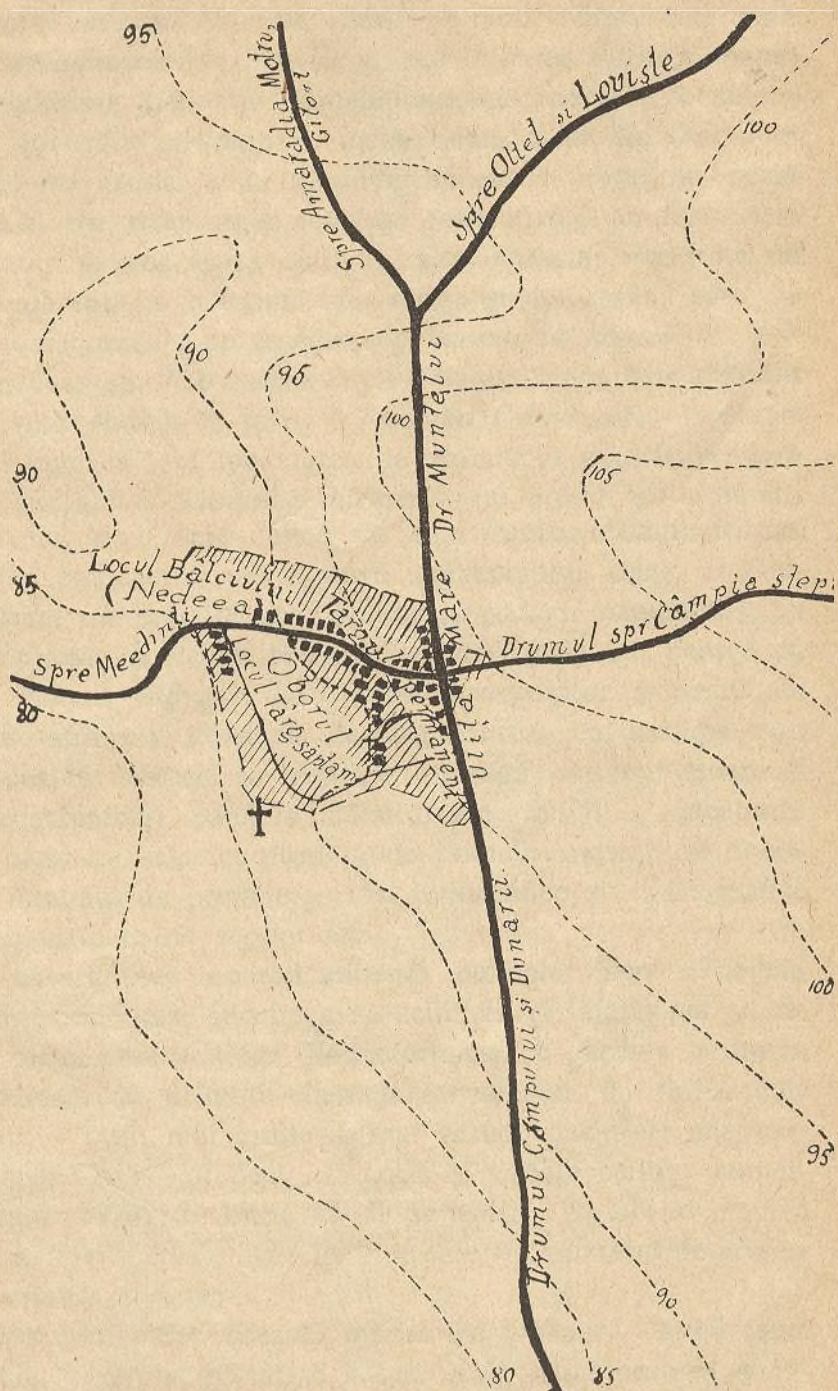
*Drumul Vâlcei*²⁰¹⁾ venea din către N.-E., tot pe acolo pe unde este și astăzi locul fostei „*bariere a Vâlcei*”, până în marginea sudică a podișului numit „*Brazda*” sau „*Brazda lui Novac*”. De aci se ținea spre Apus, pe aceiași margine sudică până când coborâ în țăgăniile din „*Valea Vlăiciei*”, unde se împreună cu „*Drumul Amărăzii*”, al cărei traseu era același cu cel de astăzi. Din „*Valea Vlăiciei*”, drumul comun urca prin *str. Unirii* și coborând prin *Str. Ion Maiorescu* de azi, intră drept în răspântia „*Târgului*”.

Cât timp *Craiova* s'a mărginit numai la îndeletniciri pur comerciale, ea n'a avut *cum* și *pentru ce* să depășească perimetrul pe care interesele sale comerciale i-l hotărâseră, poate, de veacuri și în care, fie neconvenabile forme de teren, fie destinațiuni și așezări anterioare, o delimitaseră efectiv.

Când însă, către sfârșitul veacului XV, *Vlad-Vodă Călugăru* acordă celor doi frați mai mari, *Barbul* și *Pârvul*, din neamul Bășărabesc, demnitățile extraordinare, create într'adins pentru dănsii de *Mare Ban КРАЛЕРСКИ* și *Mare Dvornic КРАЛЕРСКИ*²⁰²⁾; *Craiova* de

²⁰¹⁾ **Primul drum al Vâlcei.** El se apropia de vechiul târg al Craiovei urmând buza sudică a netedului podiș pe care se află «*Brazda lui Novac*», și de la care podișul moștenește numele pe care îl păstrează până astăzi. Tot prin acest ținut al «*Brazdei*» — la mică distanță (vre-o 600 m. numai) spre Apus — trecea cum trece și astăzi, drumul *Amărăzii*. Pe fiecare din aceste două drumuri s'au așezat, încă de timpuriu, hanuri pentru „conacul” călătorilor spre și dela târg, cum se obișnuiește absolut pe toate drumurile, unde satele învecinate sunt la distanță mai mare de târg (Hanul Chintescu, Hanul Doctorului, Hanul Stoica, etc.) Aceste două vechi așezări de pe «*Brazdă*» sunt nucleele a două din cele mai vechi mahalale ale Craiovei de astăzi: *Sf. Nicolae-Belivacă* și *Sf. Gheorghe-Nou*.

²⁰²⁾ După ce, cu mulți ani înainte, *Vladislav II.* (1447—1456) recunoscuse *Basarabeștilor* craioveni calitatea de a fi de neam domnesc = *РАСТЕАН — ПОДПРИША РАСТЕАН*; iar *Basarab-Cel-Tânăr* (Țepeluș) îi face, la 1480, «divaniți».

CRAIOVA până în sec. XV.

Târgul, Oborul și Nedeea.

vine un fel de *capitală minoră*, înzestrată cu o «*curte*» quasi-principiară și cu un «*divan*», împrejurul cărora începe să roiască boierimea din *tot cuprinsul Olteniei*. Rând-pe-rând, boieri cari până aci își păziseră conacele moșiilor lor și, cași *Neagoe «din Craiova»*, își luau drept nume distinctiv numele «*moșiei*», pe care o stăpânise neamul lor «*den strămoșie*»; încep poate chiar din veacul al XVI să-și dureze «*casă*» și în Craiova bănească, unde nu peste multă vreme își vor strămuta și «*curtea*» respectivă și unde, în cele din urmă, mulți se vor așeza definitiv. Era, aceasta, obișnuita de pretutindeni afluență a boierimei de sânge și de «*cin*», care se observă în toate orașele de reședință și numai în acestea.

Acuma, care au fost *anume* fețele boierești care, cele d'întăiu au venit și s'au stabilit în jurul «*Târgului Craiovean*» — devenit prin simplul fapt că eră localitatea de domiciliu a primului Ban КРАИВЕРКЫ, *Reședință a Banatului Olteniei* — nu putem ști și de altfel, nu este nici prea mare nevoie s'o știm. Pentru studiul nostru, este suficientă constatarea că în jurul străvechiului «*târg*» al *Craiovei* s'a format un brâu de mai întinse *gospodării* negustorești și de mari proprietăți și «*curți boierești*» — destul de lat, pentru ca aproape să izoleze «*târgul*» de ținutul înconjurător și destul de învăluitor, de strâns și de alipit de târg, pentru ca aproape să-l înăbușe. Această situație se menține, întreagă sau cu ușoare și neînsemnate schimbări, până la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, când ne este confirmată de primele indicațiuni documentare și ilustrată de primele lucrări topografice și chartografice cunoscute și de care ne servim aci.

Odată cu stărnirea acestei afluențe de boieri spre «*Târgul*» craiovean, în mod firesc începe a se schimba și înfățișarea și caracteristica pieței acestui târg. Negustorimea se găsește acum în fața unei numeroase și avute clientele *permanente*, cu necesitățile ei particulare — mult mai multe și mai variate decât ale clientelei flotante de până aci — și deci, cu nouă și variate cerințe comerciale, pe care «*Târgul*» urmă să le satisfacă. De aci și nevoia imperioasă a unei mărimi a lui: în întindere, în numărul de «*bolte*» și în «*feliurile de negoate*».

Neavând cum altfel, această mărire s'a început — după toate probabilitățile, în prima jumătate a sec. XVI, când puterea și influența Basarabeștilor craioveni ating primul lor apogeu, sub dom-

nia lui Neagoe-Basarab Voevod — printr'un fel de sciziparitate a pieței comerciale craiovene: *târgul permanent* — bolțile — și *ne deia anuală* au rămas pe loc, în cuprinsul vechei vetre a Craiovei iar «*oborul de vite*» și «*târgul de săptămână*» au fost scoase afară — peste zona mai-marilor proprietăți periferice și a curților boierești de la răsăritul acestei prime vetre,—unde au format «*Târgul-de-afară*».

Trei documente de la sfârșitul sec. XVIII ne arată — lămuriri unde a fost așezat acest târg și pentru ce anume s'a așezat acolo și nu în alt loc. Astfel:

«I. Caragea, prin anafora către Domnitor, din 1797, Iunie raportează că orașenii craioveni i-au dat jalbă, arătând că din vechime *târgul de vineri se făcea la foisorul cel vechiu, pe drumul Bucureștiului... la acel loc în care dau și ulițele mari și mici ale orașului...*»²⁰³⁾.

În timpurile anterioare cu mult anaforalei²⁰⁴⁾ citate mai sus «*Drumul Bucureștiului*» era singurul drum care se desfășura fără nici o piedică sau accident de teren, ținându-se tăra greș pe terasă netedă a unui podiș, care se înălța neconținut și pe nesimțite, până la poalele dealului Vâlcăneștilor din partea de răsărit a Craiovei. Acest podiș despărțea una de alta, către Nord și Sud, vâlcelele care accidentau pe toate celelalte drumuri, făcându-le nepotrivite pentru o așezare de târg. Partea din acest «*Drum al Bucureștiului*», care, în decursul sec. XVI și XVII a fost cutropită de întocmirea și desfășurarea «*Târgului de afară*», a fost în cele din urmă înglobată în raza orașului, astfel mărit în întindere. Ea s'a pavat mai întâi cu un «*pod*» de lemn după tehnica obișnuită a timpului și a primit numele de «*Ulița Precestei*»²⁰⁵⁾ — după numele străzii din vechiul Târg, a cărei prelungire era. Extremitatea răsăriteană a acestei nouă «*Ulițe a Precestei*» — unde pe la finele sec. XVIII s'a clădit și «*Biserica Târgului de afară*»²⁰⁶⁾ — păs-

²⁰³⁾ V. A. Ureche, *Ist. Românilor*, VII, 105. Arch. Stat. Cod. XXVIII, fila 448.

²⁰⁴⁾ *Anafora* = raport către Domn sau autoritate superioară (*avâ*, în sus).

²⁰⁵⁾ Vezi *Condica de embaticuri a Bisericii Hagii Enuși*. Inedit.

²⁰⁶⁾ Așa este numită, în «*pișania*» sa, pe care o dăm mai jos, *Biserica Hagii-Enuși*:

„Cu ajutorul sfintei și de viață făcătoare Troițe această sfântă biserică ce se numește *Târgu de afară*, unde se prăznuește și se cinstește hramul tuturor sfinților și al sfițului și marelui mucenic Pantelimon este zidită [din temelie de dumnealui Nicolae Ceaușescu] i de dumnealui jupân Dumitrache Sandulachie biv vel cluceru i de dumnealui jupân Ion Băcanu i de dum-

rează încă, până astăzi, numele popular de «Capu'-Podului».

Această deplasare a târgului-de-săptămână a avut drept rezultat, imediat și de cea mai mare însemnătate, o nouă trasare a rutelor drumurilor mari, care convergeau spre «Târgul Craiovei»:

Astfel, de «Drumul Bucureștiului» ne mai vorbesc și niște documente referitoare la fântânile din Craiova în sec. XVIII²⁰⁷). Aci însă, *Drumul Bucureștiului* nu mai este cel de mai sus: unde «se făcea târgul de vineri» și «în care dau și ulițele mari și mici ale orașului». Acum, vorbindu-se de aceste fântâni, se spune: că este... una, în Drumul Bucureștiului, în marginea Craiovei...; a doua, la Târgul de afară...; a treia, la Târgul din vale, lângă Sf. Arhanghel... (Pitacul). Iar «anafora din 1797» precizează că «la fântâna ce i zâc Prisăcuța, în marginea orașului, pe drumul Bucureștiului... trebuie să astupe mâncătura ce sau făcut lângă fântân(ă) și să-i fac(ă) pod și jghiab dregându-i și zidu fântâni; la fântâna ce este la târgu de afar—și pe care aceiași anaforă o numește câteva rânduri mai sus: fântâna «dela răscruci»—numai țările săi fac(ă) iar alt nu este stricat nimic; la fântâna din mahalaua Sfântului Arhanghel, aproape de răscrucile cu peștele trebuie să aducă să umple cu zob de cărămidă cât ține balta...» etc.²⁰⁸).

Intrucât locul de așezare al fântânii «ce-i zic Prisăcuța» se cunoaște bine de către Craioveni²⁰⁹), de oarece rămășițele zidăriei acesteia au dăinuit multă vreme sub același nume — *Prisaca* sau *Prisăcuța*, după numele izvorului din Dealul Vâlcăneștilor, de unde apa era adusă la aceste fântâni craiovene «pe olane» — re-

dealului jupân Mihai |Cojocariu i de dumnealui jupân Ion Săpunariu având ajutor și pe alți mahalagii cine cu ce le-au dat mâna de au ajutat și alți neguțitori spre... în veac se vor pomeni înfrunșându cu jugrăveli prin afară cât și pe dinăuntru precum se vede în zilele luminatului Domn Io Mihai Constantin Șutu Wd și cu blagoslovenia prea sfinții sale chir episcop Filaret săvârșindu-să în zilele prea sfinții sale părintelui episcop Nectarie la vârstă 7...»

Pe marginea lespezii, în dreapta:

„Având ajutor popa Vladul i jupan Matei Giurca“.

Jos, pe aceiași margine din dreapta, semnătura pietrarului: „Tănăsie“.

²⁰⁷) «Anaforă din 1797», Maiu 8, comunicată de d. T. G. Bulat, în *Arhivele Olteniei*, No. 4, pag. 375 și un «Pitac» (Poruncă domnească), din 22 Iunie 1797, în *Ist. Românilor de A. Urechiiă*, VII, 134.

²⁰⁸) *Arhivele Olteniei* No. 4, pag. 376 și 379.

²⁰⁹) În locul unde str. *Prisaca* dă în str. *Cuza Vodă*. Locurile diferite, unde erau fântânile numite în pitac și anaforă, sunt însemnate în schița noastră de plan al Vechiului Târg al Craiovei prin ●.

zultă că, de la «*Podul de piatră*»²¹⁰⁾ aflat ceva mai la Răsărit așezat î
«*Capu'-Podului*» de care am vorbit mai sus, «*Drumul Bucureștilor*»²¹¹⁾ arzindu
lui» s'a abătut mai către Nord. El trece acum pe la marginde-afară
orașului, prin locurile virane, care, peste puțin trebuia să fie co. Dr
cedate «*embaticarilor*» bisericeii Hagî-Enuși ca locuri de casă locurile
strecurându-se prin pământul Găneștilor, printre ctitoria acestor neștilor
dela Sf. Nicolae-Episcopie și casa lor părintească, căuta să se înboieri
preune, urmând linia cea mai scurtă, cu drumul ce mergea spși chiar
Amaradie și spre celălalt capăt al Țării — spre Severin. afară),

Insă aceste două din urmă drumuri, care până aci se întă. Di
neau — împreună cu *Drumul Vâlcei* — în valea numită, după
babil încă din sec. XIV, «*Valea Vlăiciei*»²¹¹⁾ și apucau, pentru pe poc
să meargă la *vechiul târg* al Craiovei, spre miază-zi, pe «*Ulu*»²¹²⁾ vâlcea
Mare a Târgului»²¹²⁾, au abătut și ele — după strămutarea tă s'a în
gului săptămânal, la *vechiul Drum al Bucureștiului* — pe un S'a cr
drum comun, deviat mai către Răsărit. Gospodării și dughene s'a al Vă
bat în

²¹⁰⁾ Condica de embaticuri Bis. Hagî-Enuși.

²¹¹⁾ Această „Vale“ cași întreaga viroagă ce se îndreaptă adâncindu-se
către Bis. Maica Precesta și către locul numit „La Șapte-fântâni“, a fo
de când se pomeneste, loc de așezare a sălașelor de țigani — întâiu, fireș
a țiganilor băsărăbești.

Pe vremea Domnului Vlad Inecatul (1530—1532), Basarabeștii care lu
seră armele împotriva domnitorului, susținând pe Moise-Vodă, socrul ban
lui Kraleviski Barbu II, au fost depcseđați „pentru hiclenie“ de averile lor
siliți să ia calea pribegiei. Averile confiscate ale acestor Băsărăbești pribeg
au fost date la doi partizani și favoriți ai Domnului: Moșia Craiovei, „Cra
iova întreagă — zice documentul — cu satele, sililele și țiganii, cu mor
bălți și vii“ au fost date lui Hamza, banul Jilski din Obislav (I. C. Filii
Anal. Olteniei No. 61—62, pag. 165); iar alte averi: moșii, bucate și săla
de țigani — printre care desigur și cele câteva sălașe din „Valea“ de lâng
Craiova — au fost date Vlăicii Clucerului. Dania făcută lui Hamza d
Obislav — cu toatecă Vlad-Inecatul hotărâse ca ea „preadalica să nu f
pentru că o lăsăm lui (adică lui Hamza) și de nimeni neatinsă“ — a fost to
tuși anulată mai târziu și moșia Craiovei a revenit Basarabeștilor. Dania fă
cută Vlăicii Clucerului, însă, pare să fi rămas definitivă; pentru că acesta
frații lui au avut prudența s'o dubleze cu hrșov de danie dela Vlad-Vintil
Voevod, în care Domnul declară toate aceste averi ca fiind răscumpărate de
Basarabești prin plata unor datorii către Turci, făcute de Basarabeștii surgh
nuți, dar pe care aceștia nu le achitaseră (St. Nicolaescu, Docum. Slavo-ro
mâne, pg. 238).

Numai așa se poate explica pomenirea tradițională în curs de veacu
a unui nume de stăpân, peste o bucată de pământ băsărăbesc, absolut făr
altă importanță și valoare, decât aceea de sălaș țigănesc la răspântie de dr
muri mari — căci „Valea Vlăiciei“ n'are o sută de metri, în cel mai lung
diametru al său.

²¹²⁾ Numită astăzi «*Strada Unirii*».

t de aşezat încetul-cu-încetul pe ambele margini ale drumului celui nou, urzindu-se astfel o nouă «*Uliță a târgului*»²¹³⁾ drept spre *Târgul-de-afară* și în naturală prelungire a Drumului Amărăzii.

Drumul acesta se întâlnea cu *noul Drum al Bucureștiului* pe locurile virane de la Apusul, Răsăritul și Sudul proprietății Găneștilor, care s'au populat mult mai târziu cu mari «curți» de boieri nou veniți sau de negustori înstăriți și care, până a se popula și chiar după aceea, a servit ca loc de «*obor*» pentru «*Târgul de afară*», de curând creat în Craiova.

Drumul Vâlcei, care nu mai avea ce căuta prin «*Valea Vlăiciei*» după creerea «*Târgului de afară*», a părăsit vechiul traseu de pe podișul de la *Sf. Gheorghe-Nou* de astăzi²¹⁴⁾ și coborând în vâlcea a cărei buză o urmase până aci spre Valea Vlăiciei, s'a îndreptat *direct* spre sud, către «*Oborul*» *Târgului-de-afară*. S'a creat astfel, în vecinătatea imediată a orașului, *un nou «Drum al Vâlcii»* care și-a păstrat timp de secole, după ce a fost înglobat în raza orașului, acest nume popular, până când a fost botezat cu numele pe care-l poartă astăzi de «*Bulevardul Carol I*».

Nucleul de «mahală» care se înfiripase pe «*Brazdă*», a lăncezit de atunci, până la sfârșitul sec. XIX, fără să dispară; dar, în schimb și din aceleași motive, a luat ființă, pe noul drum al Vâlcei, adică pe terasa dintre «*Valea Orbeților*» și «*Valea lui Opincă*» o nouă așezare negustorească, probabil tot cu han la drumul mare, a cărei dezvoltare trebuia mai târziu să formeze *mahalaua «Sf. Spiridon»* de astăzi.

Drumul Cernețului,²¹⁵⁾ devenit mai târziu al *Severinului*, coboră la început, de la Breasta pe malul drept al Jiiului prin Crețești—Bucovăț; trecea râul pe la *Coșuna* (azi *Moflem*), pentru ca, străbătând smârcurile Jiiului, să intre în târgul Craiovei prin partea de la Apus a lui.

După mutarea târgului la «*Drumul Bucureștiului*», *Drumul Cernețului* s'a mutat și el și a trecut Jiiul prin vadul de la *Cernele-Troaca*, scurtând astfel cu mult drumul până la târgul «de afară» al Craiovei, la care venea pe *Drumul Brestei* de astăzi, prin Va-

²¹³⁾ Strada «*Jules Michelet*» de azi, fostă «*Strada Sabinelor*».

²¹⁴⁾ Vd. nota 211, mai sus.

²¹⁵⁾ Vd. vechiul său traseu mai sus, pag. 65.

lea-Vlăiciei și prelungirea spre S. E. a Drumului Amărăzii, devenită apoi o nouă «*Uliță a Târgului*» de atunci.

Drumul Dunării care, la Nord de mlaștinele Jiului, unește într'un singur traseu «*Drumul Orevei*» (Bechetului) și «*Drumul Dîului*» (Calafatului), intra în vechiul «Târg» prin «*Ulița mare Târgului*» — astăzi str. Unirii. După instituirea «*Târgului de afară*» însă, «*Drumul Dunării*» l-a luat pe acesta drept țintă și, pentru a ajunge la el, s'a abătut, în imediata apropiere a Târgului, mai către Răsărit: prin stradele «*Gheorghe Chițu*» și «*Buzeștii*» de astăzi, până în «*Răscrucile cu peștele*»²¹⁶), unde se descarcă în mod firesc acest produs al bălților dunărene.

Pe această urzeală de drumuri nouă, de curând brăzdate prin câmpul și locurile virane din partea de Răsărit a vechiului «Târg» al Craiovei, s'a desfășurat — în decursul de veacuri, dela al XVI până la inclusiv începutul veacului XIX — Târgul *actual* al Craiovei, în a doua fază a dezvoltării sale. Toate prelungirile și devierile de drumuri mari, pe care le-am pomenit mai sus, au fost, la început, drumuri *exterioare* vechiului «Târg» al Craiovei, încheiate cu veacuri înainte în jurul vâlceleii «*Elca*». Pustii la început, ele și-au populat cu foarte mare greutate cele două laturi ca să-și poată da mai apoi numele oarecum urban, de «*ulițe*». Până târziu — în a doua jumătate a sec. XIX chiar — se întindeau, absolut în toate aceste «*ulițe*» nouă, imense locuri goale, unele îngrădite, iar cele mai multe libere; unele mai mult sau mai puțin cultivate — cele mai multe sterpe sau acoperite cu bălării. Iar între aceste «*ulițe*» și drumuri, când s'au croit, la început, distanțele erau atât de mari — căci erau atât de răsirate în toate direcțiunile — încât drumurile aveau toată asemănarea cu niște tentacule uriașe, care aspirau produsele de pe întreaga suprafață a Olteniei, canalizându-le apoi spre «*Târgul-de-afară*» al Craiovei.

În răstimp de trei veacuri — dela marele eveniment al instituirii Băniei «*Krilevski*», a cărei reședință urmă să fie, și până în prima jumătate a sec. XIX — Craiova a rămas aproape neclintită, în forma și întinderea pe care i le-au hotărât creerea și alăturarea, la vechiul târg din vâlceaua *Elca*, a unui târg «*de afară*». Aproape că toate transformările, îmbunătățirile și «*desvoltările*» realizate

²¹⁶) Anaforaua din 1747, Arch. Olt. No. 4, pg. 389.

în Craiova — cel puțin până către finele sec. XVII — au constat înlocuirea «*tarabelor*» pe care-și expuneau mărfurile lor, din vineri în Vineri, negustorii care-și aveau «boltele» în vechiul «târg», cu case și prăvălii statornice în locurile anume fixate, pe «liniile» târgului-de-afară, pentru fiecare *breaslă* de negustori și *isnaf* de meșteșugari.

«...Târgul de Vineri — ne spune un document de la finele secolului XVIII (1797)²¹⁷⁾ — se făcea la foșorul cel vechiu, în marginea orașului, pe drumul Bucureștiului. *De aceea s'au îndemnat mulți de au făcut prăvălii și case acolo, la acel loc în care dau și lițele mari și mici ale orașului...*».

Aproape toate clădirile și îmbunătățirile, deci, au avut — se poate spune — un caracter exclusiv comercial și n'au urmărit decât permanentizarea târgului de săptămână. Consecințele sunt foarte interesante :

Târgul permanent care, după cum s'a spus mai sus²¹⁸⁾, rămăsesse în vechea incintă, a Craiovei din prima fază, s'a întins până la sfârșitul secolului al XVIII în spre Răsărit, pe Drumul Bucureștiului, peste, în paguba și spre stânenirea *Târgului-de-afară*. În vremea lui Mavrogheni, strămtorarea se simte atât de mult încât... *ar fi vrut vameșii să-l mute mai la margine, sub cuvânt că fiind târgul afară de prăvălii*²¹⁹⁾, *i se pricinuește pagubă, căci ascund ascultorii jderii și vulpile ce le aduce de vânzare*²²⁰⁾.

În 1795 însă, «în vremea ciumei, fiind caimacam clucerul Galfoglu²²¹⁾, l-a mutat...», întâiu pentru scurtă vreme, în mahalaua Harșu²²²⁾.

O altă consecință a permanentizării *Târgului-de-afară* prin nouile — atunci — clădiri de «bolte» *statornice*, este crearea unor noi străzi — străzi «*de dos*» — paralele și la mică distanță de «*Ulița Precestei*» pe care se făcea târgul. Cu ușoare, rari și cu totul înămplătoare excepțiuni, aceste străzi care, până aproape către sfâr-

²¹⁷⁾ V. A. Ureche, Ist. Rom. VI 22, 30, VII 105.

²¹⁸⁾ vd. mai sus, pag. 68 nota 203.

²¹⁹⁾ Adică : făcându-se târgul în ușa prăvăliilor chiar.

²²⁰⁾ V. A. Urechia, Ist. Rom. VII 105.

²²¹⁾ Idem, ibidem VI 22.

²²²⁾ La 15 iunie 1797, Domnitorul încuviințează readucerea Târgului-de-afară la vechiul loc.

șitul sec. XIX erau indicate cu quasi—anonimatul: «*dosul Lipsoazilor*», «*dosul Brașovenilor*», «*dosul Cojocarilor*», al cismarilor, elstr. Urși-au păstrat până astăzi acest caracter al *dosului* de prăvălie: puțin jporți și împrejurări de fund de ogradă; cu magazii, șoproane, și dinmezi de lăzi goale, «rotile» pentru transportul mărfurilor la clienți al Craetc.²²³). Aceste străzi «de dos» erau și sunt și astăzi nelipsite și Si proape indispensabile «*liniilor*» de breslași — meșteșugari și nnoaște, gustori — din care se compune un târg mare. Aci staționau, guri s prima epocă a întocmirii lui, căruțele sau săniile clienților Târgulu ple str de afară, veniți pentru cumpărături; iar persistența lor până ale Tă este datorită nu numai nevoilor gospodărești ale negustorului, ci M unui obicei, cu sfințenie păstrat în târgurile de săptămână al Crai care a trecut oarecum în tradiție: clienții cari veneau de la di pe la tanțe mari, pentru cumpărături și numai pentru câteva ore, p mul « poseau aci cu vehiculele lor; dejugau sau deshămau «la poarta n venit i gustorului» și dau vitelor — legate de jug la capul proțapulu și mes sau la «codârla» căruței—câte puțin nutreț «să îmbuce și ele, pân roinea și-o face târgueala» clientul. liile de

La hanuri, trăgeau aproape numai acei cari «măneau» în tâ «*Ulișel* sau care aveau de cinstit «*adălmașul*» unei ataceri încheiate; că cație. încă din cea mai înaltă vechime, tocmai pe aceste străzi ca și târgulu punctele de afluență ale drumurilor mari, s'au așezat de p tec cu ferință hanurile de găzduire. Unele din acestea — foarte mult numai vaduri mult cercetate,—s'au păstrat până astăzi, cu curtea lor de al T dată neatinasă, mare cât o piață—imensă în raport cu fâșiile de p Apus, mânt, înghesuite, în care s'au fărâmițat proprietățile vecinătăților dărești

Prezența indispensabilă a străzii «de dos» se poate constata seriași și astăzi, după încă și mai multe veacuri de persistență, în str abia în dela²²⁴) întortochiată — așa cum era dealtul și târgul din Pia prăvăl «*Elca*» înainte de strămutarea târgului de săptămână pe «Drum curte Bucureștiului». Prin această «ulicioară» dosnică se comunică posibi

²²³) Sunt străzile de astăzi: Edgar Quinet; I. C. Brătianu, din str. Buzești spre I care, sărit; Cuza-Vodă, începând de la Palatul Justiției spre Răsărit. «*Capu*

Hanul Poroineanu, care se afla pe această stradă, având un șir lung deprăvălii Sfintin Ulița Precestei» de altă dată—Str. Al. Lahovari de azi—a fost înlocuit cu palatul Administra acelea ției Financiare de Dolj. bogat.

Tot din acest fel de străzi face parte și căpătâiul nordic al str. Buzești, până la inte secția cu str. I. C. Brătianu, cași actuala stradă Împăratul Traian, fostă Calea Târgului, d care se continua odinioară Drumul Caracalului, pe la Crucea de Piatră.

²²⁴) Stradela Pieții de astăzi. Tot stradă «de dos» era aci și actuala stradă Hurezul.

ca-zi direct, din Piața «Elca», unde fusese odinioară «*Oborul*», în etc. r. Unirii. Infățișarea actuală a acestei «ulicioare» — poate mai puțin justificabilă în sec. XX—este *aceiași*, cași cea din sec. XV răd din secolile care l-au precedat pe acesta, când vechiul «*Târg* nți, *Craiovei*», urzit împrejurul ei, erà aci în floare.

a- Străzile «*de dos*» sunt un foarte însemnat mijloc de a cu- ne- oaște, *astăzi*, dispozițiunea, forma și întinderea primelor *două lâr- înuri săptămânale* de altă dată, care au rămas apoi, succesiv, sim- lui-le străzi de «*Târg*» permanent, în urma celor cinci strămutări azi-le *Târgului-de-afară*, operate operate până acuma.

și Mulțumită clarității și amănunțimii cu care vechiul plan ²²⁵⁾ și al Craiovei, de care ne servim în special aci, redă icoana acestui oraș, lis-pe la mijlocul veacului XIX; putem spune în mod hătărât că *pri- po-nul «Târg-de-afară»* nu și-a întins—pe Drumul Bucureștiului, de- ne- venit în urmă «*Ulița Precestei*»,—linia breslelor sale de neguțatori lui- și meseriași, mai departe de *Bis. Sf. Ilie* spre Apus și hanul «*Po- înă-roineanu*» spre Răsărit. Cam până aci, aproape mai toate prăvă- liile de pe «*podul*» *Târgului* atingeau cu curțile lor gospodărești, ârg- «*Ulițele din dos*» respective, în care își aveau porțile de comuni- aci- cație. Până aci, negoțul erà absolut stăpân, nestânjenit, pe «*podul în- târgului*», nefiind întru nimic stingherit și neavând nici un ames- re- tec cu gospodăria personală a neguțătorului, care se făcea, toată, lte- numai în *dos*, sau la „*mahala*“.

ultă Tot ce trece peste aceste limite, atât spre Răsărit cât și spre pă- Apus, sunt *construcțiuni ulterioare de raport*, pe proprietăți gospo- or- dărești mai răsărite, în care unul sau mai mulți negustori ori me- ată- seriași, indiferend de breaslă, dar în deobște mai proaspeți și de ra- abia înfiripați, țineau *cu chirie*, de la proprietarul clădirei, câte o ața- prăvălioară cu *curte «de-a valma» în dos*. Această devălmășie, în nul- curte și în felurile de negoț, unde o nouă grupare pe bresle e im- și- posibilă, formează caracteristica acestor *prelungiri* ale noului Târg Ră- care, spre Răsărit ajunge, către sfârșitul secolului XVIII, până în «*Capu'-podului*», punând în valoare și «*embaticurile*» Bisericii *Toți i pe- Sfinții* (Hagi-Enuși); iar spre Apus se leagă cu vechiul Târg, prin tra- aceleași construcțiuni de raport, pe proprietățile relativ mari ale ter- bogătașilor sau instituțiunilor. din

²²⁵⁾ v. la început, pag. 2, nota 3.

În fine, un alt rezultat al strămutării *oborului și Târgului săptămânal* a fost **deplasarea vadului de mori**, în foarte strânsă legătură cu târgul de cereale, care s'a făcut — totdeauna cași astăzi — în «oborul» Târgului-de-afară.

Din străvechiul vad de mori al „Oborului” din Vâlceaua «Elca» și sec. XVIII primește și lasă moștenire clădirea de moară de str. Hurezului de astăzi, care se menține încă și azi în picioare bine-înțeles că cu altă destinațiune și întrebuințare. Urme de vechi *mori de cai* există și dincolo de Biserica «Maica Precista». Ele sunt însă nesigure, în ceea ce privește epoca activității lor primare și normale.

Când însă Târgul săptămânal este scos afară, cu «oborul» respectiv și devine «Târgul-de-afară», un nou vad de mori se formează în marginea răsăriteană de atunci a noului târg și obor. După cum morile din vecinătatea oborului de la Elca n'au dispărut, odată cu strămutarea acestuia, ci s'au menținut — unele până la sfârșitul sec. XVIII și începutul celui de al XIX; tot astfel din cel de al doilea vad, cel puțin patru mori²²⁶⁾ s'au menținut până pe la 1880 — unele răclădindu-se chiar din nou — cu toate că între timp, «Târgul-de-afară» se mutase de mult de aci, succesiv în alte două locuri²²⁷⁾, diferite și depărtate, unde se creiaseră, din aceeași cauză alte două vaduri de mori²²⁸⁾ — și cu toate că această margine a orașului, această «barieră», fusese de mult debordată de orașul în creștere.

Tot în această margine nouă a orașului s'a așezat și o altă breaslă de meseriași, strâns legată de oborul de cereale: «ulierii» — fabricanții de ulei — al căror «vad» a fost în Str. 13 Septembrie de astăzi. De urma predecesorilor lor, care trebuie să fi existat pe undeva, împrejurul oborului de la «Elca», n'am putut da. Când privește succesorii lor — aceștia nu mai există. Cu penultima cadă a sec. XIX, s'a stins definitiv și meșteșugul fabricațiunii uleiului în Craiova.

Din puținele indicațiuni documentare și maicuseamă din dis-

²²⁶⁾ Situate la începutul străzii Regele Ioanițiu de azi și la cele două extremități ale străzii Sofia Caneciu.

²²⁷⁾ În mahalaua Harșu, întâia oară, și apoi în mahalaua Postelnicu-Firu, unde este și astăzi.

²²⁸⁾ Despre acestea vom vorbi la locul cuvenit în Studiul mahalalelor Craiovei, care formează partea II a acestei lucrări.

săp-tribuțiunea târgului, în mod învederat *moștenită* de secolul XIX,
ă le-rezultă clar că «Târgul-de-afară» s'a întocmit de la început și s'a
istăzi-permanentizat apoi pe două linii perpendiculare și neegale, având
lca»,-întretăierea lor într'o mică piață, unde se afla un „*foișor al vame-*
e pe-ilor” și o *fântână*. Această piață unde aveau să se întâlnească
ire—-toate drumurile mari și mici ale orașului este punctul numit și
vechi-până astăzi „*Răscruciul-cel-mic*”, spre deosebire de întretăierea stra-
Ele-delor *Lipscani și Madona-Dudu cu str. Unirii* de azi, care, fiind
prime-în vechiul «Târg» al Craiovei, populat și împodobit cu mari clă-
diri și «bolte», și-a păstrat numirea de «*Răscruciul-cel-mare*». Pe
prul»-aceste linii ale târgului erau înșirate «boltele» cele noi ale nou-
e for-lui *Târg-de-afară*, moștenitoare ale «*platurilor*»²²⁹) inițiale, ocupate la
Și,-început de «tarabele» negustorilor, așezați fiecare, după vechime,
dis-pe locul hotărât «*isnafului*» sau *breslei* din care făceau parte.

le —Dându-se sfințenia cu care, în lumea negustorească de odi-
el și-nioară se păstrau obiceiurile și tradițiunea, se poate spune fără
ținut-teamă de exagerare, că ultima generațiune craioveană a sec. XIX
e că,a putut încă vedea „*Târgul*” sub aceiași înfățișare pe care a îm-
esiv-brăcat-o de la întemeierea sa și măicuseamă de la permanentiza-
din-rea sa, în coprinsul târgului săptămânal, numit la început „*Târ-*
gul de afară”.

astăDela fântâna «*Prisaca*», aflată în capul stradei *Prisăcuța* de
dată,azi, «*Drumul Bucureștiului*» intră în oraș. Cum aci era punctul
de întâlnire între două drumuri mari: acela al Bucureștiului, pe
altă-care eră așezat târgul, și acela al Vâlcii, sectorul acesta al ora-
i —șului, coprins între capătul răsăritean al stradei I. C. Brătianu, Bu-
brie-levardul Carol I și Cuza-Vodă, era locul hanurilor mari și mici,
t pe-al meșteșugarilor sgomotoși, dar foarte tolositori populației flotante
Cât-de țărani, veniți pentru cumpărături „la târg”: căldărarii și pot-
de-covarii. Din aceste hanuri a mai rămas curtea doar a unuia sin-
ule-gur în str. Cuza-Vodă No. 1. Un al doilea han a durat până către
dis-sfârșitul secolului trecut, sub numele de hanul „lui Poroineanu”,
când s'a dărâmat; pe locul său se ridică astăzi palatul Adminis-
trației Financiare.

ti alePe aci se intră de asemenea în „târg”.

care229) Cuvântul german este poate o moștenire a primei ocupațiuni a Olteniei de către
Austriaci, la începutul sec. XVIII.

XIX Atât actuala stradă „de dos“ I. C. Brătianu cât și strada calta sa Dacia, dela Apusul Ad-ției Financiare duceau drept în locul desingrijea tinat pentru „piață“, adică pentru vânzarea alimentelor. Măcelăriile răța și erau instalate pe locul viran coprins între stradele : I. C. Brătianu lig de s Edgard Quinet (fostă «Plăpumarilor» și botezată apoi, de răposatu lei, cur Fontanin, a „copertarilor“) și strada Buzești de astăzi.²³⁰⁾ Mai în vale lumea spre Sf. Arhangheli, în fața hotelului Stăncescu, erau pescăriile ducea (răscrucile de pește), iar pe strada de legătură între cele două ocupații piețe,—ca în orice piață—un șir întreg de prăvălioare adăpostind Că inevitabilele cârciumi, pe dispăruții astăzi bragagii, vânzători de za sau „ta haricale turcești, cum și pe opincari și lumânărari, așezați fiecare de alta, în grupuri, „la locul lor“.²³¹⁾ Până către sfârșitul veacului trecut Su acum 50—55 de ani, diversele puncte ale „târgului“ nu erau pre în strac cizate cu strada și numărul casei, ci cu numele grupului de meș lamale teșugari sau negustori cari ocupau acel punct. Se zicea de pildă rind fer „în cojocari“, „în boangii“, „în lumânărari“, etc. lăsată i

XIX Intre „Răscruciul mic“ și „Hanul Poroineanu“ se întindeau așeza p boangii, cojocarii și cismarii „groși“, pe actuala stradă „Al La numai hovari“. Spânzurate pe cue bătute în ușă, sau atârinate de niște To brațe mobile de lemn, care se puteau întinde spre drum sau în merțulu crucișa în pervazul ușii, „cănurile“ cu răbojurile lor știrbe dau o —în af culoare veselă sectorului ocupat de boangii. ca : bu

După aceștia veneau prăvăliile „ilicarilor“, cari vindeau „min- De tene“ vătuite și „ilice“. Prăvăliile acestora, ca și ale cojocarilor dei „U „groși“, cu cari se înveciau, erau ocupate cu un pat larg că unde s aproape toată prăvălia și lăsând numai un loc de trecere în drept- «lucrau tul ușii. Aci lucrau „băeții“, sub supravegherea stăpânului sau a jocarii „calfelor“, și în admirația „ucenicilor“, angajați fără leafă, ci nu de und mai „pe pricopseală“. gospod

Și lucrau „băeții“!...

Toată ziua stând locului, „grecește“, adică cu picioarele în- și-aduc colăcite sub dânsii, ei mânuiau acul și foarfeca cu pricepere și cu proape răbdare, în tăcere și stăpâniți fiecare de gândurile lui. Vara se iau să sculau odată cu ziua și se opreau din lucru când nu mai vedeau, paturi căci vara nu se lucra la „lambă“, începând dela Sf. Gheorghe o adev înaintea. „Coptul coarnelor“ aducea cu el „sărbătoarea lămpii“:

²³⁰⁾ Unde s'a clădit mai târziu casa „Sescioreanu“, dărmată azi.

²³¹⁾ Vezi schița de distribuție a Târgului, planșa.

la alta sau cel mai în vârstă dintre calfe, dacă erau mai mulți, se îngrijea de cu ziua să dea lampa jos din pod și după ce o culeșea și „o regula“, s'o anine, spânzurată de tavan, printr'un câr-
g de sârmă groasă. O coroană de flori se așeza deasupra căciu-
lei, cum se zicea atunci *abal-jour*-ului, și... în seara aceea toată
umea mîncă mai bine și eră mai veselă, căci în definitiv se pro-
ucea o schimbare în monotonia vieții de zilnică și sedentară o-
cupațiune.

Când se așezau la masă, lucrătorii găseau alături de strachină
sau „taier“ și câte o mînușiță de... fructe : erau... „coarne“. Nu
de alta, dar ca să nu uite... „lamba“.

Sub fereastra largă cât lățimea prăvăliei—, se întindea afară
în stradă „*taraba*“. Aceasta era un fel de masă lată, prinsă în ba-
male chiar de tocul ferestrei și noaptea se ridică în sus, acope-
rind fereastra, căreia îi servea de „oblon“; iar ziua „*taraba*“ era
lăsată în jos, ca o prelungire a patului spre stradă. „Jupânul“ își
așeza pe dânsa marfa lucrată „pentru de gata“, lăsând în rafturi
numai pe cea făcută „de porunceală“.

Toată această parte a «*Târgului*» era consacrată exclusiv co-
merțului intern și avea de clienți și de furnizori ai materiei prime
—în afară de cele câteva lucruri care nu se puteau găsi în țară
ca : bumbac, alămuri, nasturi «fierărie subțire», — pe țărani.

Dela „Răscruciul cel mic“ spre apus, până la întretăierea stra-
dei „Unirei“ de astăzi cu stradele „Lipscani“ și „Madona-Dudu“,
unde se forma „Răscruciul cel mare“, era linia negustorilor care
„lucrau“ și cu străinătatea. Aci se întindeau : „bogasierii“²³²⁾ sau co-
locarii „subțiri“, „brașovenii“ cari aduceau din Sibiu și apoi din Brașov,
de unde le venea și numele breslei lor, aproape toată marfa necesară
gospodinilor și gospodarilor de la țară, și în fine „Lipscanii“, cari
și aduceau mărfurile lor de lux „din lăuntru“. Aci „tarabele“ a-
proape dispăreau; în schimb, însă, probele de mărfuri, cari trebu-
iau să facă momeala mușterilor, se așezau în fața prăvăliei, pe
paturi improvizate. Obloanele și fața prăvăliei în întregime erau
o adevărată expoziție de cele mai variate mărturi, căci clienții, cei

²³²⁾ Se numeau astlei de la «*bogasiu*», un fel de ștolă bătută, lustruită și colorată fru-
mos numai pe o față, din care se făceau scurteicile cu mânecile largi și cu gulerul și «re-
verurile» îmblănite cu vulpe sau dver.

mai mulți de la țară, nu se abăteau să cumpere până nu vedea expus un exemplar din marfa de care aveau nevoie.

Aci, mai mult decât „în cojocari“, se simțea nevoia unor care să cheme pe mușterii și, când vre-unul din aceștia rădă singuratec pe acolo, auzea din toate părțile: „Dar ce vrei să prietine? „Ascultă, neică, ce-ți trebuie?“ și chemătorii mergeau până a-l trage chiar de mânecă.

Comerțul exterior, ai căruia reprezentanți erau între alții și «casierii», «lipsanii» și «marghitanii» din «Târgul» Craiovei, a fost foarte de timpuriu cât se poate de dezvoltat, în toată Oltenia. El nu consista însă numai în aceste «manufacturi», importate și auto-puse la dispoziția publicului de către negustori. Și nici chiar toate «manufacturile», consumate pe piața și în orașul Craiovei, nu erau aduse numai de negustori. Boierii, Domnii Țării chiar, cași după înmenii înstăriți din popor, «lucrau» direct cu autoritățile și casele comerciale din afară—atât pentru «manufacturile» de care aveau trebuință, cât și pentru satisfacerea celor mai diferite și chiar ci date nevoi. Un oarecare sentimentalism, împins uneori până la imitate, învăluia raporturile noastre externe, în acele timpuri patriarhale. „Soltuzul și cei 12 pângari“ ai Brașovului de pildă, nu sunt pentru Domnii Țării Românești numai o simplă autoritate regională, oficială, cu atribuțiuni bine definite în stat; ci mai mult niș „prietenii și buni vecini“, pe care Domnul îi dojenește uneori pârîntește, îi amenință cu naive represalii, deși îi poștește și la nuntă copiilor săi, sau îi roagă să-i îngrijească de buna executare a comenzilor de interes personal, făcute de el la meșteșugarii din orașle cere să se intereseze de vânzarea cu preț bun a „mărfii“, pe care Măria Sa a trimis-o pentru desfacere în târgul Brașovului sau le dă chiar și adevărate solii politice de îndeplinit.

²⁵³⁾ «S'au găsit în țara noastră foarte multe monete de la toți împărații care au urmat lui Aurelian până la Constantin cel Mare și apoi, de la urmașii acestuia, până la căderea Imperiului Roman de Apus; și este interesant de constatat că majoritatea acestor monete s'au găsit în regiunea Olteană a Dunării». Aceasta dovedește «că legăturile comerciale, între țara noastră și imperiu, n'au încetat după retragerea legiunilor . . . Iar pentru păstrarea acestor relații, Oltenia a avut o importanță deosebită». C. Moisil. *Din numismatica Olteniei*. Arhivele Olteniei, No. 6 pag. 87.

Studiul tezaurilor oltene descoperite în această regiune «mai arată și cât de mare circulațiune aveau monetele românești, în a doua jumătate a sec. XIV precum și legăturile comerciale interne cu Bulgaria și Ungaria, legături ce se făceau pe teritoriul Olteniei. În acelaș timp ele ne dau puțința să constatăm marea importanță economică ce o avea atunci Oltenia . . .». Idem, idem, pag. 90.

Si tot ca Domnul Țării²³⁴), înțelegeau raporturile noastre externe și boierii — mai cu seamă *cocoanele* — precum și negustorii mai mari și mai înstăriți. Pe lângă mărfurile numite azi «coloniale» și pe lângă produsele industriale de tot felul — chiar și multe din acestea procurate din Occidentul îndepărtat de către casele de comerț din Brașov și Sibiu: dela Louvain, Ypres, Danzig, Lipsca, Veneția, etc. — boierii și cocoanele comandau acestor case și ce nu ți-ar da prin gând.²³⁵) Căci între clienți și patronii caselor de comerț de peste munți erau aceleași relațiuni sentimentale, până la intimitate, pe care le-am observat între Domn și autocritățile Brașovului și ale Sibiului.

Dar de acest fel de raporturi comerciale, cu caracter personal, cași de comerțul de import-export cu produsele moșiilor, care, după întocmirea socială a vremilor de atunci, erau mai toate în stăpânirea Boierimei și în stăpânirea Domnului, — care numea Țara-

²³⁴) Vezi Documente și regeste, privitoare la relațiile Țarei Românești cu Brașovul și Ungaria, în sec. XV și XVII, de Ión Bogdan, Buc. 1902.

Culegerea conține o multime de exemple sub acest raport. Astfel, aproape în toate aceste documente, formula de adresă este: «Io... (cutare)..., voevod și domn... serie domnia-mea tuturor Sibiilor (No. XXII, pag. 27) sau Brașovenilor mari și mici, multă sănătate ca unor frați ai mei; sau: «oaspeților și prietenilor domniei mele, mari și mici». Vlad Dracul, către Părgarii (Bürger) Brașovului: «Și apoi vă rog: am niște cară acolo, pe care am zis să mi le facă; dați-le zor pentru ele și osteniți-vă pentru mine și mi le aduceți până la Cohalm» (pag. 36 No. XXX). Sau: Dumnezeu mi-a dăruit să am într'aceste zile o bucurie în adâncu inimii mele și să fiu socru... Deci vă rog pe Domnia-Voastră (adecă pe județul și pe părgarii Brașovului) ca pe niște prieteni ai noștri să veniți și Domnia Voastră... să fiți și Domnia Voastră împreună cu noi la această veselie ce ni s'a dăruit de Dumnezeu...» (pag. 188, No. CLXXXIII).

²³⁵) În *Scrisori de boieri și negustori*, de N. Iorga, Buc. 1906, sunt o serie de astfel de comande. Așa: Barbu Știrbei cere Casei de Comerț Hagî Pop, din Sibiu «o cutie piluri de curetenie, ce să numesc piluri de Francă-furtă, să le facă la apătecărie, că iar mă cearcă neputința ce am» 1782, Craiova, (la pag. 8). Dumitrana Știrboița scrie: «Miliortu, cățelu care mi l-ai trimis în trecut aș murit; care mare englengea și petrecere dău vreme făceam cu dânsul»; și apoi: «Să-mi gătiți un cățeluș, după cum era Miliortu, ca să-m fac cu dânsul puținică englengea, pentru trecere de vreme; numai să fie după cum era Miliortu, ei-lăbiu» (pag. 9).

La 28 Iulie 1810, Calinca Știrboița cere: «Să pui să-mi facă și mie o perucă;... cele ce le-i trimis coconi Marghioliții mi-au plăcut fapturn dar amestecul părului nu mi-au plăcut». Apoi, la 18 August: «N'au fost (peruca) după cum am scris eu, că ai grămădit păr foarte mult... iaste o bajocură prea mare... să face capu cât o baniță... Toată peruca să fie 50 dramuri, cu scufă cu tot... fiindcă aciastă modă iaste după cum purtăm... mai lărguliță cu o jumătate de dejet» (pag. 50—1).

Const. Brăiloiu cere, tot pe atunci «... (fiindcă mamuzelu Zinca Văcărescu are mare plăcere la câini mici de tot, cu păr mare de care au damele cele mari pe lângă dânsule)... un câine mic, flocos, care să să poată a-l avea în mâini... Mamuzela Zinca, flica dum. Vist. Ștefan Văcărescu» (pag. 49—50). D. Știrboița, la 1783, cere pantofi, cu indicația mărimii: «să fie pe picioru coconi Păunicăi» (pag. 8).

Românească: «*Tara Domniei-Mele*»—nu ne ocupăm aici de ce dar stat
 în treacăt, fiindcă el nu se făcea *prin târg*. Acest fel de comerț ex
 terior ne indică, într'adevăr, nivelul belșugului și deci posibilității
 materiale de *urbanizare* a Craiovei, precum și influențele și con
 dițiunile în care această urbanizare se făcea încetul cu încetul
 între *Târgul* Craiovei însă și lumea comercială din afara granițelor
 nu existau raporturi decât numai prin vânzătorii «*cu mărunțeaua*»
 —lipscani, bogasieri, marghitani, brașoveni, argintari (giuvaergii
 și—dela o vreme—băcani și spițeri. Mărfurile aduse de aceștia de
 dincolo de granițele țării, fie prin intermediul «*Companiștilor*»²³⁶
 fie direct de la casele comerciale străine²³⁷), erau—pe lângă câteva
 cum am zice astăzi: „delicatese“ comestibile—în deobște nenu
 mărate specii de *obiecte fabricate*, care satisfăceau—unele—nevo
 reale și gospodărești²³⁸) altele—mai ales—cerințele unei «*mode*»
 mult mai statornică decât *moda* de astăzi²³⁹). Această «*modă*»
 mulțumită spiritului de imitație, își croia—prin oraș—drum înce

²³⁶) Erau aceștia un fel de negustori orientali internaționali mai întâi *greci*, ase
 zati la noi în principate încă de prin sec. XVI și XVII și făcând pe atunci un fel de comerț
 ambulant cu mărfuri orientale «pe care le desfăceau pela boieri, mergând din casă în casă
 ca la Constantinopol, prin seraiurile puternicilor, sau pe care le expuneau în prăvăliile de pe
 la hanuri...» Mai târziu, după ce Gheorghe Rákózi principele Ardealului «le dădu un privilegiu,
 făcând din ei o *Companie*, care-și avea birul ei hotărît, cîrmuirea ei deosebită prin dre
 gători aleși... ramurile Companiei grecești se tot înmulțiră; pe lângă Greci, Bulgarii, Sârbii
 Armenii de la început — negustori trecuți prin Tara Românească, unde ni învățaseră limba
 — se adăoseră de la o bucată de vreme Români de dincolo sau de dincoace... «*N. Iorga, Ne*
 goțul și meșteșugurile în trecutul românesc, pag. 118.

²³⁷) Astfel... 1789 Ioan Albulescu din Craiova, trimite o scrisoare de negoț la Veneția
 N. Iorga, *Scrisori de boieri și negustori*, pag. 83.

²³⁸) «14 April 1779. Zamfir Hagi Gheorghe cere: cuișoare, șofran de Beci, ață albă de
 Sibiu, una carte cu hambac latinesc, ciapsă copili cei mic d'un an, mânusi coconi Anițăi Pi
 lăresei, de piele roșe închise, una păreche deto de ibrișim, 1 tenechea tabac violet, una pă
 reche foarfeci de berbieri, basmale albastre, pantofi cu călărâmi». N. Iorga, *Scrisori de boieri*
și negustori, pag. 81.

Sau, în altă parte: tipsii în corânnuri, taere în corânnuri, păpușele de zahără pișcat, pesi
 metă de Brașov linte de zupă, corăde de torăce la bumbac, tabac violet bun, cu mirose, cuțita
 de Sibii. *Idem, ibidem*.

²³⁹) Astfel: Ion Albulescu cere: «20 răf[i] creditor sângepiu, 20 răfi creditor albastru,
 1 bucat[ă] parcal asemenea, 1 tuțun strămlu de ață, camerhol de cusut 50 sucitur[ă] albă».
 Iorga, *Scrisori*, pag. 85.

Feruci care se comandă nu după «jurnal» ci după confecțiuni executate anterior și care,
 plăcute de client, sunt luate ca model. Peruchierul din Sibiu își menține faima și clientela ani
 în sir. *Idem, ibidem*, pag. 54 No. 329.

Apoi:

«un boier cere... șase rogojioare de masă, de care pun tipsii pă dânsule...» *Idem, ibidem*
 pag. 28 No. 138.

cât dar statornic, în masele adânci ale poporului, spre paguba netăgăduită a industriei naționale sau chiar și casnice²⁴⁰).

Târgul-de-afară și după el, *târgul statornic* al Craiovei au fost, până aproape în zilele noastre, instrumente ale comerțului interior, în mod aproape exclusiv ale comerțului între țaran și negustorul dela oraș. Produsele agricole, aduse la vânzare de țaran, cu carul și boii lui; vitele, crescute de el pe bățatură, erau schimbate la târg cu produse de ale micii industrii indigene și cu «*mărjuri de boltă*» în mare parte aduse «*din lăuntru*» cum am văzut mai sus²⁴¹).

Industriile comercializate, de o extensiune mai mare, erau foarte mult reduse ca varietăți și număr; și puține din ele — în primul rând *tăbăcăria* — deserveau și comerțul exterior. Celelalte, ca *morăritul*, *culierii*, deserveau mai toate nevoile comerțului interior și local — ca și industriile *mici* ale cojocarilor, căciularilor, opincarilor, cismarilor «groși», ceaprazarilor, boiangiilor, potcovaților, căldărarilor, tinichigiuilor, căruțașilor etc., care completau sau îndestulau gospodăriile, cu ceea ce nu putea sau nu ajungea să facă *industria casnică*. Și, pe când în comerțul *en gros* («*loptangii*»), interveniseră și elemente din afară de graniță — mai cu seamă macedoneni, greci și bulgarii, așa ziși «*companiști*» — în comerțul

«butcă, măcar să fie puțințel purtată... numai să fie *naimodu* (noutate, modă nouă)... și să nu fie la altul asemenea...»

«...Măria Sa Vod(ă) vine curând aici, la Craiova» și Postelnicul Hagî *Stan Jianu* cere: «...de 24 persoane un aufsați de zahăr cu tot felul de figuri, precum era și cele ce le-ai trimis la nunta fîmuen Ghiță...; un *naimod* ce-m spus[e] nepotu că obișnuesc la masa domnilor, de zahăr, ca o dumberav[ă] și cu jigăni cum obișnuesc de le fac și de argint pentru podoaba mesei...

Serisoarea este foarte interesantă prin aceste dibuiri și neîndemănătice și naive în domeniul capriciilor *Modei*, pe la 1787: «două pomușori... cum ai trimis și la nunta lui Ghiță...; două armăsari... ca cei negri ai clucerului Stirbei... cu câți bani se pot cumpăra o păreche de lamuri cum au fost ale Caimacamului Șufu... Aș vrea și vreun lucru rarit, măcar și de treizeci de galbeni, numai nu știu... doaoă sfesnice de argint cu mucările lor; știu că are vară-mea... lumânări albe, mici ca de cele de său... *naimod*, ce-mi spuse nepotu Ianache că obișnuesc... etc. etc.

Idem, ibidem pag. 13—14, No. 59, din 14 April 1787.

²⁴⁰ Apar pe piață pânzeturile estene și colorate (*stamba*, importată de neguțătorii companiști macedo-greci, de unde—odată cu marfa—a venit și numele *σταμπη*, deriv. din ital *stampa*, imprimare, desen, coloratură), care încet-încet înlătură pânza națională «de casă». Iar produse industriale curente, care s'ar fi putut face în țară sunt înlocuite cu fabricate străine. Astfel se aduc: lăzi «de Brașov», care au dăinuit în preferințele Craiovenilor și sătenilor până aproape de sfârșitul sec. XIX; trânghii, eurele, cărnați, lumânări; fețe de masă și servete de pânză albă, cu flori din țele «răsboiului»; «24 servete cu 2 mese de pânză, în ocuri mici d'ale fino». *Scrisori do boieri*, N. Iorga, pag. 68 No. 444.

²⁴¹ Vezi mai sus pag. 79.

cu amănuntului și în industria mică, unitatea etnică a fost mult mai bine conservată²⁴²⁾.

Și chiar marii negustori, negustorii cu «ridicata» — *engrossi* — de astăzi sau *loptangii* de atunci — n'au alterat prea mult coloratura națională a comerțului din târgul Craiovei. Într'o scrisoare lui Constantin Vodă Brâncoveanu dela 1700, se arată care au fost pe acea vreme «străinii de alte neamuri» din lumea comercială a Țării Românești: «...pentru aceasta de multele pășuri sânt cât sânt aici în țara noastră și *străini de alte neamuri*, de acolo (adecă din Brașov), or *den'tralte părți*, cum am zice: Brașovenii și *Chiproviceanii* și *Armeanii* și *Jidovii*, fără dajde n pot fi»²⁴³⁾. În Craiova, însă, «*Brașovenii*» au fost totdeauna negustori localnici, care *vindeau mărfuri din Brașov*²⁴⁴⁾; «*Jidovii*», adică Evreii, s'a arătat mai sus ce influență puteau avea, prin numărul lor redus și îndeletnicirile lor comerciale și industriale; «*Armeanii*» în Craiova, erau și mai aproape de inexistență. Rămâneau deci companiștii «*Chiproviceanii*» și negustorii *greci*, pe care îi favoriza desigur «Evgheniile» greco-fanariote, care puseseră mâna pe Țării și pe Scaunele românești. Însă «stoarcerea fără rușine»²⁴⁵⁾ a populațiunei oltenești în timpul ocupațiunei austriace de după pacea de la Pojarevici (Passarovitz); jaful agenților comerciali turci — *gelepi*, măcelari — strângători de oi, *saigii*, strângători de turme *beilicgii*, care căutau furniturile de *beilic*, *capanlîi* pe care-i trimitea «capanul», târgul împărătesc din Constantinopol, *casapi* veniți de la căpetenia măcelarilor țarigrădeni, *Casap-Bașa*²⁴⁶⁾ — unit cu jaful agenților comerciali domnești, care strângeau «mărfuri», pe timpul Fanarioților mai ales, pe seama domnitorilor-negustori; adu-

²⁴²⁾ Într'o *anaforă* a Postelnicului Costache Gherache, Caimacamul Craiovei, către Nicolae Vodă Mavrogheni, se spune la 1786, Iunie 8, că «*Toți evreii* dă aici din Craiova...» au fi fost «*oțl case* ce au fost serise la vistierie»... Și mai jos după ce postelnicul Costache Gherache îi citează anume: *Isaac* i *Bohor*, fiu-său i *Lebu*, gineri-său i *Moisi* i iar *Isaac* ceaprazari, *Solomon* i *Givi* tenechegiu i *Iuda Aslaram* i *Avram* și alt *Solomon*», insistă în două rânduri: «*Fiindcă toți evreii aceștia sânt*» și că evreul *Bohor* «vre-un staroste peste evrei n'au fost pentru că aici (adecă în Craiova) nu sunt nescareva ovrei mai mulți ca la alte locuri ci numai cei ce mai sus se numesc și atât».

Arhivele Olteniei, No. 43—44, pag. 331—332, comunicarea d-lui Ioan V. Căncea.

²⁴³⁾ *Socotelile Brașovului* de N. Iorga. Extras din Analele Academiei Române seria II, Tom. XXI, Memoriile secțiunei istorice, pag. 142.

²⁴⁴⁾ Vd. pag. 79 mai sus.

²⁴⁵⁾ N. Iorga, Ist. Românilor și a civilizației lor, trad. Lascarov-Moldoveanu pag. 201.

²⁴⁶⁾ Vd. Negoțul și Meșteșugurile în trecutul românesc, de N. Iorga, pag. 112—113.

eseră populația într-o stare de nemaipomenită sărăcie²⁴⁷⁾, care făcea aproape cu totul inutilă așezarea statornică a prea multora din aceștia printre «boltașii» din *Târgul Craiovei* și, prin urmare, anihila orice posibilitate de influență și orice pericol de alterare etnică a negustoriei craiovene. Intru cât privește pe «chiprovi-
anii» care, veniți în țară ca plugari, totuși fiind puternic sprijiniți de către austriaci, pentru catolicismul lor, s'ar fi putut statornici printre negustori în sec. XVIII; ei, deși de origine bulgară, au ajuns a fi complet romanizați și în curând nu se mai vorbi de dânși, decât ca amintire.

Și nici în timpul, nici după învălmășelile și dezastrul economic al sec. XVIII, ca și în timpul svârcolirilor politice și sociale dela începutul sec. XIX, caracterul național al negustoriei craiovene n'a putut fi prea mult alterat. Trei valuri de «comaniști», «aromâne» în cea mai mare parte, sau — cei de altă origine balcanică — complet romanizați, de prin Ardeal și de prin Banat; au dat — împreună cu rude de-ale lor, care au venit din Macedonia direct la noi — un viguros impuls comerțului craiovean, activând cu energie atât în direcțiunea străngerii de mărfuri exportabile, cât și a procurării mărfurilor de import, din toate părțile Europei și mai cu seamă din Orient.

Contactul strâns, al acestor extrem de pricepuți și bătătarnici negustori, cu satele și cu «țara», pentru a-și alimenta comerțul lor de exportatori, în vremurile turburi când «lânăria și zalhanaua erau singurele îndeletniciri ce mai puteau produce»²⁴⁸⁾, au condus pe o bună parte din ei la *arendarea de moșii* — mai întâi la arendarea moșilor mănăstirești și bisericești și apoi și a moșilor particulare, boierești. «Cert este că pe la 1840 găsim pe toți primii Aromâni, veniți în fruntea comerțului craiovean, proprietari rurali — ori pe punctul de a deveni...»²⁴⁹⁾ Astfel, cu solide baze de ope-

²⁴⁷⁾ În raportul lui *Magdenburg Oberst* (Colonelul Magdenburg) din 1777—1778 asupra stării Olteniei, esfe descrisă această sărăcie în modul următor: «die Einwohner... sind selbige arm dass man oft in einem Dorfe nicht ein Gulden an baaren Gelde findet» — adeseori într'un sat întreg nu se poate înjgheba în «bani ghiață» nici măcar un galben...

Raportul este publicat în *Arhivele Olteniei*, No. 39—40, de către d. Mih. Popescu la pag. 442—447.

²⁴⁸⁾ G. Orman, «Frații Pavlovici, negustori craioveni» în *Arhivele Olteniei*, No. 43—44, pag. 275—283.

²⁴⁹⁾ *Idem*, din trecutul Craiovei, — Cartierul Clisorean, *ibidem* No. 37—38 pag. 216.

rațiune comercială în moșiile arendate, în lănăriile sau zalhanalele²⁵⁰ amenajate prin împrejurimile Craiovei, ei erau—cea mai mare parte a lănari la export și băcani pe piața Craiovei²⁵¹).

«Corectitudinea și munca perseverentă... le dedese de îndată un loc de frunte în orașul ce-i primise, loc ce păstrează cu energie, urmând totdeauna drumul cel drept.

«Tenacității acesteia și acaparării întregului negoț de coloniale — în parte și al aceluia de toptangerie și manufactură — se datorrește, poate, infiltrarea atât de târzie a elementului evreesc în comerțul Craiovei».²⁵²)

Aceste trei valuri de Aromâni și de companiști balcanici perfect romanizați, cari au galvanizat comerțul *Târgului Craiovei* — aromit, din cauza evenimentelor neprielnice dela finele sec. XVIII și începutul celui de al XIX; — au dat de asemenea un puternic impuls și dezvoltării orașului Craiovei prin quasi-creearea a patru cartiere (mahalale), unde și-au așezat în larg gospodăriile lor, independente de prăvăliile din târg. Aci ei au contribuit în largă măsură la clădirea sau reclădirea în cărămidă a bisericilor — unele foste de lemn —, la înzestrarea lor cu odoare și, mai cu seamă, la înfirișarea unui aspect mai orășenesc al acestor mahalale, unele pierdute până aci printre pometurile grădinărilor sau printre mărăcinii întinșelor locuri virane.²⁵³)

A treia fază, în dezvoltarea Târgului Craiovei.

Târgul Craiovei își datorește acest caracter al său — piață de desfacere, aproape exclusiv «cu amănuntul», a diferitelor mărfuri, în cea mai mare parte indigene — îndoitei sale origini, care este *Târgul săptămânal*, «de-afară» și *Nedeea dintre Sfințe Mării*. Și tot acestei origini se datorește și încetineala dezvoltării sale, încre-

²⁵⁰) Zalhanalele — vechile abatoare — dau comerțului extern mari cantități de seș și carniuri conservate (pastramă).

²⁵¹) Pentru așezarea lor în *Târgul Craiovei*, vezi schița acestui «Târg statornic al Craiovei, în prima parte a sec. XIX» planșa.

²⁵²) G. Orman, Cartierul Clisorean, *Arhivele Oltenei* No. 37—38, pag. 228.

²⁵³) Aceste creațiuni negustorești sunt: Mahalaua Sf. Gheorghe Vechiu, Mah. Sf. Ioan Hera, Mah. Sf. Mina, care s'a și numit Mah. Sârbilor și Mahalaua Sf. Gheorghe-Nou care s'a numit Mah. Negustorilor.

Despre ele se va trata în partea II a acestei lucrări.

menirea acestui târg, în timp de veacuri, în aceeași formă și în aceeași întindere, cu toată bogăția lui în mărfuri.

Căci, deși încă din sec. XVI²⁵⁴⁾ i se dă Craiovei titlul de «oraș», totuși o viață socială, care să se desfășoare în apreciable manifestări de oarecare *civilizație națională*, cu înțepite cerințe și cu evidentă nevoie de *cultură*—caracteristice vieții orășenești—nu apare în Craiova decât târziu, către a doua jumătate a sec. XVIII; și mai întâi în mahalale și numai târziu, apoi în târg. Doi mari Voevozi Basarabești—Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu—dedeseră, e drept, primele impulsuri, atât într-o direcțiune cât și în cealaltă, aproape cu un secol înainte; evenimentele istorice și împrejurările vitrege au lipsit impulsul lor — în Oltenia și mai ales în Craiova—de consecințe și au amânat urbanizarea Craiovei până către sfârșitul primei jumătăți a sec. XIX.

În afară de clădirile de zid ale «boltelor» — minuscule chiar când erau «cu două caturi»²⁵⁵⁾; în afară de câteva pavage—«poduri»—cu lemne și unul ungur cu piatră, nu mai devreme de cât la sfârșitul sec. XVIII: «podul de piatră» al *Uliței Precestei*, al cărui început era la extremitatea răsăriteană a stradei *Al. Lahovari* de astăzi, pentru care motiv acest punct s'a și numit până deună-zi «*Capul Podului*»²⁵⁶⁾; în afară de înghesuiala clădirilor, pe «ulițele» destinate exclusiv târgului și de existența câtorva biserici, în târg sau în imediata vecinătate a lui²⁵⁷⁾; în afară de câte-va case mari boierești, alipite prin pozițiunea lor mai mult de Târg decât de mahalalele imediat vecine și în fruntea cărora erau casele Basarabeștilor și ale Știrbeilor; *Târgul Craiovei* n'a avut alt semn de «urbanizare» până la sfârșitul sec. XVIII. Singura *clădire publică* pe care o moștenește sec. XIX, pe lângă *Foișorul vameșilor* din «*Răscruciul-mic*», în mijlocul Târgului-de-afară, este *Hanul-Nemțesc* de pe Ulița-Precestei, lângă răspântia Nedeei craiovene. Chiar

²⁵⁴⁾ Am văzut mai sus — pag. 36 — că logofătul Teodosie al lui Mihai Viteazul, îl numește la 1596, «*un oraș mare, împoporat și plin de tot belsugul*».—Cf. și pag. 66 mai sus. De asemenea, titlul acesta: «*Craiova oraș*», apare și în pecetea de la 1650. Vd. *N. Iorga*, Studii și Doc. V, pag. 300.

²⁵⁵⁾ Ceeace înseamnă, în limbajul timpului, casă cu două rânduri — cum am zice azi: *parterre și etaje*.

²⁵⁶⁾ Vd. pag. 66 și 68—69.

²⁵⁷⁾ Pe lângă Bis. *Sf. Dumitru* mai existau încă la sfârșitul sec. XVIII: Bis. *Maica Preacista din Dudu*, clădită între 1755-60; *Sf. Ilie*, clădită pe la 1715; *Sf. Nicolae-Gănescu* clădită la ... și *Toți-Sfinții-Hagi-Enuși*, clădită pe la 1792.

și această clădire însă este, după cum s'a arătat mai sus²⁵⁸), o clădire cu caracter exclusiv comercial, cel puțin până la repararea ei de către Alex. Ipsilante, la 1775, când i s'a schimbat și destinația²⁵⁹). Secolul al XIX nu moștenește, în *Târgul Craiovei*, nici o urmă de clădire făcută în acest scop, nici o urmă de existența vreunui local public, pentru adăpostirea vreunui organism politic sau administrativ²⁶⁰).

De aceea, credem că a căuta să se identifice «*Bănia*» cu cutare sau cutare clădire mai mult sau mai puțin impozantă — fie prin înfățișarea sa arhitecturală, fie prin vechimea sa — este o muncă zadarnică. «*Bănia Craiovei*», mai mult chiar decât toate demnitățile («*dregătoriile*») boierești, n'a fost până în sec. XVIII, un organism, o entitate politică sau administrativă, interesând organizația generală a Țării. Bănia КРАЛЕРСКИИ a Olteniei a fost creată pentru Basarabești²⁶¹), iar nu ca vreo reformă în organizația Țării. Banul Craiovei n'a fost șeful unei administrații, al unei «cântălării» pe care s'o dibuim noi acum; titlul său era un rang, o distincțiune nobiliară cu un caracter pur personal; iar atribuțiunile și «privileghiurile» sale erau niște drepturi de care se bucură sau pe care le exercita de acasă²⁶²), cași toți ceilalți demnitari, «dregători», de altfel.

²⁵⁸) Vd. mai sus pag. 39.

²⁵⁹) Vd. mai sus, pag. 39, citațiunea din Fred. Schwanz; idem precizările din inscripțiunea pusă de Ipsilanti la 1775 pe frontispiciul porții dinspre Apus a Hanului Nemțesc; «...case domnești pentru lăcuința boierilor celor ce sunt orânduți de domnie oblăduitori Craiovei... și ca să-și aibă odihnă boierii cei ce să trimit de către domnie, într'acest oraș al Craiovei, pentru porunci domnști». Aug. Pessiacov, schițe din Istoria Craiovei, Ed. II pag. 23.

²⁶⁰) La 1802, Craiova este jefuită și arsă de către «Pazvangii». Există descripțiuni contemporane ale dezastrului. În ele nu se pomenește nimic despre devastarea localului vreunei autorități, deși este vorba acolo de o mulțime de dregători, unii în funcțiune. Nu se vorbește decât de case și bolți arse sau scăpate: «vei fi auzit... de arderea Craiovei cea cumplită... orașul nostru și ticăloasa Craiova care se împodobise cu căși mari și bolle frumoase, astăzi iaste pulbere și cenușe... Din tot târgul, cât îl știi dum, cruciș și curmeziș, s'au făcut cenușe, numai zidurile stau negre și numai boltele Cămarășului lene au scăpat... iar celelalte bolte și prăvălii toate au ars, cum și casele, de la Târgu-de-afară pân în cămarășul lene toate au ars. Mai în scurt, au scăpat casele Brăiloiilor, ale Glogoveanului, ale Bengescului, ale Jiianului, ale lui Farfara, ale Prâscoveanului, ale lui Știrbei, ale lui Gianoglu și ale meale... iar celelalte toate au ars...». Scrisori de boieri și negustori, N. Iorga, pag. 114—115, No. 40 și 41.

În acea vreme, Dincă Brăiloiu era paharnic, Dumitrache Brăiloiu, clucer, Stănuț Jiianu, sărdari. Idem, ibidem pag. 117—118, No. 51.

²⁶¹) Vd. pag. 46.

²⁶²) La acordarea unei dregătorii, sau la promovarea unui boier într'un rang superior, nu există, pe vremea aceea, ceremonia de astăzi a instalării, fiindcă nu există nici vreun local propriu sau amenajat pentru autoritatea respectivă, unde boerul nou călănit să fie instalat.

«Cancelaria» dregătorului eră deci *la el acasă* și când dregătorul era mazilit, lucrurile se petreceau foarte simplu: «...Postelnicul cel mare trimitea un bilet (*pitac*) către cel care era menit a fi destituit, prin care îi scria că așa precum Înălțimea sa a găsit cu cale a-l lăsa în liniște, să nu se mai supere pe a doua zi a veni la curte, ci să trimită semnul oficiului său»²⁶³). Căftănirea boierului înlocuitor se făcea a doua zi, iar atribuțiunile boieriei porneau să se îndeplinească de acum, din *altă casă*... adică din casa unde era «semnul oficiului său».

În ce *casă* era deci caftanul, acolo era și «cancelaria» autorității respective,

Din această cauză, locuința unui mare dregător al domniei — ne spune Ion Ghica, descriind Casa Dudescului — «eră o adevărată cetate, un stat în stat; nici poliția, nici justiția domnească nu îndrăsnea să treacă pragul porții unui Ban sau Vornic...» iar întocmirea «cancelariei» boierești este cu totul caracteristică: «...în unghiul cu odăile vizitiilor și ale rânđașilor, începea un alt rând de odăi, unde tragea grămăticu Iordache, vătafu Dinu, polcovnicu Ioniță, șătraru Grigore, logotătu Ștefanache, etc. *când erau scoși din slujbă*».

«Aceștia, îndată ce intra boierul în pâne, sburau cu toții în toate părțile, ca sameși, condicari, zapcii; și se întorcea iar la laianul boieresc, îndată ce se mazilea slăpânul; aceștia erau vestiții ciocoi boierești din tată în fiu»²⁶⁴).

«Casa Băniei» eră, deci, totdeauna *la Ban acasă*, adică: atunci când mare Ban КРАЛЕРЕККИ era un membru al familiei Basarabeștilor, ea era în așa zisele «Case Bănești»²⁶⁵) de lângă biserica Sf. Du-

Dionisie Fotino, în a sa *Istorie generală a Daciei*, (III, pag. 262—263, traducerea Sion, Buc. 1859) ne spune că toți noii căftăniți, după îmbrăcarea caftanului pentru noul rang de boierie obținut, *se duceau acasă* — cu sau fără paradă — unde «li se trimetea meterhaneaua domnească de le cânta» și în aceasta consista toată «instalarea»; apoi își vedeau de treabă și de atribuțiunile boieriei lor.

²⁶³) Dionisie Fotino, ibidem, pag. 261.

²⁶⁴) Ion Ghica, Scrieri, în Biblioteca Scriitorilor Români, (Minerva), II pag. 126.

²⁶⁵) Obişnuit cu organizația de Stat austriacă Fr. Schwanz numește în raportul său din 1723 — casele băsarăbești «*Bannat-Haus*», fiindcă de la ocuparea Olteniei și a Craiovei de către Austriaci, Mare-Ban al Craiovei a fost numit, cu voia și după cererea Boierilor, Gheorghe Cantacuzino, fiul lui Șerban Vodă și nepotul lui Brâncoveanu, urzitorul și reclădătorul acestor case și acesta le locuia în baza dreptului de familie, nu de dregătorie.

Toate documentele, care dau Caselor Băsarăbești numirea de «Case Bănești», ca de exemplu hrisoavele de dănie către Episcopia Râmnicului a acestor case, de către Gr. Ghica la 1749 și cel de întărire a acestei dăanii al lui Racoviță Vd, la 1780, sunt posterioare raportului lui Schwanz și, evident, inspirate de el.

mitru; când marele Ban sau, după 1760, *Caimacamul* nu era din Craiova, ci era trimis de la Domnie — după cum spune Ipsilanti în inscripția de mai sus²⁶⁶), ea era în «Casele Domnești de la Ha-
nului *Nemțesc*; iar dacă un boier, din altă familie Craioveană, obține marea demnitate, «cancelaria» marei demnități era în casa boierească respectivă.

Sec. XVIII începe cu sfârșitul domniei lui Const. Brâncoveanu care lasă Craiovei două monumente arhitectonice: *Casele Bășărăbești*, «ce sânt făcute din vremea domnii sale Costandin Vodă Brâncoveanu, cu cheltuiială domnească»²⁶⁷) — probabil din pietate filială, pentru Craiova au fost moșie den strămoșie a Măriei Sale», cum zicea înaintașul său, Matei Basarab; și al doilea monument: *Casele domnești*, identificate astfel de Constantin Ipsilanti Voevod²⁶⁸), care le repară, la 1775, și care sunt făcute tot «din domnia lui Const. Brâncoveanu; însă cu multă cheltuiială a Mănăstirii» (Hurezu)²⁶⁹), ajutată cu «*Bir ce s'a scos în 5 județe ot peste Olt... pentru cheltuiala caselor domnești ce vor să-s facă la Scaunul Craiovei*».²⁷⁰) Aceste «Case Domnești» care, pe timpul ocupațiunii austriace, au fost folosite de administrația Cesaro-crăiască și unde «Compania

²⁶⁶) Vd. mai jos, nota 268.

²⁶⁷) *Condica Episcopiei Râmnicului*, msse. Acad. Rom. No. 2082 f. f. 13—14, Hrisov de danie al lui Gr. Ghica publicat de D. Al. A. Vasilescu în *Arh. Olt* No. 29—30, pag. 47—49, Cf. și Hrisovul lui Const. *Gehan Racoviță Voevod*: «care case sânt făcute din zilele Domniei Sale răpos[ă]t Costandin Vodă Brâncoveanu cu cheltuiala Domniei...». *Ibidem*, pag. 50.

²⁶⁸) *În inscripția de pe frontispiciul „Hahului Nemțesc”*, pierdută astăzi, dar al cărui copirins se găsește în cartea lui Ag. Pessiakov, „*Schițe din Istoria Craiovei*, Ed. II, Craiova, 1914, pag. 23 și pe care o redăm aci în întregime:

„Ion Alixandru Ioan Ipsilan Voivod, Orașul Craiova din vechile vremi fiind lăcuit de vechi familii boierești și de altfel de breasle pe loc Domnesc, iarăș slobod, *fostau și din vremi trecute case Domnești* pentru lăcuința boiarilor celor ce sunt orânduți de Domnie oblăduitori Craiovei și celorlalți judecători de aci du peste Olt. Dar fiindcă *aceste case* cu totu să dărăpănasă din priciua resmiritei și venise la o stare intru care nu era cu puțință a lăcui cel mai prost om, Domnia mea socotind atâta trebuință ea să-și aibă odihnă boiarii cei ce să trimit de către Domnie intr'acest oraș al Craiovei pentru porunci Domnesci. Și văzând că *aceste case sânt podoaba acestui oraș*, socotind suma cheltuelei *am prefăcut de iznoavă aceste casă împreună cu parcaclisu precum se vede*, spre vecinică pomenire a Domniei mele de toți câți vor lăcui intr'ânsele și de toți ce cunosc podoaba Patriei lor. Că spre *facerea acestor casă* am orânduț Domnia mea doi boeri din Craioveni pă Dumnealui Ioniță Brăiloiu biv vel sluger, Dumnealui Constantin Fotescu biv vel clucer Za-arie de au fost epistați până la săvârșit 1775».

²⁶⁹) Documentul din 6 Febr. 1709, de la Const. Brâncoveanu: „...Pentru că acel han de la Craiova făcându-să cu multă cheltuiială a mănăstirii...” „Mănăstirea Hurezului, N. Iorga, 1919, pag. 19.

²⁷⁰) N. Iorga, *Acte și Documente V* pag. 355—356, 8 Iunie 1699.

„Orientală» de comerț își adusesese depozitele sale, a primit în urmă
nă în această cauză numele de «*Hanul Nemțesc*».

Din descripțiunile făcute de cei ce au văzut «*Hanul Nemțesc*»
nainte de dărâmarea lui ²⁷¹⁾ precum și din ceea ce pare să fi scăpat
mai puțin atins de multele prefaceri, dresuri și «căpui» ale *Cas-*
elor Basarabești, reese în mod evident caracteristica «Brânco-
venească» a arhitecturii acestor monumente ²⁷²⁾.

Menirea pe care le-o dedese ctitorul la fundațiune și care îm-
preună cu alte construcțiuni și manifestări de mai înalt nivel cul-
tural, ar fi contribuit desigur mult, la schimbarea înfățișării de
piață exclusiv comercială a Craiovei, a fost însă chiar dela început
împiedicată de împrejurările vitrege și de evenimentele contrarii ale
întreg secolului XVIII.

Fără aceste evenimente, urbanizarea *Târgului Craiovei* ar fi
mers, chiar dela începutul sec. XVIII, într'un ritm mult mai acce-
lerat. Căci tot acum «Târgul» se împodobește pe lângă aceste două
clădiri monumentale, cu încă o biserică de zid—afară de biserica
Sf. Dumitru, ctitorie a lui Matei Basarab — cu *Biserica Sf. Ilie*,
clădită, între 1710—15 de Vornicul Ilie Otetelișanu.

S'a dat însă aci, pe micul teritoriu al Olteniei și în special
în Târgul Craiovei, care a fost ținta tuturilor poftelor străine și a
tuturilor dușmăniilor, o luptă titanică, în care sălbătecia destrănată
a hoardelor balcanice, alături de neomenia sistematizată a exploa-
tării austriace, sprijinită și patronată de «catanele» de ocupațiune,
s'au isbit de statornicia neclintită a elementului oltenesc, care avea

²⁷¹⁾ Pentru descrierea *Hanului Nemțesc*, vezi mai sus, pag. 39, extras din raportul Că-
pitanul austriac Fr. Schwanz precum și scurta descriere a lui Aug. Pessiakov (Schite din Is-
toria Craiovei): „...nește ziduri înalte, învechite și străpunse de găuri pentru tunuri și puști,
iar în interiorul acestor ziduri o curte vastă de vre-o 200 m. lungime pe vre-o 50 lățime,
cu o sumă de ruine de case, magazii, cazemate boltite, atestând, toate, ființa unei cetăți pără-
site. La mijlocul acestor ziduri, pe ambele laturi și despre apus și despre răsărit, se află câte
o poartă mare cu turnurile pătrate de-asupra; și în mijlocul curții, împărțind-o în două, o a treia“.

Această descripțiune este minunat de concordantă cu ceea ce se vede pe *Planul orașu-*
lui Craiova, din anul 1790 descoperit de d. Inginer Architect A. Vincenz în Arhiva de răs-
boi dela Viena.

Vd. planșa și schița.

²⁷²⁾ Intrucât privește arhitectura *Caselor Basarabești* sau a *Caselor Bănești*—cum se obișnu-
ște a fi numite,—multele reparațiuni și transformări radicale pe care le-au suferit îngreunează
această recunoaștere. Totuși în acele părți ale clădirei care par a nu fi fost prea mult atinse,
cum sunt de exemplu *temeliile* care indică vechea distribuție și orientare a camerilor și păr-
tile din subsol, cum ar fi de pildă *pivișele*, se întrevește măreția și gustul artistic al arhitec-
turii Brâncovenesti.

la bază o răbdare dusă până la resemnare și o nemaipomenită fost
iscusință de a se adapta la împrejurările cele mai variate și a eșua cu
din situațiunile eele mai critice sau chiar imposibile²⁷³).

În decursul sec. XVIII, viața întregii lumi Craiovene a fost
cât se poate de sbuciumată.

În 1716 se începe un războiu între Turci și Austriaci, și, con
form obiceiului, Turcii se răsbună asupra Târgului Craiovei, prin
jafuri și incendii. *Hanul Nemțesc* «a fost ars în întregime de Turci
așa că rămăseseră numai zidurile»²⁷⁴). Administrația austriacă
primei ocupațiuni a Olteniei îngrijește să se repare în câțva stric
căciunile aduse de neomenia turcească și să se reclădească «bol
tele» și instalațiunile de utilitate comercială, printre care și «*Ha
nul*», care «a fost luat pentru depozit și cartiruirea comandantu
lui»²⁷⁵) de unde i-a venit apoi și numele de «*Hanul nemțesc*».

Acest prim jaf turcesc cu care se deschide sec. XVIII, pre
cum și turburările care au urmat, influențează și arhitectura unora
dintre marile clădiri comerciale,—fie ele chiar particulare—care,
luând măsuri de apărare împotriva eventualelor jafuri viitoare,
s'au transformat în mici cetățui de apărare.²⁷⁶)

În timpul acestei prime ocupațiuni austriace — când Oltenia
devine «*Valahia Austriacă*»²⁷⁷) spre deosebire de «*cea turcească*»
de dincolo de Olt,—rosturile comerciale ale Târgului Craiovei con
tinuă a fi stricate, de data aceasta însă din alte motive decât jaful
sălbatec. Boierimea, cu toate că favorabilă «*Nemților mântuitori*»,
pusă d
general
cu un
a Olte
Mavro
trașcu
triacilo

²⁷³) Nu arareori se vede, în corespondența negustorilor craioveni, împletindu-se și tri de
pe câmpurile învecinate de luptă, uneori favorabile — dar foarte adeseori defavorabile,—cu
comenzi de mărfuri pentru „ceșitul“ boltelor din Craiova, sau cu informațiuni de Bursă asu
pra „cursului“ cutăruia sau cutăruia „articul“ de negoț, informațiuni date cu calculul și pre
ciziunea vremurilor celor mai liniștite. Vd. d. e. „*Scrisori de boieri și negustori*“, de N. Iorga
sub anul 1790, pag. 83 și următoarele, în comparație cu pag. 109 și următ.

²⁷⁴) Raportul căp. Fr. Scwanz I. c.

²⁷⁵) Hurmuzachi, Documente IX, I, pg. 631.

²⁷⁶) S'a văzut mai sus, pag. descrițiunea ruinelor „*Hanului Nemțesc*“, făcută de A.
Pessiacov: „cazemat boltite“ găuri pentru tunuri și puști...“ etc.

În „*Scrisori de boieri și negustori*“ de N. Iorga, găsim de asemenea la pag. 115: „...Zi
durile stau negre și numai boltele căm[ă]rașului Ene au scăpat, fiind închiși de Arnăuți la
meterez...“.

²⁷⁷) „...die durch imers gloriwürdigsten Kayzers sieghafte Waffen acquirirte fünf Districte und nun mehrh sogenandte Oesterreichische Valachey...“.

Din raportul către Consiliul de războiu al lui Friederich Schwanz. Arch. Olt. No. 18-19
pag. 208.

nită fost de fapt înlăturată de la conducere rămânând să se măn-
eși gae cu speranța în nește promisiuni neîndeplinite sau cu satisfacția
naivă a unor titluri pompoase dar zadarnice²⁷⁸). În felul acesta au
ost înlăturate și *experiența tradițională ca și continuitatea*, în sen-
tul oltenesc și craiovean al cestei conduceri, pe care această Bo-
erime ar fi putut o reprezenta.

Toate măsurile de ordin administrativ, politic și mai cu seamă
economic, măsuri cari ținteau la exploatarea până la stoarcere
și sărăcire a ținutului Oltenesc ocupat, poartă pecetia „hârtilăritu-
lui de cancelarie“ (austriacă), care era încredințată că „se poate
face *orice* asupra unei materii necunoscute direct“²⁷⁹).

Intr'adevăr, Boierimea Oltenească, pe de o parte încredințată
nu numai de necesitatea unei noi orientări politice în direcția
Austriei, pe care cel dintâi o întrevăzuse Șerban-Vodă Cantacuzen,
dar și de oportunitatea ei, acum la începutul sec. XVIII; iar pe
de altă parte jicnită în concepția ei de *castă* și lovită în „*dreptu-
rile și privilegiile*“ ei, prin nouile orândueli politice, sociale și fi-
nanciare ale lui Nicolae Mavrocordat—cel d'intâiu domn fanariot
din Muntenia; intră în mod hotărât în tratative cu «*Sfântul Im-
periu*», trimițând în cele din urmă la Viena o «deputațiune» com-
pusă din: «*der vormalige Hoffe Prediger*» Ioan Avraam, «*der Land
General Rudolph*» Golescu și «*grosschärtmeister*» Ilie Știrbeiu²⁸⁰),
cu un memoriu asupra situațiunei sociale, politice și economice
a Olteniei. Mai mult încă: ei se răscoală împotriva lui Nicolae
Mavrocordat și, la 11 Noembrie 1716, având în frunte pe Dumit-
rașcu (Dositeiu) Brăiloiu, detronează pe Domn cu ajutorul Aus-
triacilor și îl predau colonelului Dettin care-l duce prizonier în Sibiiu.

²⁷⁸) „Titl one mitäl“ (Titel ohne mittel).

Personalitatea „*beizadelei*“ George Cantacuzino, fiul lui Șerban Vodă Cantacuzino este
de stearsă, încât deși pretendent la tronul Țării și deși având din partea Austriacilor pro-
misiunea formală că acesta i se va încredința, totuși el rămâne, până la sfârșitul ocupațiunei
—pacea dela Belgrad (139)—numai cu *titlul de Ban*, fără nici o participare la conducerea și
organizarea „Valahiei Austriace“. Iar în nește documente „din archiva Sf. Nicolae din Schei-
“ se vede clar raportul de ierarhie în care „*beizadeaua*“ se găsește față de Austriaci: „Gheor-
ge Cantacuzino... promite soborului din Brașov că va interveni pe lângă „*Măria Sa Genera-
l comandant*... (12 Martie 1724)“; iar la 13 Iulie 1726, anunță printr'o scrisoare „că a scris
la fine *Măriei Sale Generalului*, cum fusese rugat în Brașov“. *Socotelile Brașovului*, de N.
Iorga.—Extras din Analele Acad. Române, s. II Tom. XXI.

²⁷⁹) Istoria comerțului românesc II pag. 8 N. Iorga.

²⁸⁰) Raportul Prințului Eugeniu de Savoia, președintele *Hofkriegsrath*-ului referitor la
administrarea și organizarea austriacă în Oltenia. *Arch. Olteniei* No. 34, pag. 437: «clericul
Ioan Abraham, Spătarul Radu Golescu și vel vistiernic Ilie Știrbeiu.

Această situațiune, de *informator* competent, de *s/etnic* ascultat și de *cârmuitor* autorizat, Boerimea olteană n'a avut-o decât până la pacea dela Pojarevăț (Pasarovitz) din 1718, adică jus- atâta timp cât ocupațiunea Olteniei a fost pur militară. De îndat- însă ce stăpânirea austriacă asupra Olteniei a fost constințită prin tr'un tractat, personalitățile importante, militare mai întâi și apoi și oamenii de încredere civili, sunt cu precădere consultați asupra situațiunei noiei provincii. Ei discută și avizează asupra Memo- riului din 1718, prezentat la 16 Martie Impăratului la Viena, d- către deputațiunea boierilor olteni.

Și lucrurile tind să ia o altă înfățișare.

În materie de «conducere», Boerimei i se lasă pe seamă, d- aci înainte, aproape numai ceea ce s'ar numi «expedierea» afaceri- lor curente *interne*; iar cât privește desideratele conținute în me- moriul trimis la Viena, precum și tratativele boierilor olteni, el- sunt aproape uitate. Astfel: *Eugeniu de Savoia*, într'un raport a- său din 14 Nov. 1718 *chiar*, spune Impăratului că Oltenia este stăpânită de Austria *în baza cuceririi și a tratatului de pace* și nu pe baza unei înțelegeri cu Țara sau a vreunei convențiuni²⁸¹⁾ Graful Steinville, comandantul general al armatei de ocupațiune preferă și propune pentru Gheorghe Cantacuzino o... *pensie viagere* în locul demnității de *Ban*, pe care o ceruseră boierii pentru el și cu care el se mângăia de pierderea Scaunului domnesc al Mun- teniei, pe care Austria o scăpase din mână, la 1718.

Iar, față de cererile din memoriul boierilor dela 1718, ca- «Voivodul care va fi să se aleagă pe viitor să nu fie străin, nic- *grec, ci Român adevărat..*»²⁸²⁾, «unul din administratorii imperiali «secretarul Deport», istețul și întreprinzătorul grec din Chios Ni- colae della Porta»²⁸³⁾, cu foarte străvăzătoare discreție se reco- mandă pe sine însuși, întrucât este de părere că: «dacă ar fi- *ost aici un conducător, nu pământean, căci printre aceștia nu se găsește niciun prieten de glorie și inimic al intereselor sale proprii* —cum ar fi el, Nic. della Porta, de pildă— «*ci un străin, persoană*

281) «...nur jure armorum et pacto publico cum Porta ottomanica stabilito, nicht aber aus einer mit dem Land genommenen, Einversständniss oder Convention...». Document pu- blicat în *Arch. Olteniei* No. 34, pag. 437.

282) Memoriul, în *Magazinul istoric*, vol. IV, pag. 179 și urm.

283) *N. Iorga* «Ist. Comerțului românesc. Epoca mai nouă», pag. 7.

cul- de încredere și inteligentă» — cum ar fi el — «care să cunoască
ecât- limba latină și italiană» — Nic. della Porta adresează această scri-
just- soare în limba italiană, «deoarece aceasta îmi este mai familiară»
dată- —zice el— «și căreia să-i pot din când în când să-i sugerez pă-
orin- rerile mele, cu timpul, pot spune cu toată siguranța că această pro-
apoi- vincie... va întrece veniturile Transilvaniei»²⁸⁴).

Când însă era vorba de chestiuni de o importanță mai mare,
upra- interesele Austriei firește că primau. Rolul Boerimei era atunci nul;
emo- iar intervenția lor — oricine ar fi fost boierul intervenient — era
, de- neținută în seamă, dacă nu respinsă cu brutalitate. Astfel: însuși
boierul Dumitrașcu (Dosotiei) Brăiloiu, al cărui rol a fost, cum
de- se știe, covârșitor în răscoala boierilor de la 1716 și care a prins
ceri- și a dat pe mâna colonelului Dettin pe Nicolae Vodă Mavrocordat;
me- Dumitrașcu Brăiloiu, care se mândrea cu titlul de „Consilier
, ele- împărătesc” și era lăudat de Nemți pentru „cumințenia, cunoștința
rt al- de lume, iuțimea și dibăcia lui”, a fost dat afară din soborul pen-
este- tru alegerea de episcop, la 1735, pentru ca să se poată alege Cli-
ce și- ment, agreatul Austriei; iar el, „părintele Dosotiei” a fost silit „a
i 281). se mulțumi cu plângerile împotriva unui ales care-i era neplăcut”²⁸⁵).

Și nu numai autoritatea austriacă se purta astfel cu Boieri-
iune, mea: toți cei care-și simțeau la spate sprijinul sau protecțiunea
geră- austriacă — austriaci sau străini — afixau aceiași lipsă de deferență
el și- față de dânsa²⁸⁶).

Toate aceste proceduri austriace, dar maicuseamă *impozitele*
ca: și obligativitatea *prestațiunilor în natura*²⁸⁷), care loveau în plin
nici- «privileghiurile» boierești, au nemulțumit profund Boierimea și
eriali, -au temperat — în răstimpul de 21 de ani, până la *Pacea dela*
s Ni- *Belgrad*, (1739)—din ce în ce mai mult simpatia pentru Nemți și
reco- speranța în omenia și binevoia lor. Boierimea olteană și craio-
r fi- veană primește acuma prima lecțiune că: cine, doritori „de o viață
nu se mai bună s’au dus să o ceară străinului. . s’au ales cu o stare
oprii- —

284) «Spicuri privitoare la Oltenia, în timpul ocupațiunii Austriace 1718—1739» de Mih. Popescu. *Arhivele Olteniei*, No. 31, pag. 213.

285) N. Iorga, *Scrisori de boieri și negustori*, pg. XX.

286) Cel mai bogat dintre Bulgari, Lilea, «căpitanul» companiei (din Chiprovăț)... se în-
lt aber- afixa necuviincios înaintea deputăției boierești însărcinată cu administrarea țării... «fără a
ent pu- înveoi măcar să-și descopere capul». N. Iorga, *Ist. Comerțului rom.* II pag. 11.

287) Ingrijirea drumurilor, a podurilor, a adăposturilor și a siguranței, pe coprinul mo-
șilor respective. N. Iorga. *Studii și documente* V, No. 74, 75.

de lucruri mult mai rea decât aceia pe care o părăsiseră²⁸⁸⁾. Pușase tarea Nemților, cuminenia domniei lui Const. Mavrocordat bisericească această schimbare în dispozițiunea Boierimei i-au pregătit acestei measa — împăcarea, cel puțin pentru câțeva vreme, cu noua stare de lucruri creată în țară, după uciderea lui Constantin Brâncoveanu în ce prerau ni și instaurarea Fanarioților. Că

Nu numai Boierimea Craioveană a fost însă nemulțumită de obștia stăpânirea austriacă. Nemulțumirea a fost generală. Craiove

Comerțul oltenesc a avut să lupte cu mari greutăți, provo de loca cate de apucăturile hrăpărețe ale ocupanților și de măsurile ad pentru ministrative și financiare pe care ei le-au luat, pentru a canaliz voială 1 acest comerț pe făgașul exclusiv al intereselor austriace. Ex

Intre primele măsuri vexatorii pentru negustorimea craioveană lie Ote a fost și protecțiunea precum și privilegiile acordate negustorilo gustori² *chiproviceni*. Situația excepțională, dar favorizată, în care au fost pus între « aceștia, atât la Craiova cât și în alte puncte ale Olteniei, ca recu noaștere a sprijinului — mai mult moral decât efectiv — pe care chi proviceniei îl aduseseră acțiunii austriace, în timpul războiului, con stitue o întreită jicnire adusă negustorimei craiovene: jicnire în interesele lor negustorești, în conștiința drepturilor lor de autoch toni și maicuseamă în sentimentul lor religios. Căci unul din mo tivele pentru cari negustorii bulgari din *Chiprovăț* au fost favori zați de către austriaci, a fost și *catolicismul lor*. Clerici și misio nari catolici și-au așezat apoi „*cloșterul*“, institutul lor de propagandă în imediata vecinătate a târgului permanent al Craiovei²⁸⁹⁾, unde se văd și astăzi resturile sub-pământene din „*zidul Baraților*“. „*Bă răția*“, cum se numea în Craiova, cași în toate părțile țării, in stituțiunea de propagandă catolică, a stat în picioare — ruinată în cele din urmă — până dincoace de mijlocul sec. XIX.

Impotriva acestei propagande au reacționat energic și „*ci înțeles*“ atât boierimea cât și negustorimea craioveană. Secolul a XVIII — maicuseamă în a doua jumătate a lui — este secolu în care s'au clădit „dintru început“, sau „den temelie“, sau „de isnoavă“ aproape toate bisericile ortodoxe din Craiova.

Convingerea că rugăciunea către D-zeu se poate face oriunde „*Casa Domnului fiind pretutindeni, în tot cuprinsul făpturii sale*“.

²⁸⁸⁾ N. Iorga, Ist. Românilor pentru popor.

²⁸⁹⁾ In Mahalaua „Brândușa“, al cărei studiu urmează în partea II-a, a acestei lucrări.

290)
în lucrare:
159—160 :
mai fusese
29—30, pa
boiaru» a
«Ac
voevod, și
Deci sculă
și acum la
cași mai în
sănd duma
d-lui, Cons
perit cu și
mușetând-c
și a tot ne
de la zidiri
nahu, Stefa
291)
menit mai
pag. 61—6
tele și păm
la Constan
clădită măr
pole mari.
N. I.
292)
seama a de
Vd.
241 și urm

Pur-ăsase «Târgul» Craiovei, în preajma sec. XVIII, cu o singură
t și biserică de zid,—măreață, desigur, dar unică: *Sf. Dumitru—Bă-*
steia *neasa*—și chiar și aceia, din cauza tehnicii primitive, mai ales
lu ce privește acoperișul, probabil ruinată²⁹⁰). Celelalte biserici, toate,
anu erau niște bisericuțe de lemn²⁹¹).

Când însă fastul ritualului catolic a început să impresioneze
i de obștia craioveană și să înlesnească proselitismul «papistășesc»;
Craiovenii, cu mic cu mare, au înțeles că această indiferență față
de localurile de închinăciune este o greșală, plină de primejdii
ad- pentru credința strămoșească. Și atunci, ca printr'o obștească în-
aliza voială tacită, toată lumea se pune pe construit biserici.

Exemplul îl dedese și începutul îl făcuse la 1715, Vornicul
ană, Ilie Otetelișanu, construind, pentru susținerea credinței printre ne-
rilor gustori²⁹²), biserica „*Sf. Ilie*“, în locul cel mai frecventat al orașului:
puși între «*Târgul*» Craiovei și *Târgul-de-afară* al ei. Apoi, la 1724,

chi-
con-
e în
och-
mo-
vori-
isio-
ndă,
unde
Bă-
lui, Constantin Obedeaneu vel stolnic, au pus cu cheltuiala d-lui de o au dres și o au aco-
erit cu *sindrilă* și au pus pietrii și fiare pe la ferestrii, împreună cu sticle sus și jos și înfru-
usetând-o și cu zugrăveală cumpărându-i și alte odoare, pentru pomenirea părinților și d-lui
a tot neamului d-lui, în zilele prea înălțatului împărat Carol al șaselea biruitoare, la anul
e la zidirea lăzii 7232—1724, fiind zugrafiu Teodosie, Andreiu, Preda, George, Macarie mo-
ahu, Stefan, Pătrașcu, Gheorghe, Teru».

«Această sfântă biserică este zidită din temelie ei, de repositul Domn Matei Basarab
oevod, și trecând în urmă mulți ani la mijloc, s'au fost stricat învelișul și zidul împrejur.
eci sculându-se un boier din neamul Obedenilor, i-a dres zidul și o au sîndrilit. Așisderea,
acum la anul 7232 din întâmplarea rezmirei ce au fost mai înainte, iarăș s'au fost stricat
și mai înainte și au rămas țara aceasta din Olt încoace sub stăpânirea Nemților; și răpo-
nd dumnealui Petre Obedeaneu bivvel Armași, l'au îngropat într'această besearică. Iar fecioru
-lui, Constantin Obedeaneu vel stolnic, au pus cu cheltuiala d-lui de o au dres și o au aco-
erit cu *sindrilă* și au pus pietrii și fiare pe la ferestrii, împreună cu sticle sus și jos și înfru-
usetând-o și cu zugrăveală cumpărându-i și alte odoare, pentru pomenirea părinților și d-lui
a tot neamului d-lui, în zilele prea înălțatului împărat Carol al șaselea biruitoare, la anul
e la zidirea lăzii 7232—1724, fiind zugrafiu Teodosie, Andreiu, Preda, George, Macarie mo-
ahu, Stefan, Pătrașcu, Gheorghe, Teru».

«Pe la 1650, orașul (Craiova), dela care n'avem încă nici un act municipal, e po-
nenit mai pe larg într-o descriere de misionar (N. Iorga, *călători, ambasadori și misionari*,
ag. 61—62): «Aici se face târg în toată Vinerea, unde aleargă fel de fel de oameni din sa-
le și pământurile vecine și negustori de tot neamul, ca să cumpere dobitoace și să le ducă
la Constantinopol. Aici sunt cam la 200 de case de Români, cu biserica lor de căpetenie
zidită mare, foarte frumoasă, cu cinci cupole și clopotele lor; într'un turn sunt două clo-
pote mari. Se mai află și mai multe biserici de lemn».

N. Iorga, *Istoria Comerțului Rom.* vol. I pag. 281.

«Chiverniseala» bisericii, vornicul Ilie Otetelișanu o lasă prin testamentul său «în
ama a doi cinstiți negustori care vor fi căpetenie târgului și a unui membru din familia sa.
Vd. acest testament în lucrarea lui P. Gârboviceanu: «Șapte biserici», Buc. 1904, pag.
41 și urmât.

stolnicul Constantin Obedeianu repară biserica domnească a Sf. Dumitru-Băneasa, cum s'a arătat mai sus.

Exemplul dat de acești «ctitori de așezăminte» a fost urmat de către negustori și de obștia craioveană mai presus de orice așteptare. În 1731, apare în Craiova, cea d'întăiu ctitorie cură negustorească: «sfânta și dumnezeiască biserică dela Sârbie»—az Sf. Mina; iar după Pacea dela Belgrad, din 1739, când Oltenia și Craiova scapă de sub ochiul austriac, se pornește o adevărată avalanșă de construcțiuni bisericesti, pe toată întinderea de atunci a orașului²⁹³), încât Craiova ajunge să aibă—fără prea mare exagerare—aproape «anul și biserica»²⁹⁴).

În fața acestei mărețe ofensive ortodoxe, «cloășterul» barabților din Craiova tânjește și, în a doua jumătate a secolului următor, după ce dăinuise mult timp ca tristă ruină, pierde definitiv. Chiar Austria socotește atunci, ca o întreprindere neisbutită, protecția acordată Chiprovicenilor—și, printr'înși, catolicismului—ca agent dizolvant și se lipsește de ei. În timpul celei de-a doua ocupațiuni—de după 1787—«pentru a-și întări situația la noi», Austria nu mai recurge la dânsi, ci ia sub ocrotirea ei pe *Evreii din Galizia*, c *sudiți* sau *unterthani*.²⁹⁵) Nici cu aceștia nu ajunge însă la rezultate mai bune, cel puțin în Craiova și Oltenia, din cauza numărului lor redus și a influenței aproape nule, pe care o puteau exercita, în lumea și în viața comercială a Craiovei.²⁹⁶) Ceeace Austria a realizat—desigur fără să vrea—prin această protecție, a fost alterarea raporturilor mulțumitoare, ce existaseră până aci între Evrei și populația craioveană și a spiritului de toleranță, în care Evreii fuseseră acceptați de aceasta. De aci înainte, fiecare «târlă

²⁹³) Ele vor fi studiate în partea II-a acestei lucrări, odată cu mahalalele respective.

²⁹⁴) Așa de exemplu: *La 1748*, se zidește biserica *Obedeianu*; *la 1752* Sf. Nicolae—Gănescu, numită apoi «*Episcopia*», pe locul căreia s'a clădit mai târziu Palatul Justiției; *la 1754* «jupân Milco Stoenescu biv staroste» clădește biserica Sf. Gheorghe-Nou, din mahalaua numită apoi «a negustorilor»; *la 1755—1760* se zidește biserica *Maica Precista din Dud*, de negustori; Hagi-Gheorghe, ajutat apoi de Clucerul Constantin Fotescu; *la 1758*, «...robul lui Dumnezei jupân Fota Vlădăianul biv-vel clucear, sin Conda...» zidește biserica Sf. Spiridon; *la 1760* «dumneaei Dumitrana Stolniceasa» (Știrboaică) zidește biserica «Sf. Troiță»; *la 1774* se zidește, de negustori, Sf. Nicolae-Ungureni; *la 1785*, se zidește tot de negustori biserica Sf. Arhangheli; *la 1786*, biserica Mântuleasa și, *la 1792*, biserica «ot Târgul-de-afară» (Hagi-Enuși) sunt opera exclusivă a negustorilor.

²⁹⁵) N. Iorga, *Istoria Românilor pentru Popor*, pag. 340.

²⁹⁶) Vezi mai sus, pag. 83—84 și nota 242, *Anafora lui Postelnicului Costache Gherache Caimacamul Craiovei*.

Biserica Sf. Ilie

Ctitorie a lui Ilie Oteteleşanu, zidită la 1715.

de *Ovreiu*»²⁹⁷) era considerat de negustorimea craioveană ca o unealtă în mâna dușmănoasă a Austriacilor, unealtă menită să le strice rosturile lor negustorești. Numai pentru aceasta, Evreii au început să fie, în cele din urmă, priviți mai întâiu cu neîncredere, iar apoi, cu dispreț și chiar cu ură. La origina acestor raporturi dușmănoase, care—ele însele—sunt obârșia sentimentelor antisemite de mai târziu, *credința religioasă a Evreilor și practicile ritualului lor, n'au, după cum se vede, absolut niciun amestec.*

Aceiași dezamăgire au încercat-o Craiovenii—boieri și negustori la olaltă—in chestiunea speranței lor într'o mai bună situațiune socială și economică, ce urma să se obțină: printr'o administrație mai omenoasă din partea «*mântuitorilor*», printr'o mai bună îndrumare și o mai mare dezvoltare a ocupațiunii obștești a Craiovenilor, care era *comerțul*.

Comerțul românesc moștenește, la începutul sec. XVIII, situațiunea nu tocmai plăcută a unui *târg siluit*, în cea mai mare parte a activității sale. «Anume, închinându-ne Turcilor, luasem neapărat asupra noastră și îndatorirea de a-i ajuta cu hrană în timp de războiu, de a trimite «pâinea» noastră, turmele noastre de oi, mierea noastră, unt, brânză, în taberele lor...»²⁹⁸). O bună parte din mărfurile producțiunii noastre nu avea deci, pe piață, mulțumită acestei îndatoriri, decât *un singur client*: pe Turci și în special *Constantinopolul*²⁹⁹). Dar ceea ce era și mai neplăcut, fiindcă se micșorau astfel mult câștigurile producătorilor—posibile într'un târg liber, bazat pe jocul Cererei și al Ofertei,—era că acest client unic stabilea el însuși prețul de cumpărătoare, prin «*nart*» = «preț maximal», «cu *un oarecare* câștig pentru proprietari...»³⁰⁰), pe care, bine-înțeles că-l stabilea tot el.

Se ajunsese cu modul acesta la prețuri derizorii, nu numai pentru producțiunile care alimentau pe Turci și Constantinopolul—ci, printr'un fel de nivel comun al prețurilor de obște—chiar și pentru mărfurile pe care Turcii nu le cereau. Erau articole în comerț care

²⁹⁷) «*Tărtan*», epitet ofensator foarte întrebuințat, mai cu seamă de negustorii craioveni; din *unterthan*=supus, sudit, după cum; «*hondrofișter*», termen batjocoritor din *unteroffizier*; «*patrânțaș*»=leduncă, din *Patrontasche*=cartușieră.

²⁹⁸) N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în treutul românesc*, pag. 103.

²⁹⁹) cf. nota 291, mai sus, unde acest lucru se afirmă lămurit.

³⁰⁰) N. Iorga, *Istoria Comerțului românesc*, I pag. 230.

nu mai putea fi socotite că se vindeau, ci că se dăruiau de către gătătorii producător cumpărătorului³⁰¹⁾.

Austria nu numai că n'a căutat după Pacea de la Pojarevatzedus, să remedieze acest păs al comerțului românesc, dar și-a însua Târșit procedeul, înăsprindu-l încă și mai mult: prin închiderea herăreia metică a granițelor „Valahiei austriace“, care oprea circulațiuneben di mărfurilor; printr'o menținere neîndemânatecă a «nartului» turcestimp, fără nicio considerațiune pentru fluctuațiunile producțiunei³⁰²⁾rilor c printr'o devalorizare a monedei în curs³⁰³⁾ în scopul, de a o însul lui locui cu monedă austriacă — ceea ce a cășunat la un moment da o complectă stagnare a afacerilor și, deci, o lucie sărăcie a popu. P lațiunii producătoare,³⁰⁴⁾ precum și un început de exod al ei, penpurile tru căutarea în lumea largă a posibilităților de câștig și de existențăs'au o

Dacă, pe lângă aceste măsuri, adăogăm încă: șirul nesfârșitsec. X al dărilor, urmărite cu stricteță și brutalitate, prin sechestrarea proreconsi ducțiunilor; rechizițiunile și contribuțiunile silit, pentru „opererămase de utilitate publică“, în muncă și în natură; transporturile gratuite A și amenzile pentru „produse tănuite“; ne putem da oarecumindicaț seama pentru ce *Pacea de la Belgrad* (1739), care pune capăt ocu. tui „T pațiunii austriace a Olteniei, stârnește în sufletele necăjiților Români «prăvă un suspin de ușurare, cu toate nedreptățile și sâlniciile regimulu acolo, turcesc, în care recădeau, la care se așteptau și pe care le cu. Prin a noșteau din amarnică experiență. Scăpau însă de jatul organiza pe de și asta era totul. nesc to

Această situațiune defavorabilă a țărănimei, care forma clien. Severin tela aproape întreagă a *Târgului-de-afară* din Craiova, a avut, de răsărite sigur puternică repercusiune asupra activității acestui «Târg» și asu. la extre pra intensității schimbului de mărfuri, care era în atât de strânsă tr'o uli mită m

³⁰¹⁾ Aux embouchures de ce grand fleuve, (Dunărea) se prend grand quantité d'estour geons, lesquels j'y ay veu vendre ou plus tost donner, la pièce à moins de deux sous de nos tre monoye, si grands neant moins, que chascun chargeoit un mule...

N. Iorga, Acte și fragmente, I pag. 34: *Relation de François de Pavie, seigneur de Forquevaux...* (1585).

³⁰²⁾ «...ca pentru miere, într'o vreme când se făcuse puțină, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată». N. Iorga, *Istoria Comerțului românesc*, II pag. 9.

³⁰³⁾ Nu este vorba, în această măsură financiară a Austriei, de vre-o monedă fictivă sau fiduciară, ci de însăși moneda metalică, de aur și argint.

«Încă din 1717 boierii ceruseră «che la moneta d'or et d'argento che si spende in Valachia non possa esser diminuita o accresciuta di prezzo ma che passi come s'usa sin adesso».

³⁰⁴⁾ N. Iorga, *Istoria Comerțului românesc*, II pag. 13.

ătre legătură cu viața și cu dezvoltarea Craiovei. Ei se datorește încrem-
nirea Târgului Craiovei, timp de aproape trei secole, într'un perimetru
redus, care, spre Răsărit nu trecea dincolo de marginea de atunci
a Târgului-de-afară³⁰⁵). Desigur, cu o clientelă țărănească, la casa
căreia sărăcia era atât de mare, încât nu se putea strânge un gal-
ben dintr'un sat întreg³⁰⁶), *Târgul de-afară* n'a putut fi, în tot acest
timp, prea activ; și nici prea mare n'a putut fi numărul negusto-
rilor care s'au așezat și și-au clădit «bolți» permanente în coprin-
sul lui, depășind astfel întinderea primitivă orașului.

Pentru cei mai bătrâni dintre Craioveni, care au apucat tim-
purile de acum 50—60 de ani, anterioare adâncilor prefaceri ce
s'au operat în înfățișarea orașului; aspectul Craiovei dela finele
sec. XVIII și începutul celui de al XIX nu este prea greu de
reconstituit, bine înțeles dacă, pe lângă ajutorul documentelor
rămase, îi mai ajută puțin și memoria.

Anaforaua caimacamului I. Caragea, din Iunie 1797, ne dă
indicațiuni precise asupra întinderii maxime către Răsărit a aces-
tui „Târg“, la sfârșitul sec. XVIII. Ea spune lămurit că s'au ridicat
«prăvălii și case (în marginea orașului, pe drumul Bucureștiului)
acolo, la *acel loc în care dau și ulițele mari și mici ale orașului*».
Prin aceste mărturii documentare, «*Răscruciul-cel-Mic*» de azi este
pe de o parte perfect identificat—fiind singurul loc unde se întâl-
nesc toate drumurile mari: drumul Bucureștilor, al Amaradii și
Severinului, al Vâlcii și al Dunării; iar pe de altă parte, marginea
răsăriteană a Craiovei, la 1797, este de asemenea precizată: *exact*
la extremitatea sudică a stradelei „Prisaca“ de astăzi, pe unde, prin-
tr'o ulicioară „de picior“ răspundea în Târgul-de-afară strada nu-
mită mai târziu *Nicolae Bălcescu* și unde se afla „Fântâna ce-i zice
Prisăcuța“³⁰⁷).

Cercetând cu atențiune vechiul plan al Craiovei dela 1790,
observăm din capul locului că, în afară de «Hanul Nemțesc», care

³⁰⁵) *Anaforaua de la 1797*, citată mai sus (vd. pag. 69 și nota 209), „Fântâna ce-i zice
Prisăcuța“—al cărei loc, reprezentat printr'un ● (punct compact) în Schița Târgului Craiovei,
s'a identificat cu colțul Răsăritean al str. *Prisaca* de azi — ne spune că este „în marginea
orașului, pe drumul Bucureștilor.“

³⁰⁶) Vd. pag. 85, mai sus, nota 247.

³⁰⁷) Vd. mai sus, pag. 69 și notele 207—209 c. de asemenea și *Planul Orașului Cra-*
iova de la 1790.

are, într'adevăr, proporțiile monumentale atribuite lui de Aug. Pessiacov, în descriția citată mai sus³⁰⁸), și în afară de bisericile Sf. Ilie și Sf. Dumitru, nu se află în tot coprinsul «Târgului» Craiovei, nicio clădire de seamă, cu caracter monumental.

Case boierești sau de ale cetățenilor „cuprinși” se ridicau de preferință prin „mahalale”, dintre care unele ajunseseră adevărate cartiere boierești;³⁰⁹) iar în altele, bogate clădiri de negustori înăvuțiți serviseră de nuclee mahalalei însăși. Târgul, în toată întinderea lui, fiind extrem de divizat între negustori, nu lăsa locul necesar unor asemenea clădiri. Numele unei singure asemenea construcții din sec. XVIII: „Hanul Poroineanu” a străbătut vâlul timpului, mulțumită faptului că, în urma unor radicale transformări, a servit, prin a II-a jumătate a sec. XIX ca local pentru judecătorie și percepție fiscală³¹⁰). Prăvălii—«bolți», cum li se zicea atunci — lipite una de alta, cu intermitențele unor „ulicioare” strâmte, de cel mult un metru lățime—dintre care multe au existat până mai deunăzi³¹¹)—se înșirau în cruce dela „Capul Podului” până la „Hanul Nemțesc”, în direcțiunea Răsărit-Apus, și dela „Ulița Mare” a Sf. Dumitru, până la proprietățile „Știrboaiice”,

³⁰⁸) Vd. pag. 39.

³⁰⁹) Astfel erau: Mahalaua Sf. Troițe, mah. Obedeianului, etc.

³¹⁰) Astăzi, în locul „hanului”, a cărui clădire se întindea pe «Ulița Precești» (str. Alex. Lahovari de azi), se află localul Administrației Financiare, zidit însă pe str. Cuza-Vodă, unde «hanul» își avea curtea și marea poartă de intrare.

Din pragul sec. XIX, au rămas în amintirea Craiovenilor numele a doi „condottieri” români: Poroineanu și Papuc, care au stat, în acele vremuri turburi, în slujba străinului: Poroineanu, „având și Turci cu dânsul”, „făcea rele”, pe la 1821, în părțile dinspre Calafat și era poruncă dela „Slugerul Tudor” ca să fie prins.

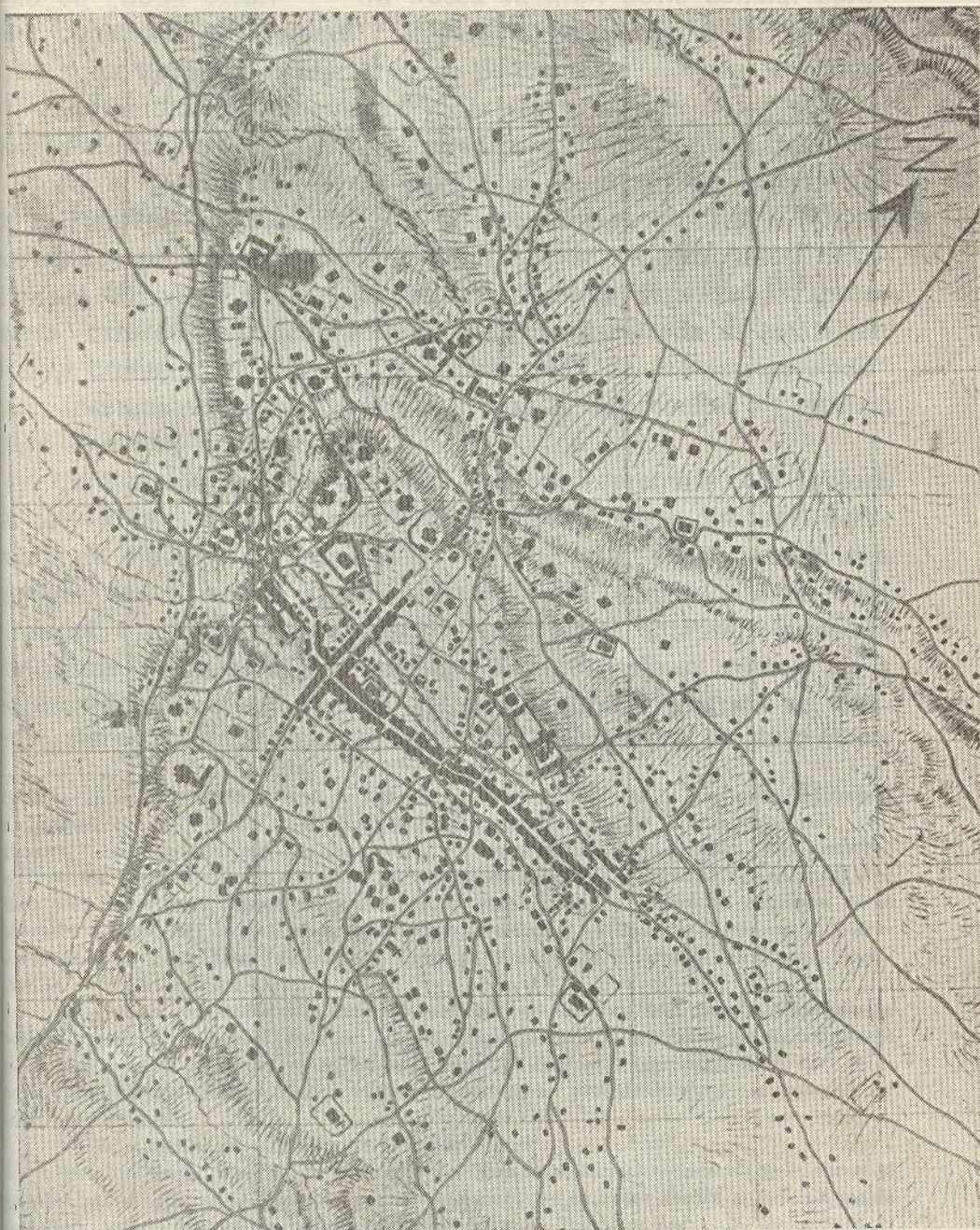
Papuc (Ioniță)... „au fost caimacam la Turci și venind Nemți, au pus pe Gianul; și acuma au scos pe Gianolu și au pus iar pe Papucu, — din ce pricină nu știu” — scrie negustorul Tudoran Mihai, la 17 Noemb. 1789.

Iar Dionisie Eclesairchul spune: „Caimacam au pus pe un Ioniță Papuc, vitori clucer, care acest ciocoiu arăta la nazir și la Derviş-Aga cu foaie pe care știa că are bani”.

N. Iorga, Scrisori de Boieri și Negustori, pag. 106 și 137. Vd. pag. 106 și nota 1.

În amintirea Craiovenilor, Ioniță Papuc a rămas însă vestit prin „oștile” în dobândă, pe care le strângea — și pentru Turci și pentru Nemți — din oameni de adunătură și care erau așa de puțin serioase și așa de puțin „oști”—mai ales—în cât, astăzi chiar, când copiii se joacă de-a soldații, cu chivere de hârtie și cu puști de lemn, se ironizează reciproc că au strâns „Oastea lui Papuc”.

³¹¹) Mai toate aceste „ulicioare” nu sunt decât străvechile trecători, care despărțeau din loc în loc, șirurile de tarabe, aparținând odinioară aceleiași bresle. Când negustorii sau micii meseriași, ale căror locuri în târg erau totdeauna ordonate și fixate de «starostea» (mai marele sau bătrânul) breslei sau al „isnafului”, au înlocuit tarabele mai întâi cu barăci și apoi „bolți”; ei au respectat aceste trecători—care de altfel au devenit „ulicioare”, printre clădi-

Planul Craiovei la 1790.

Clișu obținut prin bunăvoința D-lui Architect A. Vincenz

în preajma paraclisului „Sf. Troițe”, în direcțiunea de la Miază-Zi
pre Miază-Noapte. Construcțiunea acestor prăvălii — chiar când
erau cu „două caturi” — nu trecea cu mult peste banalul bară-
rilor construite „în paiantă”³¹²⁾, care nu urmăreau decât adăpos-
irea strict necesară a mărfurilor și pentru care «*laraba*» era totul.

Sunt indicii documentare³¹³⁾ că «*Ulița Precestii*» — cum se
numea atunci întregul coprins al stradelor de astăzi: Alex. Lahovari,
Lipscani și „Madona” — era pavată cu bolovani de piatră, încă
de la sfârșitul veacului al XVIII și începutul veacului al XIX. De
aici vine: numirea de «*Capu' Podului*» ce se dă extremității răsă-
ritene a str. Al. Lahovari de astăzi; numirea de «*Podul Lipscani-
lor*», care era în general întrebuințată pentru strada de astăzi, cu
aceleași nume și, în fine, expresiunea „prăvălie *la*—sau *pe*—pod”
care însemna exclusiv: prăvălie în strada Lipscanilor³¹⁴⁾ sau pe
Ulița Precestii, a meseriașilor.

Cum arhitectii, mari și mici, cași antreprenorii constructori,
au fost în tot timpul sec. XVIII și o bună parte din sec. XIX,
veniți de dincolo de Dunăre³¹⁵⁾; în totul său, Târgul Craiovei a
câștigat un oarecare aspect balcanic, prin construcția oarecum
stropșită a prăvăliilor și a caselor. La această înfățișare orientală
contribuia și gruparea pe specialități industriale și comerciale a
negustorilor, bine determinată și cu îndărătnicie păstrată de dife-
riții „staroști” de „bresle și isnafuli”, care așezau pe toți admi-

tile barărilor sau prăvăliilor—cum se respectă orice servitute, creată în timp, printr’o folosință
înelungată. Mai mult încă: atunci când negustorii ale căror „bolți” încadrau ulicioara „s’au
alesnit” și au ridicat un etaj (un „cat”, cum se zicea atunci) peste prăvălia lor; respectul
servituții s’a menținut: unul s’au chiar și amândouă „caturile” prăvăliilor respective s’au
ținut protectoare peste străvechea «*ulicioară*», de care clienții în trecere au continuat să se
folosească. Aceasta este origina „gangurilor”, prin care străbat: «*Ulicioara Glaz*»—astăzi „*Strada
Pieții Elca*”, din Piața Veche în Str. Unirii și Stradela Th. I. Preda din Strada Cogă-
lniceanu, de astăzi, în Str. Lipscani.

³¹²⁾ *Paianta* era scheletul în lemn al unei case, cu etaj sau fără, care se construia în
întregime, inclusiv acoperișul, din furci (stâlpi), grinzi, pârmași și contrafise. Aceste construcții
aveau drept bază niște bârne groase, numite „talpă” în care erau îngropați stâlpii, care schi-
au întreaga clădire. După complecta clădire a paientei, se proceda la umplerea golurilor cu
zidărie de cărămidă.

³¹³⁾ Vd. Condica de embaticuri a Bis. Hagi-Enuși.

³¹⁴⁾ „Aici avem o sumă de negustori din Țara Muscălească. Vinde mărgelă, cercei și
cumpără pâr de porc și pe *Podul Craiovei* numai gura lor să aude: zbează și beu. Că mărfa
e puțină. Astăzi, din pricina uniia mueri, s’au bătut cu Turcii *pe pod*...” N. Iorga. Scrisori
de boeri și negustori. Pag. 92, Nr. 96.

³¹⁵⁾ Până pe la 1870, în Craiova, „binale” particulare mari și mici, erau construite
aproape exclusiv de „sârbi” și cu „sârbi”, care erau considerați ca specialiști în materie.

nistrații lor „fiecare la locul său“; cași aranjamentul interior al prăvăliilor, care era un fel de expoziție permanentă de activitate industrială și de confecțiuni.

Prăvăliile — chiar atunci când erau cu două „caturi“ — nu aveau înălțimea totală a fațadei — dela „talpă până la streășină“ inclusiv scărița dela ușa prăvăliei — mai mare decât 6—7^m. Iar pentru a nu se lăsa descoperite și expuse intemperiilor capetele grinzilor despărțitoare dintre etaje, se construia etajul pe toată lungimea grinzii și astfel, el eșea mai larg decât parterul.

Când două asemenea case erau despărțite printr-o „ulicioară“ cele două eșiri ale etajelor respective se apropiiau una de alta —sau chiar se împreunau—și atunci ulicioara era, după cum am văzut mai sus, acoperită, fără ca prin aceasta să înceteze de a rămâne publică³¹⁶).

Biserici, în afară de cele două de zid menționate mai sus. Sf. Dumitru și Sf. Ilie, nu se mai atla, „în Târg“ la începutul sec. XVIII, decât una, de lemn: *Biserica Sf. Gheorghe-Vechiu*³¹⁷), clădită cine știe când de negustori, la marginea meridională a Târgului-de-Vineri și construită apoi în cărămidă — tot de negustori — în ultimii ani ai sec. XVIII sau la începutul sec. XIX³¹⁸).

Numele foarte multor negustori, care în aceste împrejurări defavorabile au răsit totuși, și au ținut, în răstimpurile de liniște relativă, sus steagul comerțului, ni sunt cunoscute — fie de pe „pisanile“ bisericilor la clădirea cărora ei figurează ca ctitori³¹⁹), fie din

³¹⁶) Ultima „ulicioară“ de acest fel, care a fost desființată de Primăria Municipiului în anul 1932, prin exproprierea clădirilor care o încadrau, mai înainte ca acestea să fi putut fi esențial modificate prin reparații «modernizatoare», este redată în planșa din această lucrare.

Alte două „ulicioare“ acoperite, ale căror clădiri de încadrare au suferit însă modificări și modernizări mai mult sau mai puțin adânci, au rămas până astăzi sub seculara servitute obștească și, în posesiunea Primăriei Municipiului, servesc pentru comunicație; una, între str. *Unirii* și vechea stradă de dos (amintită de noi la pag...) numită *Ulicioara Picții Elca*; și alta între str. *Lipsanilor* și strada *Th. I. Freda*, prin care str. *Lipsanilor* comunică cu str. *Mih. Cogălniceanu*. Vd. și nota 341, mai sus.

³¹⁷) Data zidirii acestei biserici nu se găsește trecută pe „pisanie“ de pe frontispiciul ei. Epitetul de Sf. Gheorghe-„*Vechiu*“ pe care-l poartă patronul ei, deși clădirea în cărămidă a acestei biserici, judecând după ctitorii de pe *pisanie* morți la începutul sec. XIX este mai nouă decât a Sf. Gheorghe-„*Nou*“ clădită de Milko Stoenescu la 1754, arată în mod neîndoios că, la data clădirii bisericii Sf. Gheorghe-*Nou*, cealaltă ctitorie a Sf. Gheorghe: cel *vechiu* exista deja însă de lemn, ca foarte multe alte biserici din Craiova.

³¹⁸) Data construcției nu este indicată în „pisanie“.

³¹⁹) Sunt foarte puține biserici în Craiova, zidite exclusiv de Domni sau de boieri. Cele mai multe, dacă nu sunt zidite exclusiv de negustori, aceștia au, totuși, o parte foarte largă în ctitorie și „pisanile“ sunt pline de numele lor.

Planul Craiovei la 1854.

Cliseu obținut prin bunăvoința D-lui Architect A. Vincenz.

socotelile caselor de comerț de peste hotar, cari au ajuns până la noi³²⁰). Dar, pentru foarte mulți din ei, numele este tot ce cunoaștem — mai ales când este vorba de negustorii ultimei jumătăți a sec. XVIII. „Case comerciale“ sau chiar și negustorii de mai mare amploare, sau de mai lungă durată decât viața „jupânului“ inițiator, par a nu se fi înfiripat în Craiova, decât odată cu venirea și așezarea în lumea negustorească craioveană a elementelor negustorești din Macedonia — „comaniști“ cu puternice legături comerciale dincolo de hotarele Țărilor românești, cu legături, „sim-patriotice“, sau chiar cu legături familiale³²¹).

Din această cauză, în cea mai mare parte, specialitatea acestor negustori este aceea a comerțului exterior: *băcani*, adică importatori de mărfuri coloniale pe piața Târgului; și mari exportatori de: cereale, porci, vinuri, miere, piei, grăsimi și maicuseamă lână, recoltate din Dolj și din partea mănoasă a câmpului jud. limitrofe. Această îndeletnicire i-a îndrumat spre cumpărare de moșii, iar în oraș, spre clădirea de case mari — adevărate „curți“ de bogătași — dintre care multe rivalizau în confort și în întindere cu casele celor mai mari boieri.

În această calitate — creatori de cartiere orașenești — numele unora din ei a rămas până astăzi, legat de creațiunea respectivă: Astfel găsim în Craiova: mahalaua „den Sarbie“, Oota (Оота), Hagi-Enuși³²²).

Negustorimea craioveană era, deci, împărțită în două categorii bine distincte: *Breslașii și Isnăfarii* — mici industriași, producători de mărfuri de primă necesitate pentru țărani, ca: pantofari, cojocari, ilicari, boiangii, etc. localizați și stăpâni pe comerțul Târgului-de-afară; și *negustorii* — propriu ziși — *brașoveni, lipscani, și comaniști*, stăpâni pe comerțul cu mărfuri de import și

³²⁰) Sub acest raport, socotelile Casei comerciale din Sibiu, a lui Hagi Constantin Pop ocupă locul de frunte pentru Craiova: Scrisori de boieri și negustori, de N. Iorga.

³²¹) Vd. studiile d-lui G. Orman: *Din trecutul Craiovei*, în Arhivele Olteniei, Nr. 34, 36, 37, 38, 43, 44.

Asupra acestor negustori vom reveni, în partea II-a a acestui Studiu: *Mahalalele Craiovei*, dintre care, unele, sunt creațiunea exclusivă a lor.

Prin „comaniști“ se înțelege: negustorii sau agenții comerciali, care își exercitau profesiunea sub auspiciile „Comaniștilor de Comerț“, proiectate de Austria încă din 1775, pentru un comerț folositor pe Dunăre, în Marea Neagră și în Țările turcești“. N. Iorga, Istoria Comerțului Românesc. — Epoca mai nouă, pag. 60.

³²²) Pentru mahalaua „den Sarbie“ vezi Arhivele Olteniei, No. 36, pag. 117.

localizați în „Târgul“ permanent al Craiovei, pe spațiul dintre cele două „răscruciuri“ : „Răscruciul-Cel-Mic“, unde se făcea „Târgul de Vineri“ și „Răscruciul-Cel-Mare“, de pe „Ulița Mare“ (strada Unirii de azi), de unde se începea — spre *Hanul Nemțesc* și Biserica Maicii Preceștii, străvechiul „Târg“ al Craiovei.

Numai aci, în clădirile mari de raport, ridicate pe proprietățile boierești, putea această categorie de negustori să găsească prăvăliile spațioase de care ei aveau nevoie, cu vitrine și fațade mari, absolut necesare pentru expoziția „probelor“ din tot „ceșitul“³²³⁾; cu magazii coprinzătoare, pentru depozitarea marilor „taxide“ de mărfuri aduse, cu care-și alimentau prăvălia și negoțul respectiv și pe care — din cauza puținelor și rudimentarelor mijloace de transport și de comunicație, din acea vreme — nu le puteau împătrăsi prea des.

Numai acești negustori „lucrau“ cu Casele-de-negoț din afara granițelor—maicuseamă din Brașov și Sibiu—și, prin acestea, cu străinătatea propriu-zisă;³²⁴⁾ iar apoi, în sec. XIX, cu „angroșiștii“ din București,

Am arătat mai sus, descriind aspectul „Târgului“ în acea epocă, cum se depăna viața primei categorii de negustori, pentru care *Vinerea*—„ziua de târg“ de atunci,—era nu numai o zi de afaceri, dar și un eveniment săptămânal, care schimba puțin monotonia vieții de toate zilele³²⁵⁾.

Cea de a doua categorie de negustori era furnizoarea orașenilor, adeseori a boierimei și în mod permanent a negustorimei din categoria de mai sus, căreia îi procura mare parte din materiile prime³²⁶⁾.

³²³⁾ Vd. Archiv. Olt. No. 9 pag. 359.

³²⁴⁾ 1789. Ioan Albușescu. *Trimele o scrisoare de negoț la Veneția*. N. Iorga, Scrisori de boieri și negustori, pag. 83:16. (Craiova).

³²⁵⁾ Vezi în urmă, pag. 77—79.

³²⁶⁾ Dăm aci, ca probă de diversitatea furniturilor, două comande de mărfuri, făcute Casei de negoț Hagi Constantin Pop din Sibiu, de doi negustori craioveni: „...cuișoare, șofran de Beci, ață albă de Sibiu, 1 carte cu hambac latinesc, cu toc, ciapsă copilii mici d'un an, mănuși coconii Aniței Pităresei, de piele roșe închise, 1 păreche deto de ibrișim, 1 tenechea tabac violet, 1 păreche forteci de herbieri, basmale albastre, pantofi cu cătărămi“.

Iar negustorul Ion Albușescu cere: „20 răfi creditori sângepiu, 20 răfi creditor albastru, 1 bucată parcal asemenea, 1 tușon ștrîmți de hambac, 1 tușon (duzină) ștrîmți de ață, camerhol de cusut, 50 cusătură albă“.

N. Iorga, Scrisori, pag. 81, Nr. 4 și pag. 85, Nr. 26.

ele
sul
da
Bi-
ta-
că
ri,
); IX,
e"
tiv
de
n-
ca
ra
cu
i-
so
e
ea
ru
de
o-
e-
iei
e-
T
ori
ute
re,
un
ne-
as-
tă,
In rândurile acestei categorii de negustori, cu totul lipsită de orice organizare, s'au putut infiltra din ce în ce mai adânc, elementele străine de neam—prin *companiști* și prin *sudiții* austriaci (Unterthanner)—care au dat, până la urmă, o cu totul altă înfățișare negustoriei de pe „podul Craiovei”. Maicuseamă *sinceritatea* în raporturile dintre negustori și clienți, se arăta din ce în ce mai călătorită; iar, pentru a se conforma într-un tot procedeele elementului străin, negustorii tineri, care „se ridicau” pe la mijlocul sec. XIX, au adoptat, prin imitație și ei, o „*limbă străină*”, pe care o botezat'o—neavând altfel cum—«*limba păsărească*»³²⁷).

In pragul sec. XIX și, mai târziu, pe la mijlocul aceluia secol, Craiova suferă două mari schimbări, în alcătuirea sa, ca „Târg” și ca oraș.

Mulțumită mai cu seamă intenselor legături, pe care evenimentele politice din sec. XVIII le creează între Oltenia și Austria, comerțul exterior primește, în Târgul Craiovei, un impuls necunoscut până atunci. Agenții comerciali:³²⁸ coloniștii Chiroviceni, companiștii în general, sudiții, delegații și comisionarii, cărora Austria le acordase protecția sa — pentru a-și putea realiza planurile ei de exploatare economică a întregii „Valahii Austriace” — venind în contact direct cu masele populare, au tras — prin activitatea lor

327) „*Limba Păsărească*” era o modificare convențională a vorbirii obicinuite, pentru a, în fața „mușterilor”, aiurii de atâta dibăcie și învățătură, „băieții de prăvălie” și chiar negustorii mai tineri să comunice între dânsi, fără să fie înțeleși de clienți.

Erau mai multe „limbi” de acestea, convenționale: unele, cele mai ușor de mânuit, dar mai lesne de descifrat, pentru clienți, și deci mai puțin eficace, constau în intercalarea unei sau mai multor silabe între silabele, sau între sunetele cuvintelor — după cum cuvântul era *poli* sau *monosilabic*. De ex.: *Nu-gu lă-gă sa-ga ma-ga-i-ghi jo-go-să-gă!* — *Nu lăsa mai jos!* Sau: *bir-nă-bir-u bir-lă-bir-sa bir-ma-bir-i bir-jo-bir-si.*

Mai era însă o limbă «*păsărească*» cu adevărat interesantă și mult mai greu de pătruns, încă se vorbea foarte repede și nu era ușor de urmărit pentru urechea neexersată. Ea consta într-un fel de inversare a cuvântului obicinuit, rostindu-se sunetul sau silaba inițială, în urma finalului, care era aproape tot restul cuvântului și de care se lega prin prepoziția *de*. Pentru a spori încredințarea și a da deci o mai bună garanție «secretului», se arunca un *i* scurt înaintea vocalei, cu care începea partea II-a a cuvântului, dacă această vocală nu era *a*—însă și un *i*, sau—uneori—o derivată: *ă* sau *î*. Așa de exemplu: *îușitul-de-cu*, înseamnă: *îușitul*; *îondeiul-de-co*, înseamnă: *condeiul*. La monosilabe, unica vocală a cuvântului se lungea până la dedublare, punându-se înaintea cuvântului însuși, nemodificat și tot după prepoziția *de*. Astfel fraza de mai sus: *Nu lăsa mai ieșten*, devenea: *Un-de-nu așa-de-lă lai-de-ma iai-de-ia* — sau: «*mai jos*» — *lai-de-ma iai-de-jo*.

„*Vezi de mușterei!*”; *lezi-de-ve ce-de-de iușterei-de-mu*.

328) Erau „stringătorii” de pe piață și diferitelor mărfuri *exportabile*, care constau în tot felul de produse ale pământului.

pur comercială — în sfera de acțiune a unui rodnic *Comerț exterior* liber, pe victimele de până mai ieri ale exploatării neomenoase ale samavolniciei și jafului capanliilor, gelepilor, saigiilor, casapilor beglicgiilor și în general ale tuturilor strângătorilor de „zaherea”. Înălăturarea „nartului” din tranzacțiile comerciale; jocul mai liber al prețurilor și mai în raport cu *Cererea și Oferta* de pe piață; multiplicarea clienților cumpărători, care înălatura arbitrarului și bunul plac al unicului client de altădată: „Turcul”; și-au dat repede roadele lor și au îmbunătățit simțitor starea materială țăranilor³²⁹).

Această înavuțire a țăranimei — factor de căpetenie al Târgului-de-afară craiovean — a avut puternică repercusiune asupra mersului afacerilor acestui târg. „*Deverul*” a sporit, negustorii s’au îmbulzit la câștig, barăcile au fost treptat înlocuite cu prăvălii și case, clădite chiar pe locul târgului. Toate acestea însă, au strâmtat locul atât de mult, încât — ne spune un document contemporan — „*târgul era afară de prăvălii*”, adică se făcea chiar în ușă prăvăliilor.³³⁰)

Tot în acest răstimp, spațiul de desfășurare al acestui vechiu Târg-de-afară fusese limitat — prin achizițiuni de proprietăți și prin clădirea de case de ale boierilor, boierinașilor și bogătașilor, — astfel încât

³²⁹) Astfel negustorul Tudoran Mihail scrie la 1790, Casei Hagii Constantin Pop din Sibiu: „...oamenii alte lucruri nu vor să lucreze, că s’au umplut Rumânii de bani”. N. Iorga, *Scrisori de boieri și negustori*, pag. 83, Nr. 22.

³³⁰) „I. Caragea, prin anafora către Domnitor din 1797, Iunie, raportează că orașenii craioveni i-au dat jalbă, arătând că din vechime, târgul de Vineri se făcea la foșorul cel vechiu, în marginea orașului, pe drumul Bucureștiului. Deaceia s’au și îndemnat mulți de a face prăvălii și case acolo, la acel loc în care dau și ulițele mari și mici ale orașului. În vremea ciumei, fiind orașul împrăștiat, s’au mutat târgul afară, în câmp, la loc fără apă și depărlat, unde nu se poate merge decât vara.

Craiovenii cer să se mute îndărăt târgul, unde era în vechime. Caimacamul a întrebat pe biv. vel log. Ion Glogoveanu, fiind boieriu vechiu pământean, să spue el unde se făcea înainte târgul și de va fi vre’o stricăciune sau pagubă să se facă tot acolo. D-lui a confirmat arătarea negustorilor că târgul se făcea la locul unde este foșorul vameșilor, până sub Mavroghene, când atunci ar fi vrut vameșii să-l mute mai la margine, sub cuvânt că fiind târgul afară de prăvălii, i se pricinuește pagubă, căci ascund locuitorii jderii și vulpile ce le aduc de vânzare. Totuși Caimacamul de atunci și boierii n’au mutat târgul la altă parte, dar în vremea ciumei, fiind Caimacam clucerul Calfoğlu, l-a mutat acolo unde se află acum, în interesul neînmulțirii boalei în târg. Acum boierul Glogoveanu găsește și el dreaptă cererea orașenilor. Deci Ioan Caragea se roagă să fie poruncă de a se strămuta târgul la locul său vechiu.

Domnitorul invoiește astă strămutare la 15 Iunie 1797.

V. A. Ureche Ist. Românilor VII, 405 după Cod. XXVIII, fila 440.

ghesuiala nu se mai putea evita. Ca și în sec. XVI³³¹⁾, aceștia se așezaseră pe marginea exterioară a târgului³³²⁾, urmărind și acum, totocmai ca și atunci, dintr'un cămin mai la larg și—pe cât îngăduiau împrejurările—mai confortabil, participarea la viața orășenească ce începuse a se înfiripa la Craiova.

Dar acest avânt al comerțului exterior, care era *general* în principatele Române și maicuseamă în Oltenia—direct vizată de interesele politice și mai ales economice ale Austriei—se datora în primul rând, creațiunii unui *drum comercial*: *Drumul Dunării* și dezvoltării unui *nou sistem de desfacere a mărfurilor importate*: sistemul „*Comisionerilor*“, inaugurat tot de Austria prin „*companiști*“ și care, uni cași ceilalți, nu erau decât *reprezentanții comerțului exterior și ai producțiunii, mai ales industriale, austriace*.

„*Companiștii*“ aduceau mărfurile streine și, prin magazinele lor, le puneau la dispozițiunea, cum s'ar zice: a *Marelui Public*; „*Comisionerii*“ puneau în contact direct pe *Producătorul român* și pe *Negustorul român* cu Industria și Comerțul exterior apusean în general și austriac în special. Acest sistem de comerț ajunsese, la începutul sec. XIX, atât de însemnat, încât situațiunea de „comisioner“ devenise „*Idealul*“ negustorimii³³³⁾. Rezultatul final, însă, și plin de consecințe pentru „Târgul“ Craiovei și maicuseamă pentru Târgul ei de-afară, a fost că rolul strângătorilor de produse românești exportabile a fost aproape anihilat; exportul acestor produse—căutate de comisionari la locul de producțiune chiar—se făcea din ce în ce mai mult prin „*Schelă*“ și nu prin „strânsura“ din *Târgul de-afară*; iar importul prin „*Toptangii*“—, „engrosiștii“ de as-

³³¹⁾ Vd. pag. 37 mai sus.

³³²⁾ Astfel, după indicațiunile pe care ni le dă vechiul plan, dela 1790 al Craiovei, se stabiliseră aci: *Murgăsenii*, în capătul sudic al prelungirii *drumului Amărăzii și Severinului*, unde este astăzi localul „General Praporgescu“ al Corpului 1 de Armată; *Gigăriu*, pe a căror proprietate avea să se construiască mai târziu *Piața Centrală* (Piața Nouă, sau «Piața Măreau»); *Găneștii*, cu ctitoria lor: *Sf. Nicolae-Gănescu* («Episcopia» de mai târziu), pe întinderea cărora urma să se așeze în secolul XIX Penitenciarul Central al Craiovei și Pescăria sau „Târoul de pește“, după strămutarea lui din str. Buzesți de astăzi (Vd. mai sus, pag. 72); *Hanul Poroișeanu*, chiar la capătul de răsărit al Uliței Precești, unde în anul 1906, s'a clădit Administrația Financiară de astăzi și la colțul nord-estic al cărei proprietăți era „marginea orașului“ după documentul de mai sus, nota 330.

³³³⁾ „Viitorul negustor începea ca „slugă“, ca „ucenic“ și ajungea dela o vreme „comisioner“.

N. Iorga, Istoria Comerțului Românesc — Epoca mai nouă, pag. 108.

tăzi—și, mai târziu, prin reprezentanți speciali ai anumitelor Ca *Firu*, unde
industriale și comerciale străine. *în prelun*

Insemnătatea Târgului-de-afară scade—după cum se vede *cea*, și ca
repede și cu desăvârșire, iar axa vieții orașenești craiovene *enți dela*
schimbă și ea. Târgul—și cel permanent și cel săptămânal—pier
importanța *regională*, care îi dedese dezvoltarea și înflorirea
până aci și rămâne cu o însemnătate pur *locală*; maicuseamă
în urma reformelor organizațiunii de Stat, dela mijlocul sec. XI
drumurile începând a se îmbunătăți, se răspândesc prin satele m
răsărite „*prăvălii*“ analoage cu „dughenele“ din Moldova, ca
duc: stămbăria, bumbacul, fierăria și tot felul de mărunțișuri in
portate „la ușa săteanului“.

Aceste împrejurări: *înghesuirea* pe un spațiu din ce în ce m
strâmt și *micșorarea însemnătății*, au făcut ca, încă din penultimul d
cenii al sec. XVIII, să se arate ca necesară mutarea Târgului-de-afară
care, în cele din urmă, ajunsese a fi înglobat în raza orașului. *Secolului*
cerut-o mai întâi Fiscul—„Vameșii“, care cei d-întăiu au evidențiat
această necesitate, bazați pe o stare de fapt devenită imposibil
și foarte lămurit arătată. Craiovenii—„Caimacamul și boierii“—a
rezistat deocamdată argumentelor, probabil fiindcă, vămile fiin
ținute în arendă, motivele arătate de vameși au fost socotite d
Craioveni ca simple pretexte, pentru satisfacerea propriilor interes
ale arendașilor³³⁴). Inșă, în 1795, molima ciumei a fost un argu
ment decisiv și clucerul Calfoglu l-a mutat „în câmp“, unde i s’a
părut lui mai potrivit, fără să stăruiască prea mult asupra logicei
după care Târgul-de-afară fusese mai întâiu așezat pe un drum
mare, „pe drumul Bucureștiului... la acel loc în care dau și ulițele
mari și mici ale orașului“.

Această lipsă de discernământ în alegerea locului unde urma
să fie mutat Târgul-de-afară a avut ca efect nestatornicia lui, pe
o perioadă de circa 60 de ani. Mutat în 1795, în careul format
de stradele de astăzi: *Frații Golești, Neptun, Modei și Modestiei*
este adus înapoi la 1797, pentru ca să fie din nou strămutat acolo
pe la începutul Sec. XIX, unde stă până pe la 1860, când este
din nou mutat, de astădată definitiv, în mahalaua *Postelnicului*

³³⁴) Asupra modului cum se făcea arendarea Vămilelor și a Ocnelor, vezi N. Iorga, *Seri-*
sori de boieri și negustori, pag. 83 — 85, pentru anul 1790.

Capiru, unde se află și astăzi, adică *tot pe Drumul Bucureștiului, în prelungirea drumurilor care vin dela Severin, Amaradia și Vâldeiea*, și care sunt în special drumurile furnizoare de mărfuri și clienți dela țară, în Târgul-de-afară.

*

O a doua schimbare, de mare însemnătate, în întocmirea orașului, survenită tot pe atunci și consacrată pe la jumătatea sec. XIX, a fost alipirea la „Târgul” Craiovei a mahalalelor limitrofe lui: Mahalaua „Sf. Troițe”, „Berendeiu” (St. Nicolae-Gănescu) și o parte din mahalaua *Hagi-Enuși*.

Acest proces de alipire a fost cauzat nu numai de revărsarea firească a „Târgului” congestionat, peste locurile mai libere din mahalalele imediat vecine lui, ci și de o nevoie de ordin administrativ, care se face simțită chiar dela al treilea deceniu al Secolului XIX.

Înainte de acest moment istoric, marcat prin pacea dela Adrianopol (1828), diferitele ramuri ale Autorității de Stat nu erau reprezentate prin anumite Instituțiuni: politice, administrative, judecătorești, militare, sanitare, etc. ci prin „dregători”, investiți cu puteri discreționare, obținute, nu pe baza meritului sau competenței, ci prin „mila” domnească sau prin „mezat”. *Dregătorul* era—după vorba de atunci—„pus în pâine” sau „scos din pâine”; iar atribuirea de căpetenie a acestor miluiți sau arendași, era *profitul personal*. Lipsa oricărui control—consecință logică a arbitrarului, care prezida la orice „punere” sau „scoatere din pâine”—lăsa câmp liber *abuzului*, care pentru nimeni nu mai prezenta nimic anormal³³⁵).

Intr’o astfel de organizare, ceia ce s’ar numi astăzi: „cancelariile” sau „biuourile” respective erau necunoscute și, deci, nu exista nici *localul*, care să dea dregătoriei atribuite—chiar așa: arbitrar—caracterul *public*. Casa particulară a „demnitarului” era—vremelnic—„cancelaria” și chiar „*Instituțiunea*” însăși; iar „casetișele” erau ținute, de bine—de rău, pentru comptabilitatea particulară a boierului sau „ciocoiului” și nu pentru „*arhivă*”, care nu exista.

³³⁵) Vezi Raportul lui Barbu Știrbei către Kiselef, în *Recunoașteri și Mărturisiri despre Barbu Dimitrie Știrbei*, 1913, Tip. „Neamul Românesc” Vălenii de Munte.

Când însă lucrările de reformă administrativă, începute de Krecute³³⁸⁾ selef, la 1829, precizate de Regulamentul Organic și realizate XIX — și Barbu Știrbei (1849 — 1856), curmară răul, „ocârmuirea” publică și în luă și ea o altă față. Instituțiunile — multe, puține — câte fuseseră înălțate și seră create în această perioadă de reformă, au trebuit să-și aibă și localurile lor. Sărăcia obștească era însă atât de mare și nevoia atât de multiple și de urgente, încât nici nu era de gândit, în sec. XVII Craiova ca pretutindeni, la clădiri noi și proprii. Au fost atunci în cele folosite, în acest scop, marile clădiri particulare — boierești sau negustorești — cu, sau mai cu seamă fără acomodări prealabile în oraș: clădiri vaste, din care se găsea un număr destul de mare în această oraș — capitală minoră a unei bune părți din Țara Românească³³⁹⁾.

Toate aceste case însă, pentru motivele arătate mai sus, fiindcă seseră clădite, nu în *Târg*, unde de altfel nici nu mai aveau loc de la jumătate pe marginea Târgului, în mahalalele imediat vecine acestuia astăzi, ci și, cum viața orășenească, ce începuse a se înfiripa în Craiova, paralel cu activitatea pur comercială a Târgului, avea la temelie și tocmai casa boierească și poșghia intelectuală a societății, pe care o reprezentau aproape exclusiv: „Direcătorii” — demnitarii, tinerimea boierească și funcționarii mai răsăriți ai noilor Instituțiuni; „Orașul” a evadat din *Târgul* Craiovei pe urmele autorităților de Stat și a pus stăpânire definitivă, mai întâiu pe mahalalele din prejurul acestuia, unde încă din sec. XVIII se aprinseseră de către marii boieri olteni și schinteiau acum cu putere, însemnate focare culturale³³⁷⁾.

Și în ritmul în care Craiova sec. XVIII se împodobise pe în-

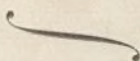
³³⁶⁾ Astfel: *Casa Boierilor Călinești*, unde au funcționat: Prefectură, Poliție, Percepție, Gardă Națională, a servit ca *Primărie* a «*Urbei*», până la 1923, când s'a dărâmat; *Casele domnești ale Basarabestilor*, dela Sud de Sf. Dumitru, după ce serviseră ca reședință episcopală, au fost deasemenea întrebuințate ca Palat al Justiției; *Casele Bibestilor*, au adăpostit Prefectura și Poliția; *Chiliile M-rei Sf. Nicolae-Gănescu*, Palat al Justiției; iar dependentele lor servind ca Penitenciar Central, au fost dărâmate în 1889, pentru a se clădi pe ele, actualul Palat modern al Justiției; *Casele Farfara*, pe locul unde sunt astăzi băile comerciale, au servit de spital, până la construirea spitalului „cel mare”, Spitalul Filantropia de astăzi (1864); etc. *Hanul Porocineanu*, a servit pentru judecătoria, percepții și poliție. Azi se ridică pe locul lui Palatul Administrației Financiare.

³³⁷⁾ Toate aceste Instituțiuni vor fi cercetate în partea II a acestei lucrări, cu ocazia studiului mahalalelor respective.

³³⁸⁾ A foarte bun...
încoace"...
April
la Maica F
Augu
aici la biset
și cu școal
răși meșter
Raicovici".

Kirecute³³⁸⁾ cu clădiri pentru Credință și Ortodoxie, Craiova sec. de XIX — și mai cu seamă a ultimei jumătăți a acestui secol — cre-licăază și înzestreaază instituțiuni de cultură și de folosință obștească și înalță palate — particulare și publice — menite să schimbe în-ibățășirea târgului și a mahalalei semi-rustice de până aci, transfor-oile nându-le în Oraș. Viața comercială atât de intensă către sfârșitul înec. XVIII, vedează pasul activității culturale, care se întetește din-ince în ce; „Târgul” rămâne cu o însemnătate pur locală; Târgul-sau de-afară este încă odată expulzat — de astădată cu totul afară ile; în oraș: la răsăritul celei mai extreme mahalale a orașului, Ma-est mahalaua Postelnicu, Firu; o activitate edilitară lădabilă ajută — cu³³⁹⁾ toate greutatețile, inerente transformării unui oraș vechiu — la urba-fu-nizarea Craiovei comerciale de până aci; și străvechiul oraș intră, oc, de la jumătatea secolului trecut, în faza ultimă, în care se află și ia. astăzi, *centru de cultură — exponent al culturii oltenești.*

Sfârșitul părții întâia: TÂRGUL CRAIOVEI.

³³⁸⁾ April 1779. „Pentru clopot... era și madem bun într'ânsul... ci fiindcă a fost madem foarte bun... mademul să nu să schimbe, — că glasul acestui clopot nu s'au aflat din Olt încoace”...

April 1779. — Și pentru „sfeșnice de biserică... mai lungi și mai groase decât ceule de la Maica Precista și de la Sfeti Gheorghe”...

August 1787. — H(a)gi Stan Jian, Post(elnic) „să-m cumperi zece copuri de ulei, că aici la biserică la Pătru Bodu (sic), tâmpla fiind veiche, am surpat-o și am făcut-o din nou și cu șlocaturi și stâlpi de dveri, și coroanele foarte frumoasă, și am tocmil un zugrav ia-răși meșter mare, ca să o poleesc cu aur și cu argint: am trimis la Beci de mi i-au luat Raicovici”.